

**TC.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**NASRULLAH KADI VE KASTAMONU KENT TARİHİNDEKİ
YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR

HAZIRLAYAN

O. Oğuzhan ARSLANOĞLU

KIRIKKALE 2011

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Osman Oğuzhan ARSLANOĞLU tarafından hazırlanan “Nasrullah Kadı ve Kastamonu Kent Tarihindeki Yeri” başlıklı tez, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak OYBİRLİĞ/~~OYÇOKLUĞU~~ ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Muhammet HEKİMOĞLU
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR
Üye
(Danışman)

Yrd.Doç.Dr. Sıddık ÇALIK
Üye

ÖZET

Bu çalışma, 16. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar, Kastamonu’da, Nasrullah Kadı ve camii etrafındaki kentsel durumunu, gelişimini ve Nasrullah Kadı’nın imar faaliyetlerinin şehir tarihi açısından katkılarını gözlemlemek amacıyla yapılmıştır.

Kentin fiziksel gelişim ve değişiminde Nasrullah Kadı’nın hayır ve îmar faaliyetlerinin büyük rolü olmuştur. Bunun yanında burada daha sonra yapılmış olan ilmi ve dini faaliyetler ve bunları ayakta tutan vakıfların kurulmuş olması Kastamonu’nun gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Kentle bütünleşen Nasrullah Camii, etrafında 16. yüzyılın başlarından itibaren kurulmuş olan medrese, han, hamam ve dükkânlarla beş asır boyunca kentin merkezi olmuş ve Kastamonu’nun sembolü haline gelmiştir. Ayrıca beş asır boyunca Kastamonu’nun merkezi durumunda olan Nasrullah Kadı Camii’nin adı yapılan faaliyetler ve Mehmet Akif’in Nasrullah Kürsüsü’nden yapmış olduğu vaâzla tüm Türkiye’ye duyurulmuştur.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışma sırasında Hurûfat Defterleri’nden, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki çeşitli tasniflerden, Kastamonu Şer‘iye Sicillerinden, Tahrir Defterleri’nden, özel arşivlerden ve dönemle ilgili yayınlanmış diğer kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Nasrullah, Kent.

ABSTRACT

This study was done in order to analyze the urban case of Nasrullah Kadi Mosque in Kastamonu province and examine Nasrullah Kadi's public works in terms of city's history from the beginning of the 16th century to the beginning of the 20th century.

The charitable activities and public works of Nasrullah Kadi played an important role in physical development and change of the city. Besides, scientific and religious activities which were carried out here and the establishment of the waqfs supporting these activities made a significant contribution to the development of Kastamonu province. Nasrullah Mosque integrating with the city during five centuries became the centre of the city with madrasas, khans, hammams, and shops that were founded from the beginning of the 16th century and became the symbol of Kastamonu province. The fame of Nasrullah Kadi Mosque spread all over Turkey through the activities undertaken on behalf of Nasrullah Kadi Mosque and Mehmet Akif's preaching at the Nasrullah Chair.

During this study including three major chapters, Hurûfat Defters, various classifications at Prime Ministry Ottoman Archives, Şer'iye Sicils of Kastamonu Province, Tahrir Defters, special archives and the other sources published regarding the period were made use.

Key Words: Kastamonu Province, Nasrullah, City.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. Çalışmanın Konusu.....	1
2. Çalışmanın Sınırları.....	1
3. Çalışmada Kullanılan Kaynaklar.....	2
3.1. Arşiv Belgeleri.....	2
3.1.1.Hurûfat Defterleri.....	2
3.1.2.Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bulunan Tasnifler.....	3
3.1.3.Şer‘iye Sicilleri.....	4
3.1.4.Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi.....	4
3.1.5.Özel Arşivler.....	
3.2.Kronikler.....	5
3.3.Seyahatnâmeler.....	5
3.4.Salnâmeler.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU’NUN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. Coğrafi Konumu.....	6
2. Kastamonu İsminin Menşei.....	6
3. Kastamonu’nun Tarihine Genel Bir Bakış.....	8
3.1. Türk Hakimiyetine Kadar Kastamonu.....	8
3.2. Türk Hakimiyeti Döneminde Kastamonu.....	14
3.2.1. Selçuklular ve Beylikler Döneminde Kastamonu.....	14
3.2.2. Osmanlı İdaresi Altında Kastamonu.....	18
3.2.3.16.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar Kastamonu’nun Genel Durumu..	19
3.2.4.Milli Mücadele Döneminde Kastamonu ve Nasrullah Kadı Camii..	24

İKİNCİ BÖLÜM

NASRULLAH KADI, AİLESİ VE İMAR FAALİYETLERİ

1. Nasrullah Kadı ve Ailesi.....	27
2. Nasrullah Kadı’nın Soyu.....	32
3. Nasrullah Kadı’nın Kastamonu’daki İmar Faaliyetleri.....	
3.1. Nasrullah Kadı Camii.....	34
3.2. Nasrullah Kadı Medresesi.....	40
3.3. Nasrullah Kadı Şadırvanı.....	43
3.4. Nasrullah Kadı (Arabapazarı) Hamamı.....	48
3.5. Nasrullah Kadı Köprüsü.....	50
4. Reisülküttap Hacı Mustafa Efendi.....	52

5. Nasrullah Kadı Camii Civarında 16. ve 20. Yüzyılda Yapılmış Olan Medreseler.....	53
5.1. Nasrullah Kadı Camii Civarında Günümüzde Ayakta Kalan Medreseler	
5.1.1. Münire (Bayraklı-Reisülküttap) Medresesi.....	54
5.1.2. Numaniye Medresesi.....	54
5.1.3. Tefikiye Medresesi.....	55
5.2. Nasrullah Kadı Camii Civarında Olup Günümüze Ulaşamayan Medreseler	
5.2.1. Hasan Ağa Medresesi.....	55
5.2.2. Arabî El-Hâc Hafız Ali Efendi Medresesi.....	56
5.2.3. Atîk Medrese.....	56
5.2.4. Hacı Mustafa Ağa Medresesi.....	57
5.2.5. Merdiye (Kuyulu-Hibetullah-Seyyid Efendi) Medresesi.....	57
5.2.6. Şükrü Bey Medresesi.....	58
5.2.7. Mahmûdiye Medresesi.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NASRULLAH KADI VAKIFLARI VE VAKIF GÖREVLİLERİ

1. Nasrullah Kadı'nın Vakıfları.....	60
2. Nasrullah Kadı Camii'nin Saray Vakfı.....	62
3. Nasrullah Kadı Vakıfları'ndaki Görevliler.....	64
3.1. Nasrullah Kadı Vakfı'nın Mütevellileri (Cami-Hamam-Medrese)....	66
3.2. Saray Vakfının Mütevellileri.....	69
4. Nasrullah Kadı Medresesi'nde ve Camii'ndeki Vazife Sahipleri.....	71
4.1. Müderrisler ve Dersiâmlar.....	71
4.2. İmamlar.....	77
4.3. Hatipler.....	79
4.4. Müezzinler.....	80
4.5. Vâizler-Nâsıhlar-Şeyhü'l-Kurrâlar.....	82
4.6. Cüzhânlar.....	86
4.6.1. Nasrullah Kadı Camii'nde Okunacak Cüzlerle İlgili Vakıflar	
4.6.1.1. Nasrullah Kadı Vakfı.....	87
4.6.1.2. Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa Vakfı.....	88
4.6.1.3. Dadaylı İbrahim Ağa Vakfı.....	92
4.6.1.4. Kamilzâde Vakfı.....	92
4.6.1.5. Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi Vakfı.....	93
4.6.1.6. Hacı Ali Çavuş Vakfı.....	93
4.6.1.7. Şah Çelebizâde Abdullah Efendi Vakfı.....	94
4.6.1.8. Fatma Hatun Vakfı.....	94
4.6.1.9. İsmail Efendi Vakfı.....	95
4.6.1.10. Hacı Ömer Vakfı.....	95
4.6.1.11. Hasan Ağa Vakfı.....	95
4.7. Devirhânlar.....	101
4.8. Kayyımlar.....	103
4.9. Ferrâşlar.....	105
4.10. Temcidhânlar.....	106
4.11. Huffâz (Hafızlar).....	107

4.12. Şifâ-i Şerif (Şifahânlar).....	107
4.13. Muvakkitler.....	108
4.14. Sermahfiller.....	109
4.15. Muarrifler.....	110
4.16. Te'zinler.....	110
4.17. Çerağdarlar	110
4.18. Âbkeşler.....	112
4.19. Meremmetçiler.....	112
SONUÇ.....	113
BİBLİYOGRAFYA.....	115
A-ARŞİV KAYNAKLARI.....	115
1- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Kaynakları.....	115
2- Başbakanlık Osmanlı Arşivi.....	115
3- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi.....	115
4- Şer'îye Sicilleri (Milli Kütüphane).....	115
5- Salnâmeler.....	115
6- Özel Arşivler.....	115
B- DİĞER KAYNAKLAR.....	116
1- Kronik ve Seyehatnâmeler.....	116
2- Kitaplar.....	116
3- Tezler.....	118
4- Makaleler.....	119
5- Yıllıklar.....	121
6- Gazeteler.....	121
7- Sözlükler.....	121
8- Web Sayfaları.....	121
EKLER.....	122

TABLÖLAR

Tablo 1 : Nasrullah Kadı Vakfı'nda Belirtilen Vazife Sahipleri ve Aldıkları Ücretler

Tablo 2 : 17. ve 18. Yüzyıllarda Nasrullah Kadı'nın Soyundan Gelen, Evlâd-ı Vâkîf Olarak Kaydedilenler

Tablo 3 : Nasrullah Kadı Vakfı'nın Mütevellileri(Cami-Hamam-Medrese)

Tablo 4 : 18. Yüzyıl'da Saray Vakfı Mütevellileri

Tablo 5 : Saraydan Vakıf İçin 18. ve 19. Yüzyıllarda Elde Edilen İcar(Kirâ) Geliri

Tablo 6 : Hurûfat Kayıtlarında ve Salnâmelerde Yer Alan Nasrullah Kadı Medresesi'nde 18-19. Yüzyıllarda Görev Yapan Müderrisler

Tablo 7 : 18-19. Yüzyılın Başlarında Hurûfat Kayıtlarında Yer Alan Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Dersiâmlar

Tablo 8 : Hurûfat Kayıtlarında ve Şer'îye Sicilinde Yer Alan Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan İmamlar

Tablo 9 : Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Hatip

Tablo 10 : 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Müezzinler

Tablo 11 : 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Vâizler, Nâsıhlar ve Şeyhü'l- Kurrâ'lar

Tablo 12 : 17. Yüzyılın Sonları İle 19. Yüzyılın Başlarında Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Cüzhânlar

Tablo 13 : 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Devirhanlar

Tablo 14 : 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Kayyımlar

Tablo 15 : 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Ferrâşlardan Bazıları

Tablo 16 : Nasrullah Kadı Camii'nde Şifa-i Şerif Dersi Verenler

Tablo 17 : Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapmış Olan Muvakkitlerden Tespit Edilebilenler

Tablo 18 : Nasrullah Kadı Camii'nde Çerağdar Olarak Görev Yapan Kişiler

ÖNSÖZ

Büyük bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu bu geniş coğrafyada yaşayan çeşitli milletleri bünyesinde uzun yıllar bir arada tutmuştur. Bunun temel nedeni, ilim, kültür, eğitim ve sosyal alanda yapmış olduğu hizmetlere borçludur. İmparatorluğun son dönemlerine kadar devam ettirdiği bu hizmet politikasıyla, yönetiminde bulunan en küçük birime kadar her bölgeyi, cami, mescit, han, hamam, külliye çeşme gibi sosyal tesislerle; mektep, medrese, zaviye, tekke gibi eğitim kurumları ile donatmıştır.

Günümüzde yerel tarih çalışmalarına ilgi oldukça artmıştır. Bu çerçevede Kastamonu'nun tarihinde önemli bir yer tutan 16. yüzyıldan itibaren adeta şehrin tarihi ile özdeşleşen Nasrullah Kadı ve onun hayratı ile yapılan hizmetlerin Kastamonu kent tarihindeki önemini ve yerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapma arzusu, bu yüksek lisans tezinin hazırlanmasına ilham kaynağı olmuştur. Böylece Nasrullah Kadı ve imar faaliyetlerini merkeze alarak 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan zaman diliminde Kastamonu'nun tarihinin bir kesiti arşiv belgeleri ve yerel anlatıların katkısıyla ele alınmış ve incelenmiştir.

Bu çalışmada, Kastamonu'nun 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan dönemi içerisinde Nasrullah Kadı'nın imar faaliyetleri ve bu faaliyetlerin şehrin fiziksel, kültürel, ekonomik ve eğitim açısından katkıları incelenerek, Nasrullah Kadı Camii etrafında beş asır boyunca kurulmuş olan medreseler, Nasrullah Kadı Camii için kurulan vakıflar, camideki vazife sahipleri, aldıkları ücretler ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca Nasrullah Kadı'nın imar faaliyetlerinden yola çıkarak camisinin ve çevresinin şenlendirilmesi ve Kastamonu kent tarihine katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, giriş kısmı dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kastamonu'nun Coğrafi Konumu ve Tarihine Genel Bir Bakış; ikinci bölümde Nasrullah Kadı, Ailesi ve İmar Faaliyetleri; üçüncü bölümde de Nasrullah Kadı Vakıfları ve Vakıf Görevlileri ele alınmıştır. Çalışmada konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde ve Kastamonu Şer'îye Sicilleri'nde yer alan arşiv belgelerinin yanı sıra, Kastamonu ile ilgili basılı eserlerden ve makalelerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada beni yönlendiren ve araştırma sırasında sürekli rehberlik eden Hocam Doç. Dr. Hüseyin ınar'a, özel arşivinden istifade ettiğim Fazıl ıfi, Mustafa Gezici, Tuncay Sakallıoğlu hocalarıma ve Elif Yurt Hanımefendi'ye, araştırma sırasında her türlü desteği esirgemeyen anneme, kardeşime ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

O. Oğuzhan ARSLANOğLU

KISALTMALAR

A. MKT. MHM.	: Sadâret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.EV.	: Cevdet Evkâf
C.MF.	: Cevdet Maarif
Çev.	: Çevirenler
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.N.	: Dosya No
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İ.MVL.	: İrâde-i Meclisi Vâlâ
İ.DH.	: İrâde-i Dahiliye
İA.	: İslam Ansiklopedisi MEB Yayını
KŞŞ.	: Kastamonu Şer'îye Sicili
M.	: Miladi
m.	: Metre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

SÜSBE.	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TD.	: Tahrir Defteri
TTK.	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
VAD.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri
VGM.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
Vr.	: Varak
Yay.	: Yayınlayan
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu

Bu çalışma, Kastamonu'nun 16. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Nasrullah Kadı ve Camii etrafındaki kentsel durumunu ve gelişimini genel olarak gözlemlemek amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmada, Nasrullah Kadı Camii'nin kent tarihi üzerindeki etkileri, Kastamonu'nun çarşı merkezi durumuna gelen Nasrullah Camii ve etrafı, genel hatları ile beş asırlık süreci, fiziksel gelişimi ve meydan olgusu incelenmeye çalışılmıştır. Nasrullah Kadı Camii merkezli şehrin fiziksel gelişimini ve değişimini incelerken de Kastamonu Şehri'nin ekonomik açıdan yüzyıllar içerisindeki değişkenlikleri kısmen de olsa ele alınmıştır.

Kastamonu Anadolu Selçuklu Devleti'nden bu tarafa Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlılar döneminde en önemli merkezlerden biri olmuştur.

İlk Türk yerleşim bölgelerinden olan Kastamonu'nun tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar olan tarihi sürecini genel hatları ile inceleyerek, Kastamonu'nun 1461 yılında Osmanlı'ya ilhakından sonra yapılmış olan ilk mimari ve dini eser olan Nasrullah Kadı Camii merkeze alınarak beş asırlık Kastamonu kent tarihindeki önemi ortaya konulmuştur.. Ayrıca bu konunun seçilmiş olmasının bir başka nedeni de beş asır boyunca Kastamonu'nun ilmî, iktisadi, kültürel, dinî merkezi olan Nasrullah Kadı Camii ve etrafı, halen Kastamonu için merkez konumunda olmasıdır.

2. Çalışmanın Sınırları

Yapılan bu çalışma, 16. yüzyıl başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Nasrullah Kadı Camii etrafında şekillenen kent merkezinin genel olarak fiziksel gelişim ve değişimini gözler önüne sermek için yapılmıştır.

Ayrıca bu çalışmada 17. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın başlarında kadar Nasrullah Kadı Camii'nde görev yapan görevlilerin isimlerinden yaptıkları isimlere, aldıkları ücretlere bu ücretlerde yaşanan değişiklikler incelenmiştir. Nasrullah Kadı'nın Kastamonu merkezinde ve köylerinde yapmış olduğu imar faaliyetleri, vakıfları, hayır eserleri, Nasrullah Kadı Camii etrafında beş asır boyunca kurulmuş olan medreseler

incelenmiş ve Kastamonu kent tarihindeki etkisi ve şehrin fiziksel gelişimine katkısı gözler önüne serilmiştir.

3. Çalışmada Kullanılan Kaynaklar

Orijinal ve güvenilir olma özelliği taşıdığından dolayı yapılan bu çalışmada arşiv kaynakları olabildiğince kullanılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında gözleme dayalı çalışmalar da önemli kaynak niteliğindedir. Bundan dolayı konuyla ilgili çeşitli bilgiler vermiş olan yerel araştırmacıların eserlerinden de faydalanılmıştır. Şehir tarihi araştırmalarında dönem ve konuyla ilgili bölgede elde edilen kaynaklarda önem arz etmektedir. Bunun yanında bölgede yaşayıp gezip görerek şahit olanların ve rivayetleri kaleme alıp aktaranların da çok önemli bir yere sahip olduğu bir gerçektir. Birinci el kaynak olarak kabul edilen arşiv belgeleri aşağıda incelenecektir.

3.1. Arşiv Belgeleri

Bir toplumun hafızası olan arşivler, içerdiği bilgiler açısından en önemli kaynakların başında gelir. Osmanlı Devleti bu bilinçle hareket ettiğinden dolayı hakim olduğu yerler hakkında düzenli olarak kayıtlar tutmuş ve çok zengin bir arşiv oluşturmuştur.

Yaptığımız bu çalışmada olabildiği kadar arşiv kaynaklarından faydalanmaya çalıştık. Kullandığımız arşiv kaynakları içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan *Kastamonu Hurûfat Defterleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan farklı tasniflerde yapılmış olan belgeler ve *Tahrir defterleri* Milli Kütüphane'de bulunan *Kastamonu Şer'îye Sicilleri*, Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan *Tahrir Defterleri*, *Kastamonu Vilayet Salnameleri* ve Kastamonu merkez ve civarında bulunan *vakfiyeler* ve çeşitli Osmanlıca belgeler yer almaktadır.

3.1.1. Hurûfat Defterleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan bu defterler, adından da anlaşılacağı üzere Arap alfabesine göre sıralanmış, kazalar ile ilgili tutulmuş kayıtlardır ve genel

olarak atamalar ile ilgili bilgi vermektedir. Bu defterler 1691 yılı ile 1839 yılları arasında tutulmuştur¹.

Osmanlı Taşra teşkilatında görev alan kamu görevlileri hakkında önemli bilgiler veren hurûfat defterleri ayrıca vakıflar ve bu vakıflarda görev yapan kişilerin görevleri ve aldıkları ücretler hakkında da net bilgiler sunmaktadır. Bunun yanında görevliler ile ilgili yapılan yazışmalarla ilgili bilgiler de vermektedir.

Vakıflara yapılan atamalar ve o göreve ilişkin bilgiler yanında neden ve nasıl yapıldığı ve aldıkları ücretler hakkında bilgi veren hurûfat defterleri bizlere iktisadi tarih ve görevlerin belirtilmesi ile de sosyal tarih açısından değerli bilgiler verme özelliğine sahiptir.

Kastamonu ile ilgili faydalandığımız hurûfat kaynakları genel olarak 18. yüzyılı kapsamaktadır. Nasrullah Kadı Camii ile ilgili kayıtlara bakılarak Kastamonu kamu görevlileri hakkında genel bir kanı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kastamonu Hurûfat Defterleri içerisinde 551, 552, 553, 1106, 1107, 1108, 1114 1091 nolu hurûfat defterlerinden ve 1962 nolu vakfiye defterinden faydalanılmıştır.

3.1.2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Belgeler

En zengin arşiv malzemesi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'ndadır. Osmanlı Devleti'nden intikal eden çok değerli arşiv malzemesini bünyesinde barındıran Başbakanlık Osmanlı Arşivi Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatı kuruluşlarından olan Divan-ı Hümayûn, Bâb-ı Asâfi (Bâb-ı Âli), Bâb-ı Defteri ve bunların çeşitli bölümlerine ait sicil defter ve vesikaları ihtiva eder. Burada bulunan belgelerin bir kısmı tasnif edilerek elektronik ortama aktarılmış büyük bir kısmı da elektronik ortama aktarılmayı beklemektedir.

Çalışma kapsamında kullandığımız tasnifler ise şunlardır. Vakıflar ile ilgili belgelerin kronolojik sıraya sokulmadan yer alan tasnif Cevdet Evkaf tasnifidir. Bu tasnifdeki 11262, 16204, 30269 nolu, eğitimle ilgili belgelerin kronolojik sıra olmadan yer alan belgelerin olduğu Cevdet Maarif tasnifinden ise 5283 nolu tasnifden, İrade-i Meclisi Valâ (İ. MVL.) 13544, Ali Emiri tasnifindeki 1438 nolu, İrade-i Dahiliye (İ.DH.) ile ilgili tasnifdeki 19466 ve 49234 nolu tasnifler ve A.MKT. MHM.

¹ Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatı'nda XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s.4.

Tasnifindeki 93 ve 50 nolu belgeler kullanılmıştır. Tapu tasnifi içersinde yer alan defterler içersinden de 438 ve 456 nolu defterlerden faydalanılmıştır.

3.1.3. Şer‘iye Sicilleri

Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü coğrafyanın sosyal, kültürel, ekonomik, hukuki, siyasi, dini ve demografik açıdan aydınlatılması için şer‘iye sicillerinin önemi büyüktür. Osmanlı idari teşkilatına göre kazalarda görev yapan kadılar tarafından tutulan şer‘iye sicilleri içersinde dava zabıtları, tereke, vesayet, evlenme-boşanma, taksim...gibi hukûki içerikli kayıtlar; narh ve esnaf teftişi gibi ekonomik içerikli konular; vali, kadı, müderris, imam...gibi görevlilerin atama-azilleri ve vakfiyeler gibi idari içerikli kayıtlar tutulurdu. Devlet merkezinden gelen fermanlar, emirler ve tebliğler kadı tarafından tetkik olunup doğru oldukları tespit edildikten sonra özetleri ya da sûretleri bu defterlere kaydedilirdi².

Ankara’da Milli Kütüphanede bulunan Kastamonu Şer‘iye Sicillerinin adedi 79’dur. 4/414, 5/415, 12/422, 28/438, 29/439, 32/442, 33/443, 37/447, 41/451, 47/457, 53/463, 63/473 nolu şer‘iye sicil defterlerinden istifade edilmiştir.

3.1.4. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi’ndeki Defterler

Ankara’da Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Daire Başkanlığı bünyesinde bulunan arşiv içersinde Tapu Tahrir (Kuyûd-ı Kadîme) Defterleri, Milli sınırlarımız dahili ve harici olarak ikiye ayrılmış olan Zabıt Kayıt Defterleri, Tapu Senetleri, İpotek Belgeleri, Tapu Kütükleri, Hasılat Kayıtları, Mahzen Defterleri, Köy Sınır Kayıtları olarak sınıflanmış defter ve diğer kayıtlardan oluşan zengin bir kaynağa sahiptir.

Bu çalışmada konumuzla ilgili olarak Tapu Tahrir Defterlerinden faydalanılmıştır. Osmanlı Devleti’nin 15. ve 19. yüzyıllar arasında vergilendirme amacıyla tuttuğu, içersinde toprak ve bu topraklar ile bu toprakları kullanan kişiler hakkında bilgiler veren bu defterler Mufassal, İcmal, Evkaf, Derdest, Cebe, Ruznamçe, Kal’a ve Mustahfazat, Vakf-ı cedid, Anadolu ve Rumeli Yoklama Defterleri olmak

² M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, .III İstanbul 1993, s.342.

üzere 9 farklı tür defterden oluşmaktadır. Bu defterler içersinde yeni numaraları ile 143, 554 nolu defterlerden faydalanılmıştır.

3.2. Kronikler

Olayların tarih sırasına göre birbiri ardınca yazıldığı tarih anlamına gelen Fransızca kökenli “kronik” kelimesinin Türkçe karşılığı “vakayinâme” dir. Türk tarihne dair önemli bilgiler ihtiva eden kronikler içersinde kullandığımız eserler şunlardır;

Hoca Sadettin Efendi’nin Tâcü’t-Tevarih, İbn-i Kemal’in Tevârih-i Âli Osman, adlı eserleridir.

3.3. Seyahatnâmeler

Gezip görülen yerler hakkında elde edilen izlenimlerin anlatıldığı eserlere seyahatname denir. Önemli bilgiler sunan seyahatnameler içersinde İbn Batuta’nın Seyahatnâmesinden ve Evliya Çelebi’nin Seyahatnâmesinden faydalanılmıştır.

3.4. Salnâmeler

Salnâme, bir senelik hadiseleri göstermek üzere hazırlanan eserler hakkında kullanılan bir tabirdir. Sene demek olan “sâl” ile mektup, kitap manasına gelen “name” den meydana gelir. Devlet tarafından çıkarıldıkları için resmi sayılırlar. Salnameler, devlet kurumlarında görev yapan kişiler ile o bölge hakkında bilgiler içerir. Osmanlı’da ilk resmi salnâme 1263/1847 tarihlidir³.

Yıllık olarak çıkan salnameler içersinde bulunan bilgiler de fazla değişiklik yoktur. Ufak farklılıklarla birbirinin benzeri niteliğinde olan resmi kaynaklardır.

Kastamonu ile ilgili ilk vilayet salnamesi 1286/1869, son salname ise 1321/1903 tarihlidir. Çalışmamızla ilgili olarak 1286/1869 ve 1293/1876 tarihli salnameler kullanılmıştır.

³ Pakalın, *aynı eser*, III, s.106-106.

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU'NUN COĞRAFI KONUMU VE TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. Coğrafi Konumu

Kastamonu, Türkiye'nin Batı Karadeniz bölümünde yer almakta, kuzeyde Karadeniz, batısında Zonguldak, güneyinde Çankırı, Çorum ve doğusunda Sinop illeri yer almaktadır. 41 derece, 22 dakika kuzey ve 33 derece 47 dakika doğu uzaklığında yer alır⁴. Gök Irmağı kavuşan Kastamonu Suyu ve Karaçomak Deresi denilen vadi boyunca kurulmuş olan Kastamonu deniz seviyesinden 771 m. yüksekliktedir ve yıllık yağışı 500 mm. civarındadır. En düşük ve en yüksek sıcaklık dereceleri -22 ve 38 derecedir. Yüzölçümü 13.108 km karedir. Nüfusu ise 91000'dir. Kastamonu ilinin ilçeleri; merkez ilçe Abana, Araç, Azdavay, Bozkurt, Hanönü, Şenpazar, Seydiler, Doğanyurt, Ağlı, İhsangazi, Cide, Çatalzeytin, Daday, Devrekâni, İnebolu, Küre, Taşköprü ve Tosya'dır⁵.

2. Kastamonu İsminin Menşei

Kastamonu ismi birçok kaynakta farklı şekillerde geçmektedir. El Umeri de Kastamuniya⁶ şeklinde, Batı kaynaklarında ise Costemea, Costamina, Chostarmina Costemal şeklinde geçmektedir⁷. Hoca Saadettin Efendi⁸ İbn-i Kemal⁹ gibi müellifler ise Kastomon olarak belirtirler.

19. yüzyılda yaşamış olan Murray'ın eserinde Castambone şeklinde kayıtlıdır. 1814'te Kastamonu'yu ziyaret eden J.Macdonald Kinnear Kastamonu'nun

⁴ Besim Darkot, "Kastamonu", *İA*, VI, İstanbul 1977, s. 399.

⁵ *Kastamonu İl Yıllığı*, Ulusal Basımevi, Ankara 1968, s.61.

⁶ Ayşe Tosunoğlu, *Tapu Tahrir Defterine Göre 16. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, İ.Ü. SBE. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993, s. 2.

⁷ Darkot, "Kastamonu", s. 400.

⁸ Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't- Tevarih*, (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), 4. Baskı, Kültür Bak. , Yayınları, Ankara 1999, s.94.

⁹ İbn-i Kemal, *Tevarih-i Âli Osman*, 7.Defter, (Nşr: Şerafettin Turan), Ankara 1954, s. 187.

çukur bir yerde kurulmuş olduğunu ve ortasında yükselen dik yamaç ile kaya üzerinde harap bir kalesinin olduğunu söylemekte ve ismini Castanbul ve Castamoni şeklinde zikretmektedir. İlk defa M.S. 11. yüzyılda Bizans kaynaklarında adı geçmeye başlayan Kastamonu Rum ve Avrupalılar arasında Kastamboli şeklinde bilinmektedir. Cumhuriyetten sonrada Kastamonu şeklinde kullanıla gelmiştir¹⁰.

Kastamonu isminin menşei hakkında birçok iddia ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi Kommenlerin Kalesi manasına gelen “Kastr-Kommen” kelimesinin zamanla Kastamonu olması, diğeri Kosta’nın şehri manasına gelen “Kasta-Pol” tabirinin zamanla Kastamonu kelimesi şeklini almış olmasıdır¹¹. Talat Mümtaz Yaman ise “Kastamonu Tarihi” adlı eserinde şöyle bir iddia öne sürmektedir. Ona göre Kastamonu kelimesi “Gass” ve “Tumanna” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Kastamonu’ya ilk gelenler “Gasgas” adını taşıyan Türklerdir. “Tumanna” ise şehir manasına gelmektedir. Yani Kastamonu kelimesinin menşei Gasların Şehri “Gastumanna” dan geldiğini söylemektedir¹². Strabon ise Paflagonya’da on tane iskân yeri saymaktadır. Bunlardan birisinin “Timonion” olduğunu işaret etmekte ve bazı müelliflerde buranın Kastamonu sahası olduğunu söylemektedir. Hititlerin zamanında burada “Gas” ya da “Gasga” isimli bir kavim yaşadığına göre “Gas” kelimesi ile “Timoni” kelimesinin birleşimi ile Gas ülkesi manasına gelen “Gas Timoni” isminin çıktığı kabul edilmiştir¹³. Yine Talat Mümtaz Yaman’ın iddiasına göre Kastamonu ‘ya ilk yerleşenler Sümer Türkleri’nin bir kolu olan Gas Kavmidir. Batılı araştırmacıların Anadolu’ya ilişkin çizdikleri haritalar da, bugünkü Kastamonu bölgesi yerinde “Tumanna” kelimesi geçmektedir. Kazılarda çıkan kitabelerde “Tumanna” bazen bir şehrin adı, bazen de bir alanın adı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu duruma göre “Tumanna” isminin bölgeye hâkim olan Gas Kavminin ismine atıfla, Gas’ların Tumanna’sı manasına gelen, “Gas Tumanna” zamanla “Kastamonu” şeklinde telaffuz edilmeye başlanmıştır¹⁴. Hammer Kastamonu’dan bahsederken “*Kastamonu şehri ovanın ortasında dik bir kayanın üzerinde Kommenler tarafından yapılmış ve sonraları Türkmenlere istihkâm olmuş eski bir kule bulunur*”

¹⁰ Darkot, “Kastamonu”, s. 401.

¹¹ Ahmed Gökoğlu, *Paphlagonia, (Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi)*, Cilt 1, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952, s. 9.

¹² Talat Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi, (16. Asrın Sonlarına Kadar)*, Ahmet İhsan Matbaası Limited Şirketi, Ankara 1935, s. 13.

¹³ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 31.

¹⁴ Yaman, *aynı eser*, s. 173

diye yazmaktadır. Bunlara dayanarak yazarlar yukarıda da söylediğimiz gibi Kommen ailesine mensup bir hükümdar tarafından Türkmen istilasına karşı yapılmış bu kaleye “*Kastra Komnen*” denildiğini ve Kastamonu isminin buradan geldiğini buna izafeten Kastamonu denildiği iddia edilmiştir. (Ainsworth, Reclus, Şamseddin Sami)¹⁵. Bu görüşe paralel olarak Bizanslılar da kaleler “*Gat-rum yahut Gastro*” olarak tanımlanır. Buna göre “*Gastro-Kommen*” birleşimi Kommenosların Kalesi anlamına gelmekte, zamanla da Kastamonu şeklini aldığı söylenmektedir¹⁶. Talat Mümtaz Yaman’ın vermiş olduğu bilgiye göre Hafit Efendi “*Ed-Dürer-i Müntehabâat-ı Mensûre-i Fî Islâhı Galât-ı Meşhûre*” adlı basma eserinde “*Kosta şehrin kururcusunun ismidir, Bol’da kasaba, şehir anlamına gelmektedir. Kastamonu’da, Kasta ve Bol kelimelerinin birleşiminden oluşmuş ve Kosta’nın şehri manasında kullanılmıştır*” demektedir. Ahmet Mithat Efendi ise bu ismin yazılış eklinden ziyade halkın telaffuzu üzerinde durmuş Kastanbolu şeklindeki halkın telaffuzunun doğru olduğunu, Bolu diye yazılan kelimenin aslının şehir manasına gelen “*bolis*” veya “*polis*” olduğunu söylemiş ve bu kelimenin yanına da Kosta’nı getirdiğimizde, “*Kostanpoli*” kelimesinin çıktığını söylemiştir. “*Kosta*”nın da Roma Devleti’nde önemli ailelerin arasında olduğu görülmekte buna istinaden de Kastamonu isminin kökeni Roma Devleti’nde önemli bir aileye dayandırılmaktadır¹⁷.

Görüldüğü gibi Kastamonu isminin menşei ve kökeni konusunda birçok görüş öne sürülmüş fakat kesin bir sonuca varılamamıştır. Kesin bir tespite varılamaması hususunda karşılaşılan güçlüklerin sebebi şehirden klasik ilk çağlarda ve ortaçağın ilk yarısına ait eserlerde bahsedilmemiş olmasıdır¹⁸.

3. Kastamonu’nun Tarihine Genel Bir Bakış

3.1. Türk Hâkimiyetine Kadar Kastamonu

Kastamonu tarih öncesi çağlardan zamanımıza kadar pek çok kavim ve devletin yerleşme ve istila sahası olmuştur. Anadolu’ya çeşitli yönlerden göç eden

¹⁵ Darkot, “Kastamonu”, s. 400.

¹⁶ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 1

¹⁷ Yaman, *aynı eser*, s. 174–175.

¹⁸ Darkot, “Kastamonu”, s. 401.

kavimler burada art arda devletler kurarken Kastamonu'da bu olaylardan nasibini almış devletlerin kuruluş ve çöküşlerine sahne olmuştur. Bazı zaman devletlerin ve beyliklerin merkezliğini yapmış bazen de ekonomik ticari ve kültürel merkezi haline gelmiştir¹⁹.

Kastamonu sınırları içerisinde tarihten önceki çağlara ait çeşitli kültürler tespit edilmiştir²⁰. Kastamonu için bugüne kadar sabit bir yerleşme yeri de bulunmuş değildir. Kastamonu ve çevresinde yapılan kazı ve araştırmalar neticesinde yontma taş devrine ait çakmak taşı Gölköy'de²¹, el baltası ise 1951 yılında Taşköprü, Germeç Bölgesi, Kızılcaörhen Köyü'nün Taktak ve Malak Mahalleleri arasında bulunmuştur²². Buda ilin tarihini M.Ö.5000'lere kadar götürmektedir. Kaba ve Cilalı Taş Devrine ait bu eserler Kastamonu Müzesi'nde teşhir olunmaktadır.

Bunların haricinde höyüklerde Taş Devri ile Maden Çağı arasında 4 bin yıllarında Kalkolitik Kültürü izleri görülebilmektedir. Bu kültür Cilalı Taş Devri'nin yaşanmasına rağmen insanoğlunun madeni keşfederek yeni bir çağa geçme arifesinde bulunduğunu gösteren bir safha demektir. Maden Çağı kültürü bakımından Kastamonu'da M.Ö. yıllarına ait bakır kültürü bulunmaktadır²³. Kastamonu Bakır Çağı'ndan sonra tarihi devre girmiştir²⁴.

Coğrafi durumu itibari ile dağlık bir bölge olan Kastamonu ve çevresi tarih öncesi çağlardan itibaren zamanımıza kadar pek çok kavim ve devletin istila sahası olmuştur. Paflagonya olarak bilinen bu bölgede yirmiden fazla kavim ve devlet yaşamıştır.

Gasga veya Kaşka²⁵ Prehistorik Çağlardan sonra Kastamonu ve havalisinin bilinen en eski sakinleridir. Sümerlerin bir kolu olan Gaskalar hakkındaki bilgileri Hitit yazılı tabletlerinden öğrenmekteyiz. Bu belgelere göre Hititlerin Anadolu'da hüküm sürdükleri devirlerde Kızılırmak'ın sol sahilinde Ilgaz Dağı ile Kara Deniz arasındaki yerde büyük bir sahayı işgal etmişlerdir. Devirlerinde Şarkın en kuvvetli milletleri sayılan Mısırlılar ile Kalderiler ile Suriyelilerle ve her zaman Hititler ile siyasi, ticari ve

¹⁹ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 1

²⁰ İhsan Ozanoğlu, *Turistik Kastamonu*, Kastamonu Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, Kastamonu 1958, s. 6. (Bundan sonra aşağıda Turistik Kastamonu olarak verilecektir)

²¹ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 1

²² Gökoğlu, *aynı eser*, s. 10.

²³ Ozanoğlu, *Turistik Kastamonu*, s. 6.

²⁴ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 12.

²⁵ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 12.

kültürel²⁶ münasebetlerde bulunmuş ve hatta uzun senler onlarla savaşıarak milli varlık ve kuvvetlerini onlara kabul ve tasdik ettirmiş bir Türk kavmidirler²⁷.

Gasgaların M.Ö. 1400 tarihlerine doğru işgal ettikleri saha, kuzeyden Karadeniz, Şarktan Kızılırmak'ın doğu tarafları, bugünkü Erzurum ili, güneyde Koçhisar, Tuzgölü, batıda da tahminen Bolu havalisine kadar uzanmakta idi. En kuvvetli oldukları zamanlarda Akdeniz kıyılarına kadar uzanmağa muvaffak olmuşlardır²⁸.

Bugün Gasga Devleti'nin ne şekilde bir idari yönetimi olduğu hakkında elimizde hiçbir belge bulunmamaktadır. Yalnız Hitit Hükümdarı Murşil ile yapılan bir savaşta adına tesadüf olunan Pihhunijans namında sonradan Gaskaların başına geçen bir kral vardı. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda başka bir kral veya hükümdar ismine rastlanmamıştır²⁹.

Nerede yaşadıkları da bilinmemekle beraber yerleşme bölgelerinin Ordu, Amasya, Merzifon, Sinop arasında olduğu düşünülmektedir³⁰.

Gaska Devleti'ne 14.yüzyılda son vererek Kastamonu ve havalisine hâkim olmuşlardır. Gaskalar ile Hititler arasında meydana gelen savaşlar birkaç bölüm arz etmektedir. Hitit Kralı Tuthalyas ve Şuppililuma 4, M.Ö. 1400–1390 yılları arasında Gagsalar ile iki safha arzeden savaş yapmışlardır. Bu safhalarda Hititler üstün geldilerse de Gasları egemenlikleri altına almayı başaramamışlardır. Ancak Hitit Kralı Murşil'in başa geçmesiyle Gas Devleti'ne son verilmiştir. Neticede 4 safhalı bir savaştan sonra Hitit Kralı Murşil 1330 yılında Gasları egemenlikleri altına almış, Gaslar sir edilerek bir kısmı Filistin'e gönderilmiş bir kısımda esir pazarlarında satılmıştır³¹.

Murşil M.Ö. 1330 yılında ölünce yerine Muvattala ve Hatusil adında iki çocuğu birbiri ardına hüküm sürdüler. Muvattala'nın hükümdarlığı zamanında Hattusil, Karadeniz vilayetini dolayısıyla Kastamonu ve çevresini de idare etmiştir. Muvattala'nın hükümdarlığından sonra³² Hititler Avrupa içlerinden gelen kavimlerin saldırılarına uğramıştır. Nihayet Trakya'dan Anadolu'ya gelen deniz kavimlerinden biri

²⁶ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 2.

²⁷ Yaman, *aynı eser*, s. 11.

²⁸ Yaman, *aynı eser*, s. 12.

²⁹ Yaman, *aynı eser*, s. 22

³⁰ Rainer Maria Czichon, Jörg Klinger, "Karadenizde'deki Hititler" *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Karadeniz Arkeolojisi, Kasım 2010/18, s. 62.

³¹ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 2.

³² Yaman, *aynı eser*, s. 22

olan Friglerin saldırıları sonucunda 1200 yıllarında yıkılmışlardır³³. Frig olarak gösterilen ve bölgesel ismi ile Paflagonyalılar (Paflagonya doğudan Kızılırmak, batıdan Sakarya Nehri, kuzeyden Karadeniz ile çevrili bölgeye verilen isimdir. Yani şimdiki Kastamonu, Sinop, Çankırı vilayetlerinin tamamı ile Samsun Bolu ve Zonguldak illerinin de bir kısmını içine almaktadır) , diye bilinen bu halkın menşe-i hakkında pek çok tarihçi çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir³⁴.

Yunan şairi Hemeros'a göre''Paphlaagones'' adlı bir kavim buraya gelerek yerleşmiş bunun için de buraya "Paflagonya" denmiştir. Bazı batılı müellifler bunların Batıdan geldiklerini ileri sürmüştür. Hatta bazı müellifler de bunların doğudan bilhassa Mısırdan geldiklerini iddia etmiştir³⁵. Fakat bu kavim hakkında en kabul gören fikir ise M.Ö. 1200 yıllarında Trakya'dan Anadolu'ya gelen deniz kavimlerinin bir kolu olduklarıdır³⁶.

Frigyalılar M.Ö. 1555 yılında Anadolu'yu Boğaz içinden Toroslara kadar işgal ettiler. Kastamonu 'da bu işgalle birlikte Frig topraklarına katıldı. Paflagonya Bölgesine yaklaşık 650 yıl hâkim olan Frigler M.Ö. Kimmer ve Lidyalıların saldırısına uğradılar³⁷. Kafkas kökenli Kimmerler tarafından yıkıldı³⁸.

Frigyalıları Paflagonya'dan çıkararak bölgeye hâkim olan Kimmerlerin bu hâkimiyeti fazla uzun sürmedi. Lidyalılar hükümdarı Giges'in idaresi altında Kimmerler'i bu bölgeden atarak Paflagonya'ya hâkim oldular³⁹. Giges izlediği mahirane siyaset ile Lidya'yı dönemin en önemli ticaret yollarından biri, Kastamonu'dan Sinop'a giden yol olma itibar ile Lidya'nın en önemli bir mevki haline getirmiştir⁴⁰.

Giges'in başarılı siyaseti sonucunda dönemin en kuvvetli devleti olmayı başaran Lidyalılar kısa bir süre sonra Paflagonya'dan çıkardıkları Kimmerler tarafından M.Ö. 660 yılında Trakların da yardımıyla yenilgiye uğratılmıştır. Fakat Giges ile yapılan daha sonraki mücadelede muharebeyi kaybetmişler ve Paflagonya'yı tekrar Lidyalılara bırakmak zorunda kalmışlardır. Fakat yenilgiye uğrayan Kimmerler mahir ve muktedir bir kumandan olan Toktamış'ın etrafında toplanarak tekrar Lidya üzerine

³³ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 2.

³⁴ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 2.

³⁵ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 9.

³⁶ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 2.

³⁷ Yaman, *aynı eser*, s. 23.

³⁸ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 12.

³⁹ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 3.

⁴⁰ Yaman, *aynı eser*, s. 24.

yürüdüler. Yapılan savaşta Giges öldü (M.Ö.652). Lidya yağma edildi. Daha sonra Toktamış Asur üzerine yürüdü. Kilikya'ya geldiğinde muharebe hazırlığına başlayan Kimmerler ani bir baskınla yenilgiye uğradı ve Toktamış öldü (M.Ö.650). Kimmerler bu yenilgiden sonra Paflagonya'ya dönmediler. Güneye çekilerek Mısır ve Suriye içlerine dağıldılar⁴¹. Bundan sonra Paflagonya'ya tekrar Lidyalılar hâkim oldu.

Lidyalılar zamanında Kastamonu ve çevresi barış ve refaha kavuştu. Fakat bu durum uzun sürmedi⁴². Lidya Krezüs zamanında İran Hükümdarı Keyhüsrev (Kurus)'in saldırısına uğradı. Lidya toprakları dolayısıyla Kastamonu ve çevresi İranlılar'ın (Perslerin) idaresi altına girdi (M.Ö. 546). Fakat İran'ın birleştirici bir rol oynamasına rağmen Anadolu'da birkaç pişmiş toprak kabın ötesinde bu etkinin fiziksel izlerini görmek pek de mümkün değildir⁴³.

Sınırlarını Anadolu sahillerine kadar uzatan İran Devleti'nin vaziyetini kendi çıkraları için uygun görmeyen Makedonyalı İskender, topladığı büyük bir ordu ile İran Ordusunu mağlup ederek Anadolu'dan çıkardı (M.Ö.33)⁴⁴. Ankara yakınlarından geçerken Paflagonyalılar bir elçi göndererek kendisine tabi olduklarını bildirdiler. İskender de bunun üzerine bu bölgeye uğramayarak bu bölgenin idaresini Frigya Satrapı Kolos'a verdi. İskender'in ölümünden sonra da kısa bir süre bağımsız bir devlet olarak yaşadı⁴⁵.

M.Ö. 279 yılında Pontus Kralı Aribarzones bütün Paflagonyayı işgal etti. Paflagonya bu tarihten sonra Galatyalılar, Bitinyalılar ve Pontuslar arasında bir mücadele sahası haline geldi. Galatya kumandanı Marsias M.Ö. 183 yılında Kastamonu ve çevresini işgal etti⁴⁶. Ankara civarında kurulan Galatya Devletine Pontuslar tarafından M.Ö. 120 tarihinde son verildi. Bölge M.Ö. 104 tarihinde de Pontuslar'dan Biritanyalıları geçti. Britanyalılarda M.Ö. 64 yılında Roma ile yaptıkları savaş kaybettiler ve böylece bölge Roma hâkimiyetine girmiş oldu⁴⁷.

Roma Anadolu'yu tamamen ele geçirmek amacıyla komutanlarından Lukullüs'ü Anadolu'ya gönderdi. Lukullüs yaptığı savaşları kazanarak sınırlarını

⁴¹ Yaman, *aynı eser*, s. 25

⁴² *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 3.

⁴³ Roger Matthews, "Paphlagonia Halkları ve Yerleşimler", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Karadeniz Arkeolojisi, Kasım 2010/18, s. 95.

⁴⁴ Yaman, *aynı eser*, s. 26.

⁴⁵ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 4.

⁴⁶ Ozanoğlu, *Turistik Kastamonu*, s. 7.

⁴⁷ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 13.

genişletti. Fakat kendisi ve ordusu Senatoya karşı itaatsizlik edince geri çağrıldı. Yerine Pompeus gönderildi⁴⁸. Pompeus Mithridates'e karşı kazandığı zaferden sonra M.Ö. 65-64 yılında eski Pontus Krallığının topraklarında Pontus et Bithynia eyaletini kurdu⁴⁹. Taşköprü eyalet merkezi yapıldı. Bu şehre Genel Pompei tarafından alındığı için Pompeopolis adı verildi⁵⁰. Kastamonu'nun bu dönemde küçük bir köy haline mi dönüştüğü şehir olarak mı kaldığı bilinmemektedir⁵¹. Kastamonu M.Ö. 63 yılından M.S. 330 yılına kadar konsül vekiller ve valiler tarafından yönetildi. Roma İmparatorluğu 395'te imparator Teodos zamanında ikiye ayrıldıktan sonra Bizans adını alan Doğu Roma hâkimiyetinde kalan bu topraklara büyük oğlu Arkedyus'u, Batı Roma'ya ise küçük oğlu Honoryus'u tayin etti⁵². Böylece Türk hâkimiyetine kadar sürecek Bizans hâkimiyeti başlamış oldu.

Bizans İmparatorluğu Paflagonya'yı Pontus Eyaleti'ne katılmış bir sancak halinde idare etmeye başladı. O tarihte Pontus Eyaleti Ankara, Bitinya, Paflagonya, Kapadokya ve Ermina Bölgelerini içine alan bir eyalet idi⁵³. Fakat Rom İmparatorluğu doğu ve batı olarak ikiye ayrıldığı zaman Paflagonya dâhil bütün Anadolu Hun idaresindeki Peçenek Kuman ve Hazarlar tarafından ele geçirilmişti. 451'den sonra Rum İmparatoru Marsiyanes, Anadolu'da Hunlar'ın hücumunu kırarak Paflagonya bölgesini Bizans idaresine geçirdi⁵⁴.

572-573 yılları arasında İran'ın istilasına uğrayan Bizans, 13 yıl boyunca Pont, Paflagonya ve Kapadokya Bölgeleri'nin yönetimini kaybetti. Fakat Herakliyos'un İranlılar ile yaptığı savaşta İranlıları bozguna uğratmasından sonra tekrar Bizansın eline geçti. Anadolu'da İran-Bizans mücadelesi iki devleti güçsüz düşürdü. Bu boşluktan istifade etmeyi düşünen Araplar Muhammed ibn Hakem'in idaresinde⁵⁵ Anadolu'ya girdiler. Yapılan savaşlar sonucunda Bizans yenildi. Böylece Anadolu'nun büyük bir kısmı ve Paflagonya Arapların eline geçti. Bundan sonra Paflagonya ve civarı 714-744 yılları arasında Arap-Bizans mücadelelerine sahne oldu. 922 senesinde Araplar Bizans

⁴⁸ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 4.

⁴⁹ Latife Sümmerer, "Pompeus'un Kenti Pompeiopolis" *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, s. 114.

⁵⁰ Ozanoğlu, *Turistik Kastamonu*, s. 8.

⁵¹ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 4.

⁵² *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 4.

⁵³ Mehmet Behçet, *Kastamonu Eski Eserleri*, (*Kastamonu Asâr-ı Kadimesi*), 1925, (Hazırlayan: Musa S.Cihangir), Kastamonu 1998, s. 12.

⁵⁴ Yaman, *aynı eser*, s. 43-44

⁵⁵ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 5.

tarafından Anadolu'dan atılınca, Kastamonu ve çevresi bu tarihten sonra Bizans İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline geldi⁵⁶.

Sekiz asır gibi uzun bir süre Bizans idaresi altında kalan Paflagonya, Pont Eyaletine bağlı bir sancak olarak yönetildi. İstanbul Latin İmparatorları tarafından kuşatılınca, Bizans İmparatorlarından Andronik Komnenüs'ün torunu Alex Komnen bir ordu kurarak Karadeniz sahillerini Paflagonya'yı ve Marmara sahillerini ele geçirdi. Bu bölgede Trabzon İmparatorluğunu kurdu (1204- 1222). Kastamonu ve çevresi de uzun zaman bu imparatorluğa bağlı bir eyalet olarak yönetildi. Türkler tarafından ele geçirilinceye kadar Komnen ailesi tarafından yönetildi. Kastr-Komnen adıyla anılan Kastamonu Kalesi de bu dönemin eseridir. Komnenlerin Kalesi manasındadır⁵⁷.

3.2. Türk Hâkimiyeti Döneminde Kastamonu

3.2.1. Selçuklular ve Beylikler Döneminde Kastamonu

Türk Tarihi'nin en önemli bir dönüm noktası olan Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Maverâünnehir, Horasan ve İran'da ki Türkmenler akın akın Anadolu'ya gelmişlerdir. Bunun sonucunda Süleyman Şah'ın önderliğinde Orta ve Batı Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti kuruldu. Bu devletin kuruluşu dünya tarihinde yeni bir dönemin başlangıcıydı. “Türkiye” adını alacak bu toprakların önemli merkezlerinden biri olacak olan Kastamonu'nun ilk fethi Anadolu Selçuklu Devleti'nin hükümdarı Süleyman Şah döneminde gerçekleşti. Bu hükümdarın komutanı olan Karatekin, Orta Anadolu'dan hareketle Çankırı, Kastamonu ve Sinop'u Bizanslıların elinden aldı. Muhtemelen 1075 yılında gerçekleşen bu fetihten sonra Karatekin bu bölgenin valisi oldu⁵⁸. Bu fetihde Danişmentlilerin de büyük rolü olmuştur⁵⁹. 1096 yılında başlayan Haçlı Seferlerine kadar bu bölgenin valisi Karatekin'di. Fakat Haçlı

⁵⁶ Yaman, *aynı eser*, s. 45.

⁵⁷ Behçet, *aynı eser*, s. 12.

⁵⁸ Refik Turan, “Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu; 21–23 Mayıs 2000, Bildiriler*, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı, Kastamonu 2001, s. 1–2. (Bundan sonra Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı olarak verilecektir)

⁵⁹ Burhan Şahin, *Cumhuriyet Öncesi Kastamonu'nun İdari-Nüfus ve Etnik Yapısı (1839–1903)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1991, s. 1.

Seferleri ile bu bölge uzun süre Türklerin elinden çıkmıştır. Fakat daha sonra yine bölgenin hâkimi Türkler olmuştur⁶⁰.

1075 yılında Karatekin tarafından fethedilen Kastamonu⁶¹ 1096'da başlayan Haçlı Seferleri ile Bizans'ın eline geçti. Bundan sonra Kastamonu'nun hangi tarihte Türklerin eline geçtiğine dair kesin bir tarih belirten vesika bulunmamıştır⁶². Danişmentnâme'de Kastamonu ve civarının Danişment Gazi tarafından Haçlılardan kurtardığını yazar. Fakat bölgede kesin bir Türk hâkimiyetinin kuruluşu uzun zaman alacaktır⁶³. Danişmend Ahmed Gazi'nin Anadolu'da 30 sene yaptığı mücadele neticesinde Danişmend Memleketi'nin, doğudan Kafkasya, batıdan Bitinya, kuzeyden Karadeniz, güneyden Malatya sınırının sonuna kadar gelmiş olup, şimdiki Sivas, Elazığ, Erzurum, Trabzon, Kastamonu ve Ankara İllerini kapsadığı belirtilmektedir⁶⁴. Bununla beraber Kastamonu, Bizans, Danişmentli ve Selçuklular arasında sık sık el değiştirmiştir⁶⁵. Nihayet Kastamonu 1176 yılında Miryakefelon Muharebesi sonucunda kesin olarak Selçukluların egemenliği altına girmiştir⁶⁶.

Selçuklu, Danişmentli mücadelesine ve hâkimiyetine 1178 yılında II. Kılıç Aslan zamanında son verilmiştir⁶⁷. Bizans hücumlarını da def ettikten sonra ihtiyarlığını gerekçe göstererek memleketi on bir oğlu arasında paylaştırdı. Fakat daha sağlığında oğulları arasında ihtilaf çıktı. Bu durumdan faydalanan Adranikos Komnen evladından Aleksiyos Ereğliden Kafkasya'ya kadar olan mıntıkayı istila ederek Trabzon'da bir Rum İmparatorluğu kurmuş ve kardeşi Davit Komnen de Kastamonu ve Bolu taraflarını zapt ederek İzmit'i tehdit etmeye başlamıştı. Bu tehlike üzerine ortak bir kararla I. İzzeddin Keykavus Anadolu Selçuklu Devleti'nin tek hükümdarı oldu⁶⁸.

⁶⁰ Mükremin Halil Yinanç, *Anadolu'nun Fethi*, TTK Yayınları, Ankara 1947, s. 144.

⁶¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 5.Baskı, İstanbul 1998, s. 125

⁶² Yaman, *aynı eser*, s. 74.

⁶³ R. Turan, "Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı" *"Kastamonu 2001"*, s. 1-2.

⁶⁴ Yaman, *aynı eser*, s. 74.

⁶⁵ O.Turan, *aynı eser*, s. 219.

⁶⁶ R. Turan, "Selçuklular Dönemi'nde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültürü'nde Kastamonu, Tebliğler*, Kastamonu 1998, s. 2.

⁶⁷ Kamil Şahin, "Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde Kastamonu'da Tıp Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2000, Bildiriler*, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı Kastamonu 2001, s. 41- 48.

⁶⁸ Yaman, *aynı eser*, s. 80.

I. İzzeddin Keykavus Sinop üzerine yürüdü ve burayı aldı. Trabzon Rum İmparatorluğu'nu da yenerek vergiye bağladı. Kastamonu'da bu galibiyetler neticesinde Anadolu Selçuklu hâkimiyetine girdi (1213)⁶⁹.

Buradan da anlaşılacağı üzere Kastamonu'nun Türk hâkimiyetine girmesinden itibaren kurulan Türk Beyliklerini birbirinden keskin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Hepsi birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır.

Selçuklu Dönemi'nde Kastamonu'da dikkati çeken en önemli hususlardan biride imar faaliyetleridir. Bunu en açık göstergesi 1272- 73 tarihlerinde Muiniddin Süleyman Pervane'nin oğlu Ali tarafından yaptırılan Darü's-şifa'dır⁷⁰.

I. İzzeddin Keykâvus 1219 yılında öldü. Yerine kardeşi Alaaddin Keykubat geçti. Keykûbat yanına dirayetli kumandanlarını çağırdı ve kendine büyük yararlılığı dokunan Hüsameddin Çobana 'a bir uç beyliği olan Kastamonu'nun Atabeyliği'ni verdi⁷¹.

Bu arada Moğollar'ın Suğdak'ı işgalleri ve orada zulüm yapmaları üzerine Hüsameddin Çoban, Sultan tarafından Kırım'a seferle görevlendirildi. Hüsameddin Çoban bu seferden büyük başarı ve yüklü bir ganimetle döndü⁷². 1220 yılından sonra gerçekleşen bu seferle Kırım ve Suğdak alındı. Böylece Karadeniz ötesi yani bir bölge Kastamonu ucu, bir uç beyliği sayesinde Selçukluların bir kara devletinin deniz ötesi bir bölgeyi ellerinde tutma vasfına kavuşturmuştur⁷³. Böylece Kastamonu Çobanoğulları Beyliği'de bu meşhur uç beyi ile başlamıştır⁷⁴.

12. asrın son çeyreğinden itibaren Moğolların önünden kaçan Türkmenler nedeniyle Kastamonu hızlı bir Türkmen göçüne maruz kaldı⁷⁵. 1243 Köseadağ Savaşı'nda Selçukluların Moğollara yenilmesi ile birlikte Selçuklu ülkesinde ki bütün uç bölgelerinde olduğu gibi Kastamonu Bölgesi'de önem kazanacak, Moğollardan kaçan Türkmen boylarını mühim bir sığınağı olacaktır⁷⁶. Kastamonu bu dönemde önemli bir idari birimdir ve İbn-i Batuta'ya göre bu önemli birim, Anadolu şehirlerinin

⁶⁹ O. Turan, *aynı eser*, s. 319–320.

⁷⁰ K. Şahin, *aynı makale*, s. 41–48.

⁷¹ Yaman, *aynı eser*, s. 80.

⁷² Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, 13.-15.Yüzyıllarda, Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri*, TTK. Yayınları, İkinci Baskı, Ankara1998, s. 37.

⁷³ R.Turan, "Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi", s. 1–2.

⁷⁴ Yücel, *aynı eser*, s. 37

⁷⁵ R.Turan, "Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi", s. 1–2.

⁷⁶ O.Turan, *aynı eser*, s. 611.

en büyüklerinden ve en hareketlilerindendir⁷⁷. Böylece Anadolu’da ilk Türk şehirlerinden birisi teşekkül ediyordu. Kısa zamanda bir ticaret ve kültür merkezi haline gelecek olan Kastamonu kaynaklarında ‘‘Türkmen Merkezi’’ olarak adlandırılacaktır⁷⁸.

Böylece Kastamonu, keşif bir Türk Bölgesi özelliğini kazandığından Selçukluların Moğollara karşı giriştiği istiklal mücadelelerinde büyük rol oynayacaktır. Hüsamettin Çoban Bey’in torunu Muzaffereddin Yavlak Aslan Selçuklu şehzadelerinden Gıyaseddin Mesud ile birlikte, 1292 tarihinde Moğollara karşı ayaklandı. Yapılan savaşta da öldü. Bu savaşta göstermiş olduğu büyük gayret ve başarıdan dolayı Şemseddin Yaman Candar’a Eflani ve dolayları malikâne olarak verildi⁷⁹.

13. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık bir yüzyıl süreyle Çobanoğulları’nın hâkimiyetinde kalan Kastamonu şehrini⁸⁰ Candaroğullarına geçmesi muhtemelen 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Şemseddin Yaman Candar’ın oğlu I. Süleyman Paşa zamanında oldu. Süleyman Paşa Candaroğulları Beyliği’nin merkezini Kastamonu’ya taşıdı. Böylelikle Kastamonu’da Candaroğulları Dönemi başladı⁸¹.

Süleyman Paşa’nın ölümünden sonra yetine oğlu İbrahim Bey geçti⁸². Kötürüm Bayezid’den sonra tahta geçen II. Süleyman Paşa Osmanlı Devletine karşı mülayim ve barışçı bir politika izlemiştir⁸³. II. Süleyman Paşa’nın Yıldırım Bayezid tarafından öldürülmesi üzerine toprakları Osmanlı Devleti’ne ilhak olundu. Fakat Yıldırım Bayezid Timur’la yaptığı savaşı kaybetti (1402). Bu savaşta Timur’un yanında yer alan İsfendiyar Bey’in ölümünden sonra yerine İbrahim Bey, ardından da İsmail Bey geçti. İsmail Bey zamanında Fatih Sultan Mehmed Kastamonu üzerine yürüdü. İsmail Bey savaş yapmadan Kastamonu ve çevresini Osmanlıya bıraktı. Bu dönemde İsmail Bey’in çekilmesinden sonra Kızıl Ahmed Bey Kastamonu ve çevresinde hükümdarlığını sürdürmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Böylece Kastamonu’da

⁷⁷ R.Turan, ‘‘Kastamonu’nun Türkler Tarafından Fethi’’, s. 1–2.

⁷⁸ Kazım Yaşar Koprman, ‘‘Memlük Kaynaklarına Göre 15.Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi’’, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler*, Kastamonu 1988, s. 26.

⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TTK Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1968, s. 121.

⁸⁰ Ahmet Kankal, ‘‘Fetihten 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler’’*Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu, 21–23 Mayıs 2000*, Bildiriler, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı, Kastamonu 2001, s. 89–120.

⁸¹ Yücel, *aynı eser*, s. 59–60.

⁸² Yücel, *aynı eser*, s. 69.

⁸³ Yücel, *aynı eser*, s. 75.

Osmanlı Dönemi başlamış oldu⁸⁴. Sinop'a sığınan İsmail Bey üzerine gönderilen Mahmud Paşa İsmail Bey'i ikna ederek 1461 Mayısından sonraki bir tarihte Sinop'u da Osmanlıya bırakmıştır⁸⁵.

Candaroğulları'nın 174 senelik Kastamonu idaresinde⁸⁶ hızlı bir iskân ve yapılaşma faaliyetleri yapılmıştır. Yeni yerleşim yerleri açılmıştır⁸⁷. İbn-i Batuta 1330 yılında Kastamonu'dan geçmiş ve burasını Anadolu'nun en güzel şehirlerinden biri olarak tanımlamıştır. Yine devrin kaynaklarına göre bu dönemde Kastamonu Anadolu şehirlerinin en büyük ve en hareketli 16 şehriden birisidir⁸⁸.

3.2.2. Osmanlı İdaresi Altında Kastamonu

İsmail Bey'den barış yoluyla Candaroğulları topraklarını alan Fatih Sultan Mehmed, İsmail Bey'den sonra hüküm sürmeye çalışan Kızıl Ahmet Bey'i de azlederek hem Candaroğulları Beyliği'ne son vermiş, hem de bu toprakları Osmanlı hâkimiyeti altına almıştır. 1461'den sonra Kastamonu Anadolu Eyaletine bağlı bir sancak merkezi durumuna geldi⁸⁹. Kastamonu Sancakbeyliğine de Cem Sultan tayin edilmiş ve 6 yıl burada sancakbeyliği görevinde bulunmuş buradan da Karaman'a gitmiştir. 460 yıl Osmanlı Devleti'ne bağlı kalan Kastamonu ve çevresi bu dönem içerisinde hiçbir istilaya maruz kalmadı. Bu süre içerisinde Osmanlı Devleti'nin en önemli merkezlerinden biri oldu⁹⁰. Fakat 16. yüzyılın ortalarından itibaren suhte ayaklanmalarının yoğun olarak çıktığı yerlerden biri oldu. 17. yüzyıl başlarında Anadolu'yu kasıp kavuran Celali hareketlerinden de oldukça etkilendi. 1603'te Yularkıstı adlı Celali Reisi Kastamonu'yu bir süre ele geçirip yaktı. 18. yüzyılda ise dikkate değer bir olay vuku bulmadı. Fakat 19.yüzyılın başlarında 1832-33 yıllarında⁹¹ Tahmiscioğlu İsyanı olmuştur. Tahmiscioğlu Hacı Mustafa Kastamonu'ya bağlı Araç Kazası'nın Huruçören Köyü'ndendir. Tımarlı sipahi teşkilinde Serasker Hüsrev Paşa'nın mahiyetinde bulunmuş ve Kastamonu'dan İstanbul'a gelip Rami Kışlasına yerleşerek burada

⁸⁴ Yücel, *aynı eser*, s. 112.

⁸⁵ Yücel, *aynı eser*, s. 113.

⁸⁶ H. 1311/ 1893 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1311/ 1893, s. 128.

⁸⁷ Kankal, aynı makale, s. 21.

⁸⁸ Koprman, aynı makale, s. 27.

⁸⁹ Yücel, *aynı eser*, s. 117.

⁹⁰ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 7-8.

⁹¹ İlhan Şahin, "Kastamonu", *TDVİA*, XXVI, s. 586.

yüzbaşılık görevinde bulundu. Görevi sırasında işlediği büyük bir suçtan dolayı elinden tımarı alınarak hapsedildi. Dokuz ay gibi kısa bir süre hapis yattıktan sonra ailesi ve nüfuzlu dostları sayesinde serbest kalarak 1826 yılında Mısır'a kaçtı. Anadolu'da isyan planları hazırlayan Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve oğlu Mısır kuvvetleri komutanı İbrahim Paşa tarafından isyan çıkarmak üzere Kastamonu'ya gönderildi.

Tahmiscioğlu Kastamonu'ya geldikten sonra, Kalyoncu Belediyesi'nin vergi yolsuzluğunu bahane ederek kardeşi Kör Hacı Mehmed ile birlikte halkı ayaklandırıp Kastamonu'ya hücum etmek suretiyle Osmanlı'ya karşı isyan başlattı (1832). Üzerine gelen Osmanlı kuvvetlerini iki defa geri püskürtmeyi başaran Tahmiscioğlu'na, isyanı durdurması için sadrazam tarafından Kastamonu mütesellimliği verildi. Daha sonra Tahmiscioğlu isyan hareketini komşu vilayetlere yaymak için buralara toplu tüfekli asker gönderdi. Bu isyan hareketi doğrudan doğruya Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından yönlendirilmiştir. Hükümet isyanı bastırmak amacıyla Tahmiscioğlu'nu üzerine Ankaralı Hacı Mesud Ağa'yı gönderdi. Yenilen Tahmiscioğlu Erzurum da ki Bedirhan Paşa'ya sığınmak zorunda kaldı. Oradan da Mısır'a kaçtı. Bir müddet sonra çıkan aften yararlanarak Kastamonu'ya döndü ve köyünde öldü⁹².

Milli Mücadelede de büyük önemi olan Kastamonu'nun işgallere karşı düzenlemiş olduğu mitingler büyük önem arz etmekle beraber bunların kamuoyuna duyurulması hususunda Milli Mücadele'nin sesi durumundaki Açık Söz gazetesinin yeri büyüktür.⁹³

3.2.3. 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar Kastamonu'nun Genel Durumu

Kastamonu'nun 1461'de Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle Anadolu Beylerbeyliğine bir sancak merkezi yapılmıştır. Fatih Kastamonu'ya kendine sadık bir vali atamış ve kadı nasbetmiş, hutbe okutup sikke darb ettirmiştir. II. Mehmed'in oğlu Şehzade Cem 1469–1473 tarihleri arasında Kastamonu Valiliği yapmış⁹⁴ Cem Sultandan sonra II. Bayezid'in oğlu Şehzade Sultan Mahmut Kastamonu valiliğinde bulunmuştu. Manisa Valisi olan kardeşi Şehzade Alemşah'ın ölümüyle Manisa'ya vali

⁹² *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 7–8.

⁹³ *Kastamonu İl Yıllığı*, 1968, s. 8.

⁹⁴ Cevdet Yakuboğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu 13.- 15. Yüzyıllar)*, Ankara 2009, s. 58.

olarak gönderilmiştir. Osmanlı ileri gelenlerinden Karagöz Ahmed bir müddet Kastamonu Sancakbeyliği yapmıştır (1502 sonrası)⁹⁵.

Kastamonu'nun Osmanlı Devleti'ne ilhakından sonra bir tahrir tabi tutulmuş, ancak bu tahrir günümüze ulaşmamıştır. Elimizdeki en eski tahrir 1487 yılına aittir. 1487 yılına ait tahrir defterinde Kastamonu merkezinde 43 mahalleden 29'unun ne zaman iskâna açıldığı kesin olarak tespit olunamamıştır. Bu mahallelerin 14'ü Çobanoğulları ve Candaroğulları döneminde kurulduğu kesinlik kazanan mahallelerdir. 16. yüzyıla ait Kastamonu ile ilgili iki mufassal tahrir defteri mevcuttur. 15. yüzyılda tutulmuş 1487 tarihli tahrirle 16. yüzyılda tutulmuş 1530 ve 1582 yıllarına ait tahrirler sayesinde 15. ve 16. yüzyıla ait karşılaştırma, meydana gelen değişiklikleri gözlemleme olanağı mevcut olup nüfus hareketleri hakkında da önemli bilgilere ulaşmamızı mümkün kılmaktadır⁹⁶.

Kastamonu şehrinin 15 ve 16. yüzyıllardaki şehir nüfusu hakkında kesin olmasa da yaklaşık bir fikir vermesi açısından önemli sonuçlara ulaşılabilmektedir. Hane sayısı 5 ile çarpılıp üzerine de bekâr nüfus ilave olunmak suretiyle şehir merkezinin nüfusu ortaya konulmaktadır. Ayrıca verilen bilgilerden muaf olan kişilerin de çıkarılarak elde edilen gelir miktarı da yaklaşık olarak öğrenilebilmektedir. 1530 yılına ait olduğu kabul edilen tahrirden de Kastamonu merkezinde 46 mahalle ve bu mahallelerden 1.391 nefer 1.022 hane ile 369 mücerred (bekar) kayıtlıdır. Yalnız defterden muaf nüfusun tespiti mümkün değildir. Hane ve mücerredlerin (bekarların) kayıtlı olduğu bu deftere göre şehrin nüfusu 5.479 civarındadır. 1487 ve 1530 yıllarına ait tahrir defterleri karşılaştırıldığında Kastamonu şehir nüfusunda herhangi bir artış söz konusu değildir. Yaklaşık 40 yıllık süre içerisinde nüfusun artıp eksilmemesi bir durağanlığın olduğunu göstermektedir. Fakat mücerred sayısında yaklaşık 40 yıllık süre zarfında %125'lik bir artış söz konusudur.

1582 yılına gelindiğinde ise şehir nüfusunun hayli arttığı gözlenmektedir. Bu tarihte şehir merkezinde 3.205 nefer, 1.624 hane ve 1.332 mücerred kayıtlıdır. Bu duruma göre muafların sayısı da 249'dur. Bu duruma göre hane sayısı 5 ile çarpılıp mücerred nüfus ilave edilince ortaya 9.452 rakamı çıkmaktadır. Muafların sayısı olan 249'da 3 ile çarpılıp yeküne ilave edildiğinde nüfus 10.199 olmaktadır. %10'luk askeri

⁹⁵ Yakuboğlu, *aynı eser*, s. 59.

⁹⁶ Kankal, aynı makale, s. 89–120.

zümrede ilave edildiğinde rakam 11.218'e ulaşmaktadır. Yüzyıllık süre içersinde nüfus %78,4 oranında artmıştır⁹⁷.

Kastamonu Sancağı'nın 1487 de 4.460 hane, 366 mücerred vergi hanesi kayıtlıdır. Buna göre bu yılda sancağın genelinin tahmini nüfusu 22.666'dır. 1582 yılında Kastamonu Sancağı'nın hane sayısı 6.672 hane, mücerred ise 2.220'dir. Buna göre tahmini nüfusu 35.580'dir. Yaklaşık 100 yıllık bir periyotta Kastamonu Sancağı'nın nüfusu yaklaşık % 64 artmıştır⁹⁸.

Bunun yanında 16. yüzyıl içersinde Kastamonu Sancağı'nda raiyyet rüsumundan elde edilen gelir 9.516 akçedir. Bunun 39 çiftten resm-i çift, 1638 akçe, 169 yarım çiftten resm-i nim 3.444 akçe 82 zeminden resm-i zemin 3.299 akçe, 35 bennaktan resm-i bennak 455 akçe 85 cabadan resm-i caba 680 akçe gelir elde ediliyordu⁹⁹.

Kastamonu Sancağı'nın 16. yüzyıl vakıf gelirleri ise şöyledir; çiftlik resminden 9535 akçe, hayvan vergilerinden (resm-i kovan ve resm-i ganem) elde edilen gelir ise 601 akçedir. Dükkân, hamam, hane ve asiyab kira gelirleri toplamı 20.067 akçe, hinta (buğday), meyve, çeltük, v.s.gelirleri toplamı 12.493 akçe, çiftliklerden elde edilen hâsılat yani toplam çiftlik gelirleri ise 10.257 akçedir, Bâd-ı heva ise 822 akçedir. Toplam vakıf gelirleri 53.785 akçedir¹⁰⁰. Kastamonu'da vakıfların zira-i gelirlerinin kaydı ise ayrı tutulmuştur. Buğday (Hinta) 6962, Arpa (Şair) 5296, El-Galle ise 245 akçedir. Ecz çeltük, meyve, duhne, keten, sir, giyah, hasır, girdgân... V.s. gibi zira-i ürünlerden gelir görünmemektedir.

Kastamonu Sancağı'ndaki vakıfların kira gelirleri ise şöyledir. Dükkân adedi 62 olup, hâsılı 5.582 akçe, hamam sayısı 5 olup hâsılı 12.240 akçe, hane adedi 2, hâsılı 560 akçe, kervansaray adedi 1 hâsılı 200 akçe, yaylak adedi 1 hâsılı 30 akçe, göl adedi 1 hâsılı 200 akçe, harman adedi 1 hâsılı 180 akçedir. Sonuç olarak Kastamonu merkezinde vakıfların kira aldıkları yerler bu yerlerin sayıları ve gelirleri ortaya çıkmaktadır. Merkez vakıf gelirleri toplamı 20.077 akçedir¹⁰¹.

⁹⁷ Kankal, aynı makale, s. 89–120.

⁹⁸ Tosunoğlu, *aynı tez*, s. 373–374.

⁹⁹ Nazım Kuruca, *16. Yüzyılda Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri*, (Tanıtım Tahlil ve Metin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 235, Tablo 1.

¹⁰⁰ Kuruca, *aynı tez*, s. 248, Tablo 4.

¹⁰¹ Kuruca, *aynı tez*, s. 262. , Tablo–6.

16. yüzyıl içersinde Kastamonu’da bulunan cemaat sayısı ise 6’dır. Bunların isimleri, Alpagut, Genceli, Kulaz, Sofular (Nam-ı diğer Çağlayık cemaati), Türkeşali, Yorgacıyan ve Meremmetciyan son olarakta Yunuslu ve Tepecüklü cemaatleridir.

Hane ve mücerred nüfusları verilen bu cemaatlerin, nüfusları yaklaşık olarak ortaya çıkmaktadır. 990 senesinde Alpagut cemaatinin nüfusu 167, Genceli Cemaati’nin 1582 de ki nüfusu 82, Sofular Cemaati’nin 339, Türkeşali Cemaati’nin 1582de ki nüfusu 295, Yunuslu ve Tepecüklü Cemaati’nin 1582 deki nüfusu 114’tür. Hakkında en teferruatlı bilgi verilen cemaat ise Yorgacıyan ve Meremmetciyan Cemaatidir. Bu cemaat, Kuzyaka’dan 4, Daday’dan 1 nefer, toplam 5 neferden oluşmaktadır. Kastamonu Hisarı’nın su yolunun meremmetine ve mahsellerine tayin olunmuşlardır. Sefer hizmetinden af olunan bu kişiler defter-i atikte kayıtlıdır¹⁰².

Kastamonu Sancağı’nda 1530 yılına ait defterde Avârız-ı Divâniye ve Tekâlîf-i Örfiye den muaf olanların sayısı 49 olup bunların 3’ü hatip, 46’sı imamdır. Kastamonu genelinde bu vergilerden muaf olanların sayısı ise 651’dir¹⁰³.

16.yüzyılda Kastamonu hem nüfus, hem ekonomik, hem de dini ve sosyal müesseseler açısından gelişmiştir. 15. yüzyılın sonunda şehir 43 mahallede 5.000 civarında bir nüfusa sahipken 16. yüzyılın sonunda bu rakam mahalle sayısında 46’ya, nüfus bakımından da 10.000’in üzerine çıkmıştır. Bu aşırı nüfus artışına mukabil, şehir halkının ihtiyacı olan maddeleri temin hususunda, ticaret ve zanaat erbabı sayısında da bir artış gözlenmiş, bunların imal ettiği ve sattığı mallar sayesinde Kastamonu kendi kendine yeten bir şehir durumuna gelmiştir¹⁰⁴.

Ayrıca merkezde 16. yüzyıl içersinde Kastamonu merkezinde vakıf gelirlerinden çift resimlerine kadar dükkân sayılarından buralardan elde edilen gelirlere kadar hepsine bakıldığında hareketli ve ekonomik canlılığı olan bir şehir görünümü sunmaktadır.

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesinde “*Süleyman Hân’ın meşâhir-i ulemalarının ba’zıları zikrindedir*” başlığı altında Kastamonulu âlimleri saymaktadır¹⁰⁵. Arıca âliminin hâfızının, şâirinin bol olduğunu belirterek başka yerleri bu konuda örnekler

¹⁰²Tosunoğlu, *aynı tez*, s. 360.

¹⁰³Tosunoğlu, *aynı tez*, s. 377.

¹⁰⁴ Ahmet Kankal, *Türkmen’in Kaidesi, “KASTAMONU”*, (XV.-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı), Ankara 2004, s. 375.

¹⁰⁵ Evliya Çelebi b. Dervîş Mehmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyehatnamesi*, 1. Kitap, Haz. Robert Dankof-Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006, 48b.

verip Kastamonu ile kıyaslamaktadır¹⁰⁶. Evliya Çelebi, “*Eyalet-i Anadolu sancaklarını beyan eder*” başlığı altında önemli sancaklara arsında Kastamonu’yu da sayar¹⁰⁷. Kastamonu’nun 500.000 has ile en yüksek haslar arasında sayabiliriz. Ayrıca Evliya Çelebi Kastamonu’daki zeamet sayısını 24, timar sayısını ise 587 olarak vermektedir¹⁰⁸. En güçlü yük katırlarının Kastamonu katırları olduğunu¹⁰⁹, Kastamonu bakır işçiliğinin çok iyi olduğunu¹¹⁰, sahan ve tencerelerin güzelliğini ve Kastamonu çentme mızraklarının şöhretini övmektedir¹¹¹.

Kastamonu, 17. ve 18. yüzyıllarda daha önceki mahalle sayısını küçük değişikliklerle korumuş 18. yüzyıl başlarında 41 mahalle varken bu yüzyılın sonlarında 42 mahalle mevcuttur. 19. yüzyılda şehrin fiziki bakımdan büyümediği, yüzyılın ortalarından itibaren kuzey ve güneydeki nihai sınırlarına ulaştığı anlaşılmaktadır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde şehir 12.000 dolayında Türk nüfusuna sahipti. Ayrıca 300 Rum ve kırk kadarda Ermeni ailesi vardı. Bu gayri Müslim nüfus muhtemelen 18. yüzyıldan itibaren şehre yerleşmişti. 19. yüzyılın ortalarında şehirde 5000- 6000 kadar ev mevcuttu. 1869’da 5780 erkek nüfusun 66’sını Ermeni, 524’ünü Rumlar, 1899’da ise toplam 16.900 dolayındaki nüfusun 400 kadarını Ermeni, 1700 kadarını ise Rumlar teşkil ediyordu. 19. yüzyıl başlarında nüfus 24.000 ile 30.000 kişi olarak zikredilir. Kastamonu kazasında ise 1831 sayımına göre 14.861 erkek nüfus vardı. 1914 yılında ise kazanın toplam nüfusu 72.088 idi¹¹².

19. yüzyıl sonlarına doğru, mahalli sanayi ve ticaretin gerilemesi ile beraber şehrin nüfusunun da azaldığı anlaşılmaktadır. Bunda yolların bozukluğu ve emniyetsizliği ve bölgenin sapalığı ticari faaliyetleri sekteye uğrattı¹¹³.

19. yüzyıla kadar Anadolu Eyaleti’ne bağlı sancaklık durumunu koruyan Kastamonu, Tanzimat’ın ilanı ile birlikte başlayan idari reformlar çerçevesinde 1841’de Bolu Müşirliği adı altında teşkil edilen vilayetin içinde yer aldı. Ancak 1846’da yapılan idari düzenlemelerde Kastamonu eyalet haline getirildi. Bu tarihte eyaletin Kocaeli,

¹⁰⁶ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 3. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 1999, 119b.

¹⁰⁷ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 1. Kitap, 50b.

¹⁰⁸ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 1. Kitap, 53-55b.

¹⁰⁹ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 1. Kitap, 168b.

¹¹⁰ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 5. Kitap, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman- İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul 2001, 24a.

¹¹¹ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 4. Kitap, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, YKY, İstanbul 2000, 277a.

¹¹² Şahin, “Kastamonu”, s.585.

¹¹³ Darkot, “Kastamonu”, s. 402.

Bolu, Viranşehir ve Sinop'tan oluşan beş sancağı vardı. 1894'te bu Kastamonu vilayeti merkez Kastamonu, Bolu, Sinop ve Çankırı'dan oluşmaktaydı. 1914'te ise Çankırı ve Sinop sancaklarına sahipti. Cumhuriyet döneminde de il merkezi oldu¹¹⁴.

3.2.4. Milli Mücadele Döneminde Kastamonu ve Nasrullah Camii

Milli Mücadele döneminde çok önemli bir yere sahip olan Kastamonu, kadını, erkeği, canı ve malı ile sonuna kadar mücadele etmiş bir ilimizdir.

Kastamonu'da milli hareketin öncülerinden biri olan Tatlızâde Emin Bey, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasından sonra vilayetlere gönderdiği telgrafları, Vali İbrahim Bey'den alarak arkadaşlarına okuyordu. Özellikle işgal olaylarını vilayetin her yerinde duyurmak için 28 Mayıs'tan itibaren, köylünün alış veriş için şehre indiği günlerde ve Cuma günleri İzmir'de şehit düşenler için mevlitler düzenledi. Bu dini törenlerin yapıldığı Nasrullah Camii'nde Hafız Emin Efendi, Sofuzâde Hoca Tevfik Efendi, Müftü Hafız Osman Efendi, dini ve milli vaazlar vererek halkın bütünleşmesine katkıda bulundu. Yine bu tarihlerde konuşan Behçet Bey gelişen olaylar hakkında bilgi vererek siyasi kanaatlerin milli kanaatten oluşması için çaba gösterdiler¹¹⁵

17 Eylül 1919 yılında vali vekilliğine gelen Defterdar Ferit Recai Bey'in ilk icraatlarından birisi Kastamonu'da müdafaa-i hukuk cemiyetlerini teşvik etmek olmuştu. Günümüzde müzenin bahçesinde bulunan Dârü'l Kurra Medresesi binasında şube açılmıştı. Şubenin açılışı Açıksöz Gazetesi'nin 28 Eylül 1335/1919 tarihli nüshasında halka duyurulmuştur¹¹⁶.

10 Aralık 1919 Çarşamba günü Müdafai Hukuk Hanımlar Cemiyeti tarafından Dârü'lmuallimât (Kız Öğretmen Okulu) bahçesinde bir miting düzeniş ve işgaller protesto edilmiştir¹¹⁷. Milli Mücadele aleyhinde yabancılar ve işbirlikçilerinin propagandalarına karşı halkı bilgilendirmek ve durumun ciddiyetini anlatmak için ve birliği sağlamak amacıyla bir araya gelen müderrisler ve hocalarda İsfendiyarbey Medresesi Müderrisi Çörekçizâde Mehmed Emin Efendi'nin teşebbüsüyle bir toplantı

¹¹⁴ Şahin, "Kastamonu", s. 588.

¹¹⁵ Rahmi Çiçek, "Milli Mücadele'de Batı Karadeniz", *Türkler*, Ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek- Salim Koca, XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.681, , s.679-698.

¹¹⁶ Fazıl Çiftçi, *Mahalli Basın Işığında Milli Mücadelede Kastamonu ve Çevresi*, Kastamonu 2006, Cilt 1, s. 136 (Aşağıda verilecek olan dipnotlarda Milli Mücadele olarak verilecektir.).

¹¹⁷ Çiftçi, *Milli Mücadele*, s. 170.

düzenlediler ve mücedele uğrunda yemin etmişlerdir¹¹⁸. Ülkenin içinde bulunduğu durum ve işgaller şiddetlendikçe ve meydana gelen istile ve zulüm haberleri yayıldıkça halkta ki öfke ve heyecan artıyordu.

İlk başlarda milislerin verdiği mücadeleden sonuç alınamayınca başlarına subaylar görevlendirilerek düzenli hale getirilmeye çalışılıyordu. Kastamonu’da yapılan eğitimler yurt genelinde yapılan eğitimlere benzemesine rağmen iştirâkın boyutları ve katılanların sosyal statüsü bakımından tarihte başka bir benzerine benzemesi zordur¹¹⁹. 1920 yılı sonlarına doğru Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Kulübü yöneticileri geniş çaplı eğitim düşüncelerini vali ve diğer yetkililere bildirerek Yılanlı Camii’nde bir toplantı düzenlemişler ve Cuma günleri eğitim amacıyla Olukbaşında içtima yapılmasına karar vermişlerdir. Her mahallenin halkı birer bölük kabul edilip başlarına subaylar verilerek askeri talim yapılacak, askeri depo açılıp elde mevcut olan bütün silahlar içtima alanına getirilip eğitim yapılma kararı alındı¹²⁰.

19 Ekim 1920 Salı günü Kastamonu’ya gelen Mehmet Akif Bey¹²¹ Kastamonu’da kaldığı 17 gün boyunca¹²² işgallere karşı yaptığı mücadeleye burada da yazılarıyla devam etmiştir. Mücadelenin sözcüsü durumuna gelen Sebilü’r-Reşad dergisi İstanbul’un işgali nedeniyle burada çıkarılamaz duruma gelmiş ve Kastamonu’ya daha önce gelip yerleşmiş olan Eşref Edip Bey ile birlikte derginin 464 numaralı nüshasını 25 Teşrinisâni 1336 tarihinde Kastamonu Matbaası’nda bastırmışlardır¹²³ Milli Mücadele’de Kastamonu, gazeteleri ve mecmuaları ile de büyük varlık göstermiştir. Kastamonu Gazeteleri içersinde ilk akla gelen Açıksöz Gazetesi’dir. İstiklal Marşımız Sebilü’r-Reşad Dergisi’nden sonra ilk defa Açıksöz Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Kuva-i milliyenin çıkışından istiklal harbinin sonuna kadar çok değerli yazarları ve fikir adamlarını bünyesinde toplayan Açıksöz Gazetesi milli mücadeleye çok büyük destek sağlamıştır¹²⁴.

İstiklal Harbi sırasında Kastamonu’ya uğrayan önemli kişilerde Kastamonu’dan milli mücadeleye büyük destek vermişlerdir. Bunların arasında Trabzon

¹¹⁸ Çifçi, *Milli Mücadele*, s.177.

¹¹⁹ Çifçi, *Milli Mücadele*, s.334.

¹²⁰ Hüsnü Açıksözcü, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Vilayet Matbaası 1933, s.55- 60; Çifçi, *Milli Mücadele*, s.334-35.

¹²¹ Açıksözcü, *aynı eser*, s.99.

¹²² İhsan Ozanoğlu, *Kur’an-ı Kerim’in Edebî Nitelikleri*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Basılmamış Eseri, s. 32- 37.

¹²³ Çifçi, *Milli Mücadele*, s.352.

¹²⁴ Açıksözcü, *aynı eser*, s.87-100.

Valisi Hamit Bey'i, Nurettin Paşa'yı, Eşref Edip Bey'i, Yusuf Kemal Bey'i, Rıza Nur'u, Hamdullah Suphi Bey'i ve Tunalı Hilmi Bey'i sayabiliriz. Tunalı Hilmi Bey 13 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya gelmiş ve Nasrullah Meydanı'nda iki konferans vermiştir¹²⁵

Mehmet Akif'in Kastamonu'ya gelişi Kastamonu halkı tarafından ilgiyle karşılanmış ve büyük bir memnuniyet duyulmuştur. Mehmet Akif'in Kastamonu'da kaldığı süre içerisinde yapmış olduğu faaliyetler halkı milli mücadele ruhu açısından oldukça güçlendirmiştir. Nasrullah Camii'nde Mehmet Akif'in vaaz vereceği duyulunca caminin içi dışı deil sokaklar bile taşmış halka tarafından büyük ilgi görmüştür¹²⁶. Mehmet Akif, Sevr Muahdesinin (anlaşmasının) öldürücü maddelerini herkesin anlayabileceği bir tarzda anlattı. Vatanın geçirdiği tehlikeleri halkın gözü önüne koymuş, birlik ve beraberlik çağrısı yapmıştır. Anadolu'da yayınlanmaya başlayan Sebilürreşad'da da yayınlanan bu vaaz, memleketin dört bir yanında camilerde okunmuş ve defalarca basılarak olabilecek en geniş kesime ulaştırılmaya çalışılmıştır. Mehmet Akif vermiş olduğu vaazla Türk Milleti'nin içinde bulunduğu durumun tehlikesini anlatmış birlik ve beraberliğe dikkat çekmiştir. İstiklal Marşımızın nesir haline getirilmiş şekli olarak görülen, Mehmet Akif'in ikaz ve feryatlara kulak verme çağrısı olan Nasrullah kubbelerinden taşan vaazı milletimiz için atacağımız adımlar açısından hala canlılığını korumaktadır¹²⁷.

¹²⁵ Açıksözcü, *aynı eser*, s.96.97.98.99.100.

¹²⁶ Ozanoğlu, *Kur'an-ı Kerim Edebî Nitelikleri*, Basılmamış Eseri, s. 32-37.

¹²⁷ Çifçi, *Milli Mücadele*, s. 354.

İKİNCİ BÖLÜM

NASRULLAH KADI, AİLESİ VE İMAR FAALİYETLERİ

1. Nasrullah Kadı ve Ailesi

Nasrullah Kadı, Bayram Gazi neslinden olup, Cemaziye'l-ahir 915/ Ekim 1509 tarihli vakfiyesinde ismi geçen kardeşleriyle vakıf tahrir defterinde ki kayıttaki isimler aynıdır. 16. yüzyıl vakıf tahrir defterinde Nasrullah Kadı'nın Bayram Gazi neslinden geldiği açıkça ifade edilmektedir. 16. yüzyıl vakıf tahrir defterindeki kayıt şudur.

“Evkâf-ı Medrese-i Bayram Gazi neslinden olup, mefâhirü'l- ulema Mevlânâ Muhyiddin ve Mevlânâ Nasrullah ve Mevlânâ Fethullah merhum Bayram Gazi evlâdından olup zikrolan evkâf neslen bâ'de nesil vakfiyet üzere mutasarrıflar imiş, bu üzere ellerinde merhum Sultan Mehmed Han, tâbe serâhû nişân-ı şerifiyle ve berât-ı padişahîyle tasarruf ederken tedris tarikiyle Mevlânâ Şaban Fakih'e verilmiş ba'dehü Mevlânâ Müfettiş Efendi mezbûr evkâfı teftiş edip bunların vakf-ı ebnâları idüğü bi't-tesâmüh şuhûd-ı udûl ile sabit ve zâhir olduğdan sonra ellerine tezkire verüp atabe-i ulyâya arz olunup zikrolan evkâfı mezkûrına mukarrer buyrulup ebâ-ân cedd tasarruf eddikleri gibi gerû vakfiyet üzere tasarruf idüp müderris hizmeti dahi mukarrer ederlermiş”¹²⁸.

Cemaziye'l-ahir 915 tescil tarihli vakfiyede Nasrullah Kadı'nın kardeşleriyle vakıf tahrir defterindeki isimler aynı olup vakfiyesinde büyük kardeşi Mevlânâ Muhyiddin, küçük kardeşi Şeyh Fethullah isimleri zikredilmektedir. Aynı zamanda vakfiyenin baş tarafındaki silsilenameden ve cami kapısının üst tarafında bulunan inşa kitabesinden Nasrullah bin Yakub bin Süleyman Hanefî kaydı yer almaktadır. Yine vakfiyede “bütün kitaplarımı ve tayin olunan cihatın hepsini çocuklarıma vakf eyledim”

¹²⁸ Kuruca, *aynı tez*, s. 110.

cümlesinden oğlu Mehmed Çelebi'den başka çocuklarının da olduğu ortaya çıkmaktadır.¹²⁹

Vakfiyenin tescil tarihi olan Cemaziye'l-ahir 915/ Ekim 1509 tarihinde Nasrullah Kadı hayattadır. Bunu vakfiyenin üst tarafında ki “*Cem’ima hurrirre fi’l-varakati’ş- şer’iyye ve’l- vesikayi’l- mer’iyye sahihün sadiren minnî ve râfi’an annî ve ene’l- fakir ilallahi’l- gani Nasrullah bin Yakub bin Süleyman el-Hanefî afallahü’l âli el-mevlâ li-vaka’i lehû*¹³⁰ ibaresinden anlıyoruz.

Nasrullah Kadı’nın validesi Sahil Kazası’nda taallukatı ise Karabulut bugünkü Dokuzkat Köyü’nde yatmaktadır. Sahil Kazası o günkü İnebolu ve Ginolu’dur ve Devrekâni Nahiyesi’ne bağlıdır¹³¹. Ayrıca adı geçen Bayram Gazi Medresesi’nin bugün Kastamonu’ya 100 km mesafede bulunan sahil ilçesi olan Bozkurt ilçesine 5 km mesafede bulunan bugünde Bayram Gazi ismiyle anılan köyde olma ihtimali yüksektir ve burada birde türbe bulunmaktadır. Bu türbe de Bayram Gazi Türbesi olarak bilinmektedir¹³².

Ayrıca vakfiyede vakfın kurulmasına şahit olarak katılanlar arasında Nasrullah Kadı’nın küçük kardeşi Şeyh Fethullah’ın oğlu Mevlânâ Zahid Çelebi’de yer almaktadır. Vakfiyede şahid olarak ismi geçen diğer kişilerde şunlardır; Şeyh Fethullah bin Yakub, Kastamonulu Mevlânâ Muslihıddin bin İbrahim, Mevlânâ Yahya Çelebi bin Mevlânâ Mehmed Çelebi, Şadi bin Abdullah, Seydi Çelebi bin Seydi, Musa bin Abdullah ve Yusuf bin Abdullah’ın isimleri vardır.

Vakfiyenin üst tarafındaki kayıtta vakfiyeyi tanzim eden kişinin es-Seyyid Şeyh Mehmed ibn es-Seyyid Abdulkadir el-Kadî-i Kastamonu olduğu ve bu tarihte Kastamonu Kadısı olduğu anlaşılmaktadır¹³³.

Caminin kapı kemeri üzerinde bulunan inşa kitabesinden,

“*Emerâ bi- binâi haze’l mescidi’l-mübârek fi eyyâm-ı devleti’s-sultani’l â’zam ve’l-hakâni’l- muazzam es-sultan ibnü’s Sultan Bayezid bin Mehmed Han*

¹²⁹ VAD. 1962 no.lu defter, s. 218–219, Kayıt 215, (Vakfiye Sureti)

¹³⁰ *Açıksöz Gazetesi*, 1335–1337 (1919–1921) cilt 1, Mevlana Nasrullah ve Nasrullah Camii, s. 2.

¹³¹ Kuruca, *aynı tez*, s. 248, Tablo 4., 16. yüzyıl içersinde Sahil Kazası olarak bilinen yerler İnebolu ve Ginolu’dur ve bugünde bu yerler aynı isimle anılmaktadır. Bu günkü Bozkurt İlçesi’nin ise 16. yüzyıl çersinde İnebolu ve Ginolu’ya bağlı bir köy olma ihtimali yüksektir. İnebolu ve Ginolu’nun Devrekâni’ye ne zaman bağlandığı ve ne zamana kadar bu idari bağıllığın devam ettiği tespit edilememiştir.

¹³² www.bayramgazi.blogspot.com.

¹³³ VAD, 1962 no.lu defter, s. 218–219, Kayıt 215 (Vakfiye sureti).

halleda'llahû mülkehû iftiharü'l kudât ve'l-hükkanü's-şer'il-mübin ve'l-ahkâm el-kâdı Nasrullah bin Yakub ahsena'llahü avâkıbehû. Âmin.''

“Çünkü tarih oldu işbu cami e “ hayrı münîb ”

Sahibine iki âlem hayrını ver yâ mucîb”

Nasrullah Kadı'nın caminin inşası sırasında kadı olduğu ve caminin ebced hesabıyla “*hayrı münîb*” ibaresinden 912/ 1506 tarihinde yapıldığı anlaşıyor¹³⁴.

Sonuç olarak tüm bu bilgilerden yola çıkarak özetlemek gerekirse Nasrullah Kadı'nın Bayram Gazi neslinden geldiği aslen Bozkurt'un Bayram Gazi Köyü'nden olduğu, babasının Yakub, dedesinin ise Süleyman olduğu, Bayram Gazi Medresesi Evkâfı'nın tevliyetini vakfiyede ve vakıf tapu tahrir defterinde geçen üç kardeşin üstlendiğini ve Mevlânâ Muhyiddin, Mevlânâ Nasrullah ve Mevlânâ Fethullah'ın “*mefâhirü'l-ulema*” olarak zikredilmeleri ilmiye sınıfına mensup olduklarını göstermektedir. Ayrıca zikrolan evkâfı tasarruf ettikleri gibi aynı zamanda müderris hizmetinde de bulundukları kaydı mevcuttur. Yani Nasrullah Kadı müderristir de.

Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed Han'ın berâtı ve nişan-ı şerifiyle vakıf mütevelliliğini yürüten Mevlânâ Muhyiddin, Mevlânâ Nasrullah ve Mevlânâ Fethullah kardeşler bu görevi aynı nesilden gelen ve müderris olan Mevlana Şaban Fakih'e devretmişlerdir¹³⁵.

Mehmet Behçet eserinde Hacı Nasrullah bin Şeyh Yakub bin Süleyman¹³⁶ olarak verdiği silsileden babasının Sahil Kazası'nda şeyh olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca validesinin Sahil Kazası'nda, taallukatının ise Karabulut'ta yattığı vakfiyesinde açıkça belirtilmektedir. Annesinin sahil kazasında yatması Bayram Gazi Medresesi'nin sahil kazasında bulunması ve Nasrullah Kadı'nın Bayram Gazi neslinden gelmesi, babasının şeyh unvanını kullanması hem sahil kazasında şeyh olma ihtimalini hem de Bayram Gazi Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca sahil kazasında yatan validesinin mezarının adı geçen Bozkurt'ta ki Bayram Gazi Köyü'nde olabilme ihtimalini kuvvetle akıllara getirmektedir.

¹³⁴ Fazıl Çifçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, Ankara 2006, s. 9.

¹³⁵ Kuruca, *aynı tez*, s. 110, Bayram Gazi Vakfı'nın Mütevelliliğini yapan üç kardeş bu görevi Fatih Sultan Mehmed'in berâtı ve nişanıyla almış. 16. yüzyıl içerisinde ise Bayram Gazi (muhtemelen 1530'lu yıllara ait vakıf tahrir defterine göre) neslinden gelen bu üç kardeşin şahitler huzurunda vakf-ı ebânları olduğu onaylanınca bu mütevellilik görevi aynı nesilden gelen Şaban Fakih'e devredilmiştir.

¹³⁶ Behçet, *aynı eser*, s. 91.

Nasrullah Kadı'nın ve yakınlarının Karabulut köyüne neden ve tam olarak ne zaman gelip yerleştikleri bilinmemekle beraber yakınlarının mezarları bu köydedir. Ayrıca burada bir adet mektep ve 20.000 akçe vakfı vardır. Bunun yanında köyde birde mescit yaptırmıştır. Günümüzde burada kerpiçten yapılmış bir mescit bulunmakta ve köylüler tarafından kullanılmaktadır. Vakfiyede bu mescitten bahsedilmektedir. Bundan da mescidin vakfiye tescil tarihi olan Ekim 1509 tarihinden önce yapıldığı anlaşılmaktadır¹³⁷. Tüm bu bilgilere dayanarak Nasrullah Kadı'nın adı geçen Bayram Gazi Köyü'nde doğmuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca günümüzde bu çevrede yaşayan insanlarda bunu bu şekilde ifade etmektedirler.

Bayram Gazi Medresesi ise Candaroğulları veya öncesi bir dönemde inşa olduğu tahmin edilmektedir¹³⁸. Fakat İhsan Ozanoğlu ise Doğrusöz Gazetesi'nde 23 Ekim 1961 tarihinde yazmış olduğu yazısında Nasrullah Kadı'nın Kastamonu merkez kazasına bağlı ve 18 km. mesafede olan Hacı Şaban Köyü'nden (eski ismiyle Orta Köy) olduğunu söylemektedir¹³⁹. Hacı Şaban Köyü eski ismiyle Ilısu- Kasaba şimdiki ismiyle Mahmut Bey Köyü'nün kuzeyindedir.

Göl'e bağlı Hacı Şaban (Orta Köy'ün, Orta Bayramiç, Kasaba Vereneceği Orta Bayramca) gibi isimlerle de kayıtlarda yer aldığını belirten İhsan Ozanoğlu, 1268/1850-51 tarihli sicilin 380. kaydından Nasrullah Kadı'nın Orta Bayramiç Köyü'nde doğduğunu iddia etmektedir. Hatta Orta Köy'de bugünkü ismiyle Hacı Şaban Köyü'nde bulunan caminin de Nasrullah Kadı tarafından yaptırıldığını söylemektedir. Cami kitabesinin okunmaz halde olduğunu belirtmekle beraber sadece tarihinin okunabildiğini ve “*Tarihi olupdur Hâne-Kâh-i, Hân-ı Kâh-i mü'minân*” yazısından tarihinin ebced hesabı ile 948/ 1542 yılına tarihlemektedir¹⁴⁰. Ne zaman doğduğunu ne zaman vefat ettiğini bilemediğimiz Nasrullah Kadı buna göre 1542 tarihinde hayattadır ve bu cami Nasrullah Kadı Camii'nden 36 sene sonra yapılmıştır.

Arşiv kaynaklarından elde ettiği bilgilere ilave olarak rivayetleri de değerlendiren İhsan Ozanoğlu gazete köşesinde yer verdiği bilgiler içersinde bu

¹³⁷ VAD, 1962 no.lu defter, s. 218–219, kayıt 215, (Vakfiye Sureti).

¹³⁸ Yakuboğlu, *aynı eser*, s. 529.

¹³⁹ *Doğrusöz Gazetesi*, İhsan Ozanoğlu, 23 Ekim 1961 tarihli yazısı, yıl: 25, sayı: 4548, Kastamonu Kütüphanesi Süreli Yayınlar Bölümü, 33375 no.lu gazete, s.1, (Bundan sonra Doğrusöz Gazetesi olarak verilecektir), Eski ismiyle Ilısu diye bilinen Kasaba –Mahmut Bey Köyü Candaroğulları Adil Bey'in oğlu Mahmud Bey'in villasıdır. (bkz. İhsan Ozanoğlu, Kastamonu' nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar, *Nasrullah il-Kaadî*, Doğrusöz Gazetesi, 1961.

¹⁴⁰ *Doğrusöz Gazetesi*, 26 Ekim 1961 tarihli yazısı, s.1

rivayetlere de yer vermiştir. Göl İhsu Kasabası Mahmud Bey Camii Hatibi ve 1932 yılında 90 yaşının üzerinde olan Saka Hoca, Göl Verencik Köyü'nden olan ve Kasaba Saray Camii Hatibi Haşim Efendi, Hacı Şaban (Orta Köy) Köyü'nden Hacı Şabanzâde Mustafa Bey ve aynı köyden olan Orta Köy Camii (İhsan Ozanoğlu'nun Nasrullah Kadı'nın yaptırdığını söylediği cami) Hatibi Şükrü Efendi ve yine Kasaba Köyü Saray Camii İmamı Ali Kethüdaoğlu Hamdi Efendi'nin Nasrullah Kadı'nın Orta Köylü (Hacı Şaban Köyü) olduğunu rivayet ettiklerini söylemektedir¹⁴¹. Yukarıda belirtildiği gibi Nasrullah Kadı Bayram Gazi neslindendir. Annesi Sahil Kazası'nda taallukâtı ise Karabulut (Dokuzkat) Köy'ünde yatmaktadır. Bundan dolayı Nasrullah Kadı'nın Hacı Şaban (Orta) Köy'lü olduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir. Hayatının son zamanlarında bu köyde cami yaptırarak buraya yerleşmiş olabilir. Ayrıca arşiv kaynaklarında *Hacı, Müderris, Kadı, Şeyh, Çelebi* ünvanları kullanılmıştır.

Göl'e bağlı Orta Köy'de Nasrullah Kadı'nın yaptırdığı camide Cuma namazı kılındığını söyleyen İhsan Ozanoğlu bu caminin bir zamanlar Hacı Nasrullah, Kadı Nasrullah, Müderris Nasrullah Zaviyesi olduğunu, Cuma geceleri ayin yapıldığını ve en meşhur şeyhinin Saçlı Sultan adında bir şeyh olduğunu söylemektedir. Fakir fukara için imaret kurulduğunu fakat Orta Köy'de bulunan bu imaretle ilgili hiçbir yerin ve kalıntının kalmadığını da ilave etmektedir. Bu zaviyeden başka Nasrullah Kadı'nın Nasrullah Camii civarında bir zaviye daha kurduğunu söylemekte fakat buranında yerinin tespit edilemediğini belirtmektedir¹⁴². İncelediğimiz arşiv kaynakları içerisinde de zaviyenin yeri ile ilgili bir bilgiye rastlanamamıştır.

1144/1731 tarihli “*Kastamonu'ya tâbi Orta Karyesi'nde vâki Hacı Nasrullah el- müderris vakfı zaviyesinin Kadı Nasrullah Camii Şerifi'nde*” diye başlayan şer‘iyye sicilinde ve 25 Zilkâde 1189/17 Ocak 1776 tarihli “*Kastamonu'ya tabi Orta Karyesi'nde vâki Kadı Nasrullah el- müderris zaviyesi vakfından*” diye başlayan kayıtlardan zaviye için vakıf kurulduğunu öğreniyoruz¹⁴³.

Nasrullah Kadı'nın mezarı şadırvanın hemen batı tarafında yer almaktadır. Fakat İhsan Ozanoğlu'nun verdiği bilgiye göre şadırvanın batı tarafında şadırvan duvarından itibaren musalla kapısı karşısına kadar uzanan kısımda Nasrullah Kadı ile beraber birkaç zevâtın mezarı da burada yer almaktadır. Yani şu an meydana olan

¹⁴¹ *Doğrusöz Gazetesi*, 27 ve 28 Ekim 1961 tarihli yazısı, s.1.

¹⁴² *Doğrusöz Gazetesi*, 27 Ekim, 3 Kasım 1961 tarihli yazısı, s.1.

¹⁴³ KŞS.32/442, 25 Cemaziye'l-ahir 1144/ 25 Aralık 1731 tarihli kayıt, s.239, kayıt 306; BOA, Cevdet Evkâf, tasnif no.30269, (Berât)

Nasrullah Kadı'nın mezarından minarenin yanında bulunan merdiven çıkışına kadar olan alan mezarlıktı.

Nasrullah Kadı Türbesi için bevvâb (kapıcı) vazifesi ve vakıflar tahsis edilmiştir. 1229/1813-14 tarihli sicilde türbe için dükkân vakfedildiği kayıtlıdır. Fakat Nasrullah Kadı ve diğer zevâtın mezarları bir gece içinde ortadan kaldırılmış, Münire Medresesi'nin mezarlığına hadise çıkmasın diye bir iki şahide konmuştur. Nasrullah Kadı'nın mezarı şu an ise ilk yerinde cami kapısının hemen karşısında şadırvanın batı duvarına bitişiktir¹⁴⁴.

2. Nasrullah Kadı'nın Soyü

Nasrullah Kadı'nın birden fazla evladının olduğunu ve vakfın tevliyetinin oğlu Mehmed Çelebi'ye verildiği hem vakfiyesinde, hem de tapu tahrir defterindeki kayıtlarda yer almaktadır¹⁴⁵. Nasrullah Kadı Evkâfının tevliyeti evlâd-ı vâkıfa şart koşulmuştur. Fakat 15 Şaban 1103/ 2 Mayıs 1692 tarihli sicil kaydında bu şartın zamanla kalktığını, hariçten yani dışarıdan biri olan Ahmed adlı bir şahsın berat alarak 1,5 akçe karşılığında bu vakfın mütevelliliğini yürütüyorken Nasrullah Kadı evlâd-ı evladından olan Ahmed'in itirazı üzerine, hariçten olan Ahmed'in beratı iptal ettirilip evlâd-ı vâkıftan olan İsmail bin Ahmed'e tevcih olunduğuna dair berat kaydından Nasrullah Kadı'nın soyunun bu tarihlerde devam ettiğini ortaya koymaktadır¹⁴⁶.

19 Cemaziye'l-ahir 1113/ 21 Kasım 1701 tarihinde yine Nasrullah Kadı Vakfı'nın gereğince evlâd-ı vâkıftan olan Ahmed adlı kişi hasta ve yaşlı olup vakıf işlerini layığıyla yürütemediğinden yerine oğlu İsmail'in geçmesi hususunda Kastamonu Kadısı Seyyid Ahmed'in kararını görüyoruz¹⁴⁷. Safer 1116/ Haziran 1704 tarihli hurâfat kaydında ise Muarrif İsmail olarak zikredilen yukarıda geçen aynı İsmail'in Nasrullah Camii'nin mütevellilik görevini oğlu Hasan'a bıraktığı anlaşılmaktadır¹⁴⁸. Şevval 1168/ Temmuz-Ağustos 1755 tarihinde ise Nasrullah Kadı Vakfının mütevellisi Nasrullah Kadı soyundan olan Seyyid Mehmed bin Hasan'a

¹⁴⁴ *Doğrusöz Gazetesi*, 4 Kasım 1961 tarihli yazısı, s.1

¹⁴⁵ *TD* 554, v. 26b.

¹⁴⁶ *KŞŞ* 5/415, H. 15 Şaban 1103/ M. 2 Mayıs 1692 tarihli kayıt, (s. 55, k. 96).

¹⁴⁷ *BOA*, A.E, II. Mustafa, Dosya No. 15.

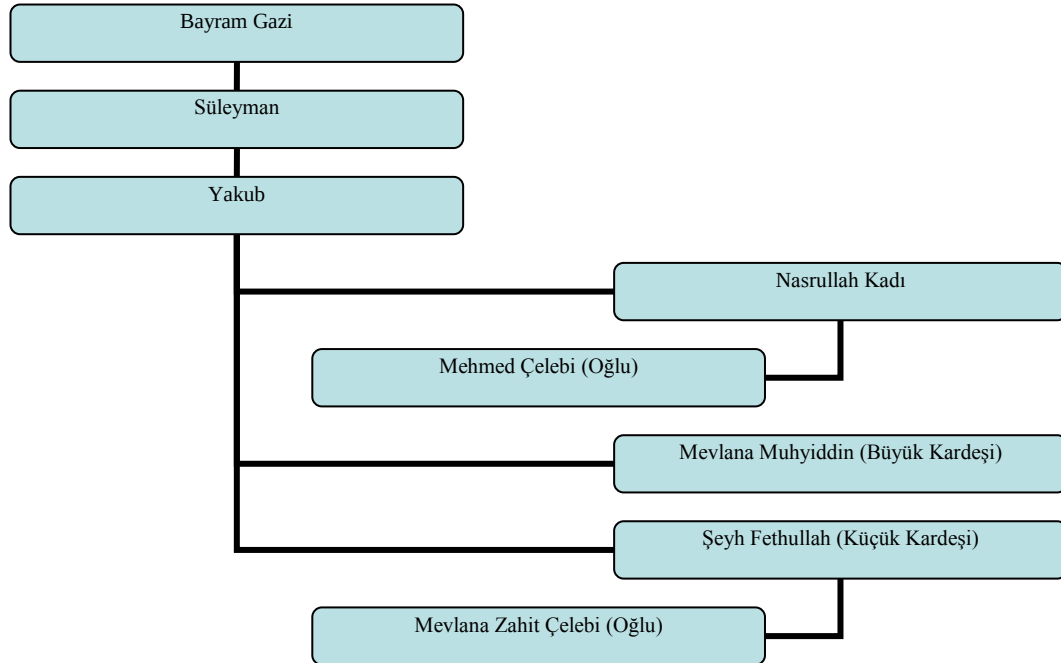
¹⁴⁸ *VGM*, *Hurûfat Defteri*, no.1107, vr. 59b, kayıt 24.

yeniden verildiği yani tecdid edildiği yer almaktadır¹⁴⁹. Vakıflar Arşivi'ndeki hurûfat kayıtlarından anlaşıldığı üzere 1692 yılından 1755 yılına kadar geçen sürede vakfın mütevellilik görevi babadan oğula geçer şekilde devam etmiştir.

10 Muharrem 1171/ M. 24 Eylül 1757 tarihinde Nasrullah Kadı Evkâf mütevellisi olan Hafız Ali Halife Mustafa'dan boşalan bu göreve gelmesine rağmen hariçten Ahmed adında biri Hafız Ali öldü diye İsmail adında birinin üzerine berat ettirip ve daha sonra yaptığı hileyi güçlendirmek amacıyla adı geçen İsmail'in bu görevden el çekmesini sağlayarak es-Seyyid Mehmed'e berât ile üzerine aldırıp Hafız Ali Halife'nin bu şekilde bu görevden uzaklaştırılmaya çalışıldığı ortaya çıkmış ve Hafız Ali Halife'nin de ölümünün yalan olduğu ortaya konulunca Kadı Hacı İbrahim'in arzıyla bu görev hak sahibi Hafız Ali Halife'ye verilmiştir¹⁵⁰.

Bunun haricinde başka tarihlerde hamam, cami medrese gibi vakıfların mütevelliliğini yürüten kişilerinde isimleri mevcut olup bunları aşağıda ele alacağız.

Nasrullah Kadı'nın Soyu ve Yakınları¹⁵¹

¹⁴⁹ VGM, Hurûfat Defteri. no. 1106, vr. 33a, Kayıt 31.

¹⁵⁰ VGM, Hurûfat Defteri. no. 1106, vr. 39a, Kayıt 11.

¹⁵¹ VAD, 1962 Nolu Defter, s.218-219, Kayıt 215 (Vakfiye Sureti)

3. Nasrullah Kadı'nın Kastamonu'daki İmâr Faaliyetleri

3.1. Nasrullah Kadı Camii

İslam şehrinin çekirdeğini oluşturan en önemli fiziki unsurlar cami ve dârü'l-imâredir. Bu iki yapıdan özellikle cami, istisnasız pek çok şehirde şehrin çekirdeğinde, yani merkezinde yer almıştır. Cami, İslam şehirinde şehir merkezini belirleyen en önemli unsurdur¹⁵². Bir İslam şehri kale şehri değilse genellikle bir camiye merkez olarak genişlemektedir. Ayrıca şehrin temel birimleri olan mahallelerde yine bir cami ve mescit etrafında teşekkül etmektedir¹⁵³. Bunu Nasrullah Kadı Camii ve etrafında görmek mümkündür. Şehir merkezi ve beş yüz yıllık süreç içerisinde şekillenen Kastamonu, Nasrullah Kadı Camii ve etrafında teşekkül etmiş ve şehrin ulu camisi olma özelliğinden dolayı etrafına yapılan dükkânlar, medreseler, hanlar, çeşmeler, köprüler ile şehrin kültürel ve ekonomik açıdan merkezi olmuştur. Ayrıca şehrin beş yüzyıllık süreç içerisinde fiziksel gelişiminin görülmesi açısından en uygun merkez Nasrullah Kadı Camii ve çevresidir.

Nasrullah Kadı Cami Kastamonu'nun merkezindedir. Aynı adla anılan meydanda olan cami şehirle bütünleşmiş ve sembol haline gelmiştir. Şehrin en büyük ve mamur camisi olan Nasrullah Kadı Camii çevresinde mevcut ve yok olmuş medrese ve mekteplerle birlikte ilim ve kültür merkezi olma özelliğini yüzlerce yıl korumuştur¹⁵⁴.

Moloz ve kesme taştan yapılan Nasrullah Kadı Camii'nin 33,5 m. boyu, son cemaat yeri hariç ana binanın ise 28,5 m. eni var'dır. Son cemaat yerinin uzunluğu ise 31,5 m.'dir. Caminin Nasrullah Köprüsü'ne uzaklığı ise 65 m.'dir.

16. yüzyılın başlarında Küpcügez Mahallesi'nde boş bir arsa üzerine inşa edilen Nasrullah Kadı Camii¹⁵⁵ inşasından sonra bu mahalleden ayrılarak ayrı bir mahalle haline gelmiş; 1530'da Nasrullah Çelebi Mahallesi yarım asır sonra ise 1582 tarihinde ise Nasrullah Camii Mahallesi olarak kaydolunmuştur. 1530 tarihli tahrir

¹⁵² Yılmaz Can, *İslam Şehirleri'nin Fizikî Yapısı*, Ankara 1995, s.102-103.

¹⁵³ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Gaziler İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü 1280- 1808, İstanbul 2004, C.1, s. 206.

¹⁵⁴ Fazıl Çifçi, *aynı eser*, .s. 8.

¹⁵⁵ Ahmet Rifat Güzey, *Kastamonu'nun 411/1 Numaralı Şer'iyye Sicili, H. 1099- 1100-1101/ M. 1678-1688-1689* Transkripsiyon ve Değerlendirme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, Evâil-i Rebiülevvel 1101/ Aralık 1689 tarihli kayıt, s. 254.

defterinde bu mahallenin hane sayısı 10, mücerred olarak kaydedilen bekâr sayısı 5 olarak verilmiştir. Mahallenin hane sayısı 5 ile çarpılıp bekârlar ona eklendiğinde yaklaşık olarak 55 nüfus ortaya çıkmaktadır. 1582 tarihli tahrirde ise hane sayısı 54, mücerred sayısı 15'dir. Mahalledeki nefer sayısı bu yılda 72 olarak verilmiştir. Yaklaşık olarak bu tarihte Nasrullah Camii Mahallesi'nin nüfusu 285'tir. 50 yıllık süre içerisinde mahalle nüfusunda 5 kat artış olmuştur¹⁵⁶.

Daha sonraki yıllarda mahalle sınırlarında değişiklik olmuş olmalı ki bu mahalleden bahsedilmemektedir. Fakat Evâil-i Rebiü'l-evvel 1101/ Aralık 1689 tarihli şer'îye sicil kaydında Nasrullah Camii imamı ile Küpcügez Mescidi imamı arasında nikâh kıyma konusunda anlaşmazlık yaşanmış, nikâhı Nasrullah Kadı Camii imamının değil de Küpcügez Mescidi'nin imamının kıyması hususunda mahkemeden karar çıkmış; gerekçe olarak da şahitler huzurunda Küpcügez Mahallesi'nin ve Mescidi'nin daha eski olduğu ve Nasrullah Kadı Mahallesi diye bir mahallenin olmadığı görüşü ileri sürülmüştür. Bu dava nikâh kıyma hakkının Küpcügez Mescidi imamına verilmesi suretiyle sonuçlandırılmıştır¹⁵⁷. Fakat 1103/1691-92 tarihli sicil kaydında "*Merhum Kadı Nasrullah Cami-i Şerifi Mahallesi*" olarak kayıt mevcut olup yanlış bir kayıt olduğunu düşünmekteyiz. Böyle bir mahallenin bu tarihlerde mevcut olmadığı yukarıda bahsettiğimiz daha eski kayıtlı sicil kaydından anlaşılmaktadır¹⁵⁸.

Burasının daha sonra tekrar Küpcügez Mahallesi'ne dâhil olmuş olması muhtemeldir. 1267/1850-51 tarihli başka bir belgede de "*Gökdere Mahallesi'nde bulunan Nasrullah Kadı Camii*" ifadesinden de buranın bir ara Gökdere Mahallesi'ne dâhil olduğunu anlıyoruz¹⁵⁹. Cumhuriyet döneminde yine bir değişiklik olmuş ve Küpcügez Mahallesi Kebkebirler (Hebkebirler) Mahallesi ile birleştirilmiştir¹⁶⁰. Hâlâ bu mahalleye dâhildir. Beş yüzyıllık süreç içerisinde Nasrullah Kadı Camii'nin bulunduğu mahal beş farklı mahalle ismi ile birlikte anılmıştır.

Nasrullah Kadı Camiinin sekizi önde birerde yanlarda olmak üzere on sütun ve yedi kubbeli son cemaat yeri vardır. Bunlardan ortadaki tam kubbe, yanlardakiler ise

¹⁵⁶ TD 438, s. 591, TD 143, vr. 30a, (hane sayısı 5 kabul edilmiştir).

¹⁵⁷ Güzey, *aynı tez*, s. 254.

¹⁵⁸ KŞS. 4/414, H. 1103/ M. 1691, s. 105, kayıt 208.

¹⁵⁹ BOA, AMKT, MHM, Dosya No. 31, Vesika No. 93.

¹⁶⁰ Kankal, *aynı eser*, s. 328.

tekne tonozdur. Vaktiyle yuvarlak olan sütunlar atılmış ve bugünkü dört köşe sütunlar konulmuştur. Bu kısmın boyu 27, eni ise 7 metredir¹⁶¹.

Binanın doğu cephesinde altta beş, üstte dört pencere bulunmaktadır. Alttaki pencereler kesme taşlarla çevrelenmiş ve dikdörtgen forumludur. Üstteki pencereler ise yuvarlak kemerli ve alçı şebekelidir. Batı cephede ise altta dört üstte ise beş pencere bulunmaktadır. Doğü cepheindeki pencerelerle aynı karakterde olan bu pencerelerde altlı üstlü yerleştirilmiştir. Güney cephede ise altta dokuz üstte sekiz pencere vardır. Son cemaat yerinde ise harime açılan iki pencere bulunur. Pencerelerin yanlarında ise alçıdan birer mihrabiye vardır. Kubbe gövdesindekilerle birlikte camide kırk pencere bulunmaktadır¹⁶². Kuzeybatı köşede yer alan kütlenin ilk binanın minare kaidesi olma ihtimali yüksektir. Harim kısmında kubbe ve kemerlerde kalem işi süslemeler varsa da bunlar son restorasyonda yapılmıştır. Harimin cephesinde bulunan inşa kitabesinde Kadı Narsullah bin Yakub tarafından 1506 yılında yapılan bir mescitten söz edilmesi bu binanın alalâde bir mahalle mescidi olduğu anlamına gelmez. Şehrin merkezine inşa edilen Osmanlı Devrine ait bu ilk dini binanın ulu cami niteliğinde olması beklenirdi. Nasrullah Kadı'nın yaptırdığı cami altı kubbeli idi. Bu ilk caminin altı kubbeli inşa edildiğini kabul etmemek için hiçbir neden yoktur. Mevcut bütün kubbelere pandatiflerle geçildiği halde istisna olarak ortadaki kubbede mukarnaslı tromb kullanılması da bu kubbenin ilk binaya ait ve mihrab önünü taçlandıran kubbe olduğunu düşündürmektedir¹⁶³.

Kapı kemerinin hemen üst tarafında bulunan inşa kitabesi şudur;

“Emera bî-binâ-i hâze’l mescidi’l mübârek fî eyyâmı devleti-s sultani’l-â’zam ve’l hakâni’l- muazzam es-sultan ibnû’s-sultân

Bayezid bin Mehmed Han halleda’llahü mülkehü. İftihârü’l kudât ve’l-hükkami’ş- şer’il-mübin ve’l- ahkâm el-Kâdî Nasrullah

bin Yakûb ahsena’llahü avâkıbehû . Âmin. Çünkü tarih oldu iş bu camie “hayr-ı münîb” Sahibine iki âlem hayrını ver yâ mucîb. 912”.

¹⁶¹ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 203–204.

¹⁶² Z. Kenan Bilici, *Kastamonu’da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusu’nun Gelişimi*, (18. Yüzyıl Sonuna Kadar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1991, s. 61.

¹⁶³ Bilici, *aynı eser*, s. 63.

Bu kitabeden caminin II. Sultan Bayezid döneminde Nasrullah Kadı tarafından yaptırıldığı anlaşıyor. “*Hayr-ı münib*” ibaresindeki harflerin ebced hesabıyla 912/ 1506 yılına denk geldiği belirtilmektedir¹⁶⁴.

Kitabesinden 1506 yılında yapıldığını anladığımız caminin inşa kitabesinin üst sağ tarafında bulunan kitabeden de I. Mahmud’un reisülküttaplarından Hacı Mustafa Efendi tarafından 1159/ 1764 tarihinde caminin mihrab tarafındaki üç kubbesiyle sağdaki mahfeli ve son cemaat yeri yaptırılmıştır¹⁶⁵.

Birinci Tamir Kitabesi Şudur:

*“Şem ‘î mihrâb-ı adâlet şeh-ri pâkize hisâl
Han-ı Mahmûd-ı Güzîn zıll-i Hüda-i vehhâb
Oldu âbâd o şâhın devr-i hümayyununda
Buk‘a-i hayr ile bu şeh-ri adîmü’l- ehâb
Kastamonu ki odur menşe-i ehl-i irfan
Olmaya sûziş-i âfât âna her giz rehyâb
Bayezid Hân-ı Veli rütbe-i Osmâni’nin
Asr-ı pâkinde gelen fahr-i kudât-ı nüvvâb
Zîver-i mahkeme-i şer‘i hüda Nasrullah
Câmi ‘ül ilm-ü amel Kadı-i Firdevs yâb
Ettehiyyâta oturmuştu o sahib-i hayrın
Yaptığı cami olup gerdiş-i dehr ile harâb
Eyledi dâiye-i hubb-i vatanla ihyâ
Ânu bir hayır dâna dil-ü pâkize cenâb
Mustafa nâmü kerem menkıbe haccü’l- harameyn
Kabetü’l- fazl-ü edeb yani Reisü’l-küttâb
İnnemâ ya ‘mürü ile âmil olup velhâsıl
Etti tamir ve mücedded ânu ber hükm-i kitâb
Müttezâd eyledi manzûme-i lütf-i keremin
Cihet-i vefreti hayrâtı edüp istisvâb
Yani ol mâ‘bed-i zîbendeye kıldı ilhâk
Bir kütübhâne ve bir medrese-i çarh-ı kubâb.
Kütüb-i suhûf’ı semâ levh-û kalem hürmetine*

¹⁶⁴ Çifçi, *aynı eser*, s. 9

¹⁶⁵ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 206.

*Ânı me'cûr ede kevneynde Rabbü'l-erbâb.
Oldu tecdîdine târih-i temâm ey Rahmî
Câmi-i ceyyidü'l-erkân Reisülküttâb. 1159."*

Reisülküttâp Hacı Mustafa Efendi caminin dışında, günümüzde Münire (Bayraklı) Medrese diye bilinen medreseyi ve hemen medrese girişinde bulunan beşgen planlı kütüphaneyi de yaptırmıştır.

Bunun yanında cami kapısının sol üstünde bulunan ikinci tamir iktabesi ise şöyledir:

*"Men benâ mesciden lillâhi mefhase katâtin
Bena'llahü lehû kasran fî'l- cenneti (Sadaka Resulullah)*

*Âfitâb-ı saltanat Sultan Abdulaziz Han'ın hüdâ
Ömr-ü ikbâlin füzun etsin cihânda dâimâ
Zîr-i Lütfundâ olan bi'l-cümle sükkân-ı bilâd
Emn-ü âsayişle dâ'avâtın eder rûz-ı mesâ
Rûz-ı dünya sebz-ü handân adlinin ma'murûdur.
Her Gülistan-ı vezân olmuş âbad-ı can fezâ
Sû-be-sû sahn-ı cihân imânnâ me'murlar
Nasbu tayin etmesi ayn-ı kerim mahza ola
Gönderip bu beldeye bir vali-i âlim-i hi mem
Adl-i nuriyle vilâyet eyledi kesb-i ziya
Öyle düstûr-ı mufahham zât-ı âli kadrine
Mevhibe irfan'ü-ıffet tev'eman lütf-i sehâ
Hazreti Naşid lakab paşa-i sâhib-i menkıbât
Menbe-i cıd-i keremdir adl-dâde mültecâ
Şübhesiz mâ yenfeannas dest-i cûdidir ânın
Hak ânı etmiş muvaffak birr-ü hayre bî-riyâ
İnhidama mâil olmuşken bu vâlâ cami-i
Ehl-i hayrdan eyledi Cem'i îâne bir nizâ
Cebri noksan eyleyip envâr-ı lütfile hemân
Kıldı ta'mir ile ihyâ can fezâ ve dilkûşâ
Bâni-i ûlası Nasrullah Kadı ruhunu*

*Şâd edip özletti sinîn bâni-i haze 'l- binâ
Cevher a 'sâ bâbına Sâlim yazıp târihin
Cennetin misli yapıldı işbu câmi-i dil-rûba 1292''*

Yukarıdaki kitabeden de anlaşılacağı üzere 1292/ 1875 tarihinde Sultan Abdulaziz devrinde Kastamonu Valisi Neşid Paşa tarafından halktan toplanan 20.000 gurusluk yardım ile cami tamir edilmiştir¹⁶⁶. 1945 yılında yapılan tamirde de kubbelerin kurşunları yenilenmiş ve daha sonraki tamirde de alçı pencereler değiştirilmiştir.

1675 tarihli Kastamonu şer'îye sicil kaydına göre, Çizmeciler Çarşısı'nda bulunan Çizmecî Ali Efendi Dükkânı, İsmail Çelebi Dükkânı ve boyacı dükkânı Nasrullah Kadı Camii vakıfları içersinde yer almıştır¹⁶⁷. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin 1154/1741-42 tarihli vakfiyesinde yalnızca Kastamonu'da 30 kadar dükkân iki han ve bir mağazanın vakfedildiği yer almaktadır¹⁶⁸. 26 Muharrem 1161/27 Ocak 1748 tarihli zeyil yani ek vakfiyede de Topçuoğlu Mahallesi'nde bulunan Turşucu Hanı ile taştan yapılması istenen başka bir han ve birkaç ev Reisülküttap Mustafa Efendi'nin yaptırmış olduğu medresenin müderrislerine, talebesine ve Nasrullah Camii'nin bazı görevlilerine harcanmak üzere vakfedilmiştir. Hanlardan diğeri, yapımına başladığı fakat oğlu Şeyhülislam Aşir Efendi'nin bitirdiği ve Aşir Efendi Hanı olarak bilinen han olup Nasrullah Kadı Camii'nin ve medresenin vakıfları arasında yer almaktadır. Ayrıca Göl'de bulunan mescit, mektep ve Kastamonu merkezde bulunan medrese, kütüphane, kız mektebi, Nasrullah Camii ve Kırvaç Kaöyü'nde bulunan caminin hademelerinin ücretleri için 160 akçe tahsis edilmiştir¹⁶⁹.

9 Cemaziye'l-evvel 1191/ 15 Temmuz 1777 tarihli sicil kaydından da Hacı İbrahim adında birinin iki adet dükkân ile 150 gurusu yine bu cami için vakfettiğini öğreniyoruz. Yine 20 Cemaziye'l-ahir 1191/ 26 Temmuz 1777 tarihinde de Gubarizade kerimesi Hacı Şerife binti Ahmed Ağa'nın Nasrullah Kadı Camii'ne koymuş olduğu şamdanlar için 150 gurus para vakfedilmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁶ BOA, İDH, Dosya No. 703.

¹⁶⁷ Kankal, *aynı eser*, s. 329.

¹⁶⁸ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 207.

¹⁶⁹ Vakfiyesi, Kaynak: İsmet Yılmaz Üskan.Ef Mustafa Kamil (8. Mütevellî-Reisülküttap Mustafa Efendi'nin torunu olan İsmet Yılmaz Üskan vakfın 8. mütevellisidir ve halen mütevellilik görevini sürdürmekte olup İstanbul'da yaşamaktadır.), (Bundan sonra aşağıda Vakfiyesi oalrak verilecektir.)

1916 tarihli mukavelenameden öğrendiğimize göre Nasrullah Kadı Camii'nin bugünkü minaresinin projesi Karabat Kalfa tarafından çizilmiştir. Yaklaşık olarak 34 m. yüksekliğe sahip olan minarenin temelinde 208 adet meşe kazığı bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca Samsun'dan deniz yolu ile gönderilmiş 2500 kg. çimento kullanılmıştır. 61000 guruşa ihale edilen minarenin gövde taşları Kıyık Köyü'nden¹⁷¹ ve Kadın Sarayı denilen mahaldeki Çal Tepesi'nden gelmiştir. 5 günlük ocakçı ve amele ücretleri toplamı 591 guruştur. 7 kişinin kaydedildiği makbuzda ismi geçen kişilerin hepsi Kastamonu ve çevresinden olan kişilerdir¹⁷².

3.2. Nasrullah Kadı Medresesi

Nasrullah Kadının adıyla anılan medrese, onun vakfiyesini tescil ettirdiği Cemaziye'l-ahir 915/Ekim 1509 tarihinden sonra inşa edilmiştir. Medresenin inşa tarihini Mehmet Behçet, 918/ 1512 olarak vermektedir¹⁷³.

Nasrullah Kadı'nın vakfiyesinde yer alan bilgiye göre, cami civarında yedi hücre olduğu ve buraya üç hücre daha ilave olunarak medrese olması hususunda kayıt vardır. Ayrıca inşa edilecek medresede okutulacak dersler bile vakfiyeye kaydedilmiştir. Bunlar tefsir, hadis, şer'i ve akli ilimler olarak belirlenmiştir¹⁷⁴. Vakfiyede medrese yapılması hususu gündeme alınmış ve onun bir bakıma ön hazırlığı yapılmış; takip eden yıllarda da medrese faaliyete başlamıştır.

Kastamonu Küpcügez Mahallesi sakinlerinden ve müderris olan Nakibzâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi ibn el-merhum es-Seyyid Mustafa Ağa Kadı Nasrullah Camii'nin bitişiğinde bulunan ve Hasan Ağa Medresesi'nin çarşısı tarafında olan boş arsa üzerine kendi malı ile bir medrese yaptırmıştır. Bu medresenin mütevellilik görevi Müderris Abdullah ibn Ahmed Efendi'ye bırakılırken vakfa gelir olmak üzere dükkânlar tahsis edilmiştir. Hasan Ağa Medresesi'ne yakın olan 1. ve 2. dükkânların kiralari, bu medresenin yani Hasan Ağa Medresesi'nin müderrislerine verilecektir.

¹⁷⁰ Fahri Maden, *18. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu* (Şer'iyeye Sicillerine Göre), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2004, s. 141, hüküm 143, s. 131, hüküm 442.

¹⁷¹ Fazıl Çifçi Arşivi, 24 Temmuz 1331–24 Temmuz 1332 tarihli keşif özeti ve sarf makbuzu ve 1331 tarihli mukavelename.

¹⁷² Fazıl Çifçi Arşivi, 24 Eylül 1332- 7 Ekim 1916 tarihli Ocakçı ve Amele ücretlerinin alındığını gösterir makbuz.

¹⁷³ Behçet, *aynı eser*, s. 102.

¹⁷⁴ VAD.1962 No.lu Defter, s. 218–219, Kayıt 215, (Vakfiye Sureti)

Diğer 3. 4. ve 5. dükkânlardan elde edilen gelirin, Hasan Ağa'nın yaptırdığı yedi odadaki ve çarşı tarafında birbirine bitişik iki odadan oluşan Arabî el-Hac Hafız Ali Efendi'nin müderrisi olduğu ve Arabî el-Hac Hafız Ali Efendi Medresesi'ndeki talebelere taksim olunması vakfiyede belirtilmiştir. 6 ve 7. dükkânların kira gelirleri ise Nasrullah Kadı Medresesi'nin beratlı nısf yani yarı hisseli müderrisi olan el-Hac Hafız Ali Efendi'ye ve vefatı üzerine yerine müderris olanlara verilmesi istenmiştir. Birbirine bitişik olan bu medreseler 13 odadan oluşmaktadır ve farklı zamanlarda ilavelerle bu şekli almıştır.

Nasrullah Kadı'nın vakfiyesinde "*Caminin civarında yedi hücre vardır, üç daha bina olunup medrese olsun*" denilen yer Hasan Ağa Medrese'si olup 1509 yılından önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Hasan Ağa Medresesi'nin üst tarafına yaptırılan üç oda ise Nasrullah Kadı Medresesi'dir. Fakat vakfiyede üç oda ilave olunsun denmesine rağmen Nasrullah Kadı Medresesi'nin dört adadan oluştuğu kayıtlarda yer almaktadır¹⁷⁵.

Receb 1260/ 17 Temmuz 1844 tarihli başka bir kayıтта, Nasrullah Kadı Camii civarında (caminin kuzey batı yönünde) Saman Pazarı diye bilinen mahalde Nasrullah Kadı Medrese'sinin olduğunu, bu bilgiden Hasan Ağa Medresesi'nin ve Arab-i el-Hac Hafız Ali Efendi'nin müderrisi olduğu medresenin de burada olduğunu yani Nasrullah Kadı Camii yakınında üç medresenin olduğunu öğreniyoruz. Yine aynı kayıтта Nasrullah Kadı Medresesi'nin bir kaza sonucu 1844 yılından kısa bir süre önce yandığı, tamirine harcanması için gelirinin olmadığı, bundan dolayı da arsasının boş bırakıldığı ve bu arsanın da zamanla Saman Pazarı haline geldiği yer almaktadır. Ahşap olan ve yangınla yok olan medresenin yerine yine aynı tarihli belgeden, bazı hayır sahipleri tarafından Nasrullah Kadı Camii civarında bulunan Atık Medrese diye bilinen medreseye altı bâb hücre yani oda ilave olunarak Nasrullah Kadı Medresesi yeniden yapılmıştır. Atık Medrese ile birleştirilen Nasrullah Kadı Medresesi'nin müderrislikleri de nısf yani yarı hisseli olarak beratla birleştirilmiştir. Böylece Nasrullah Kadı Medresesi yeniden inşa edilirken binasının yeri de değişmiştir. Fakat yine Nasrullah Camii civarında olan Nasrullah Kadı Medresesi ve Atık Medrese'nin müderrisliğine eskiden olduğu gibi Şeyhzâde es-Seyyid Mehmed Emin Sırrı Efendi tayin edilmiştir.

¹⁷⁵ Mustafa Gezici Arşivi, Nakibzâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi ibn el-Merhum es-Seyyid Mustafa Ağa'nın Dükkân Vakfiyesi (Kısaltma: Dükkân Vakfiyesi), H. 5 Cemaziye'l-evvel 1240/ M. 26 Aralık 1824 tarihli belge.

Daha önce yanan Nasrullah Kadı Medresesi'nin saman pazarı olarak kullanılan arsası üzerine bu kez büyük bir dükkân yapılmış; ve bu dükkân Kastamonu İhtisab memurlarına aylık 40 guruşa kiraya verilmiştir. Buradan elde edilen gelir de, geliri olmayan Atık Medrese'nin gerekli hallerde tamiratına, ayrıca geceleri keniflerinde yani tuvaletlerinde yanan kandiller için harcanması kayıtlarda yer almıştır. Eğer dükkân gelirinden harcamalar sonrasında artma olursa Yılanlı Dergâhı'nın minaresinin aydınlatılmasında kullanılması istenmiştir. Böylece medrese arsası üzerine yapılan dükkânın gelirinin vakıf hizmeti çerçevesinde çeşitli hayrata tahsisi söz konusu olmuştur¹⁷⁶.

Yukarıda genel olarak verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Nasrullah Kadı Medrese'sinin yeri ve bunun yanında iki medrese bu medreselerin de nerede olduğu ve kaç odadan oluştuğu, ahşap olduğundan dolayı da 19. yüzyılın ortalarından önce, kaza sonucu çıkan bir yangınla yok olduğu bilinmektedir.

Atık Medrese ile birleştirilen Nasrullah Kadı Medresesi'nin kitabesi günümüzde Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nin ön bahçesinde E 122 numara kaydıyla sergilenmektedir. Mermer olan kitabenin tarihi 1322/ 1904-5'tir.

1530 ve 1582 tarihli tahrirlerde Nasrullah Kadı Medresesi ve Cami Evkâfı'nın gelirleri birlikte kaydedilmiştir. Bu yıllarda vakfın toplam geliri 60.000 akçedir. Ayrıca gelirlerin içinde günlük 12, yıllık 4320 akçelik hamamdan elde edilen gelir, yıllık 200 akçe geliri olan sabunhane ve dükkânlar, Ilısu'da bulunan Cendere'den elde edilen yıllık 720 akçelik gelir, Sorgun'da bulunan bir adet değirmen geliri yer almaktadır. Aynı zamanda 1530 tarihli tahrirde 71.000 akçe, 1582 tarihli tahrirde de 83.000 akçelik nakit vakfı kayıtlıdır¹⁷⁷. 16. yüzyılda ihtiyaçlarını genel olarak karşılayabilecek kapasitede bir gelire sahip olduğunu anladığımız bu vakfın, 19. yüzyılda herhangi bir gelirinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Nasrullah Kadı Medresesi'nin yanması ve yeniden inşa edilememesinin nedeni olarak, gelirinin olmaması gösterilmiştir¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Mustafa Gezici Arşivi, H. 1 Receb 1260/ M. 17 Temmuz 1844 tarihli belge.

¹⁷⁷ TD 554, vr. 35b, TD 438, s. 603.

¹⁷⁸ Mustafa Gezici Arşivi, H. 1 Receb 1260/ M. 17 Temmuz 1844 tarihli belge.

3.3. Nasrullah Kadı Şadırvanı

Nasrullah Kadı Cami'nin önünde bulunan şadırvanın cami ile olan mesafesi 5 m.dir. Moloz taşı ve kesme taştan yapılmış olan şadırvanın aralarına tuğla kuşaklar konulmuştur. 2 kubbeli şadırvanın uzunluğu 21 m. eni 9,5 m.dir. 8 sütun ve 12 direk üzerine inşa edilen şadırvanın doğu tarafında bulunan havuzunda 15, batı tarafında ise 16 musluk mevcuttur.

Şadırvanlar ilk defa camiye yaptıran Nasrullah Kadı tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Çünkü şadırvanda mevcut olan kitabe tarihlerinden daha önce şadırvanların mevcut olduğu ve 1129/ 1716 tarihinde 700 guruş sarf edilerek su yollarının tamir edildiği kayıtlarda yer almaktadır¹⁷⁹. Caminin önündeki şadırvanın 1166/ 1752 tarihinde Bedii Hacı Ahmed Ağa adlı hayır tarafından yaptırıldığı aşağıda yer alan kitabeden, vakıf kayıtlarından ve sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu duruma göre doğuda bulunan şadırvanın Nasrullah Kadı, diğer şadırvan ve kubbelerin ise Bedii Hacı Ahmed Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Ahmet Gökoğlu'nun Paphlagonia isimli kitabında fotoğraflarına yer verdiği 4 kitabeden 3'ü bugün yerinde yoktur. Bu kitabelerde yer alan bilgiler şunlardır:

Bedii Hacı Ahmed Ağa'nın yaptırmış olduğu şadırvanla ilgili kitabe şudur:

*“Ey kerimâ abd-i âciz bende-i
Yevm-i ferdâ eyle lütfun ile şâd
Kıl kerem afvınla mesrûren âhı
Lütfu ihsânınla eyle ber murâd
Ey gönül aldanma âlem fânidir
Bir eser et kim anılsun çok bilâd
Hak kabul eylerse bu asârını
Gayrı hiç gam çekme herç-i bâd-ı bâd
Sa'y edüp âlemde kursan bir eser
Söylenürsün çok zaman bırakır ad
Fatiha'yla kim anarsa ruhunu
Eyleye Hâk nâr-ı düzehtan azâd
Okuyan rahmet bula bu tarihi*

¹⁷⁹ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 397.

Bâniin rahmet ile kim ede yâd”.

Bu kitabenin altında devam eden yazı ise şöyledir:

“Târih-i diğerketebe Mesud 1166

Lülesinden akudup âb-ı hayat şeb-û rûz

Şerbet-i kand-i zülâli âsa içen adsâna

Ne güzel yaptı Bediâ'da sezaadır târih

Bu nimâşâ iki kubbe ve iki şadırvana 1166”.

Manası şudur:

“Ey kerim(Allah) bu aciz kulu yarın(mahşerde) lütfun ile şâdeyle

Affinla onu sevindir, lütuf ve ihsanında ber-murâd eyle

Boş olan dünyaya aldanma, bir eser yapki adın her tarafta anılsın

Hâk kabul eylerse bu eserini ne olursa olsun gam çekme

Çalışıp âlem de bir eser bırakırsan ismin çok zaman anılır

Fatiha ile kim anarsa ruhunu, Hâk cehennem ateşinden azâd eyle

Bu tarihi kim okurda bânini (yaptıranını) rahmetle anarsa oda rahmet bulsun”.

Kitabenin altında devam eden yazının manası da şudur:

“Lülesinden, susayanlar için gece gündüz şeker şerbeti gibi soğuk âb-ı hayat akıtmakta(olan) bu iki kubbe ve iki şadırvanın tarihi “Ne güzel yaptı Bedi-i” ibaresinin ebce hesabıyla karşılığı olan tarihtir¹⁸⁰”.

Bu kitâbeyi Mesud adlı bir hakkâk kazımıştır. Kitabenin altında Ketebehü Mesud 1166 yazılıdır¹⁸¹.

Kitabeye ve 12 Rebiü'l-evvel 1167/ 7 Ocak 1754 tarihli vakfiyeye göre camii ile birlikte Nasrullah Kadı'nın yaptırdığı havuzların üzerine Bedii Hacı Ahmed Ağa tarafından kubbeler inşa edildiğini anlıyoruz. Ayrıca 1167/ 1751 tarihli ve 311 no.lu kayıttan ise “*Dergâh-ı Âli Yeniçeri Ocağı mütekâidlerinden*” (emeklilerinden) olan Bedii Hacı Ahmed Ağa bin Mahmud Ağa inşa ettirdiği bu şadırvana, şadırvanın ve tuvaletin civarında bulunan iki berber, üç çizmeci ve üç adet manav dükkânını vakfetmiştir. Bunun yanında şadırvanın yakınında, camiinin kuzey doğusunda yer alan

¹⁸⁰ Çifçi, aynı eser, s. 22.

¹⁸¹ İhsan Ozanoğlu, *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar*, “BEDİİ”, s. 6, (Bundan sonra aşağıda BEDİİ olarak yazılacaktır)

tuvaleti de tamir ettirmiştir¹⁸². Vakfedilen bu dükkânların gelirleri; tuvalete akan suyun tesisatının tamiri için günlük 5 akçe, temizlikçiye günlük 6 akçe ve vakfın mütevellisine de 3 akçe verilmesi şeklinde şart koşulmuştur¹⁸³.

Nasrullah Şadırvanı'nın kuzey doğu tarafında şadırvanla aynı tarihte yapıldığı düşünülen, fakat bugün yerinde olmayan tuvaletin Bedii tarafından tamir ettirildiği yukarıda da zikredilmiştir. Tuvalete ait tamir kitabesi Ahmed Gökoğlu'nun eserinde şadırvanın kuzey dış tarafında olduğu belirtilmektedir. Muhtemelen tuvalet yıkılınca kitâbe muhafaza için buraya alınmış olmalıdır. Daha sonra da Numaniye Medresesi'nin duvarına yerleştirilen kitâbe şöyledir:

*“Aceb hoş mevzi’inde yaptılar âbhâne efsâne
Aceb câ’i müferrihtir deil efsâne insâne
Akar âb-ı revan çağlayıp der kim gelen gelsün
Tagavvut yâ tebevül etmeden dammâne tummâne
Benî Adem olan elbet olur bu mevzi-e muhtaç
Gelir bunda Şehinşâh olsa da İran’a Turan’a
Refahiyyet ile def-i zarûret eyle gel câna
Mahalli rahat efzâdır hele ihvâna yârana
Tekâzâ def’ine Hâkkâ Bedii hoş mahaldir bu
Yapıldı bin yüz altmış altı da iş bu kademhâne”.*

Manası şudur:

“Ne güzel yerinde yaptılar bu abhâneyi (tuvaleti) ferahlık yeridir insana, masal değil.

Çağlayarak akan suyu der ki; gelen gelsin büyük veya küçük abdest ile üzerini kirletmeden.

Âdemoğlu olan muhakkak buraya muhtaç olur, İran’a Turan’a şah olsa bile.

Gel! İhtiyacını gidererek cana rahatlık ver (burası) eşe dosta rahat verme yeridir.

Sıkışıklıktan kurtulmak için gerçekten hoş mahâldir bu; yapıldı bin yüz altmış altı (1166/1752–53) da iş bu ayak yolu¹⁸⁴”.

¹⁸² Ozanoğlu., *BEDİİ*, s. 7.

¹⁸³ Çifçi, *aynı eser*, s. 23.

Tuvaletin kitabe tarihiyle şadırvanın inşa tarihi aynıdır. Aynı tarihte yapıldıkları anlaşılmaktadır. Fakat tuvaletin Bedii¹⁸⁵ tarafından yapıldığına dair bir işaret yoktur. Büyük ihtimalle büyük bir tamirat işlemi yapılmıştır.

Ahmet Gökoğlu'nun şadırvanın kuzey duvarı içinde var olduğunu söylediği kitabe ise şudur.

1279

*“Harâb olmuşken bu cây-i âli nice ezmanda
Şadırvan yaptı Mustafa Bey yani İzbeli-zâde
Mücedded su götürdü ferş-i kanavât ile serteser
İlahi lütfunu göster âna dünya ve ukbâda
O mîr-i muhterem kast-ı rızâullah için ancak
Dahi vakfetti beş dükkân ola tamire amâde
Bu vâla selsebilinden alup abdest, namaz kılsın
Duaya dest-i ref edüp getirsin sahibin yâda
Kaleminden misli cevher etti cereyân Sâlima tarih
İçin mâ'ü'l hayâtı doldurdu havzâ İzbeli-zâde¹⁸⁶”.*

Bu kitabeden şadırvanın İzbeli-zâde Mustafa Bey tarafından 1279/ 1863 tarihinde tamir ettirilerek yeniden ek bir su getirildiğini ve tamirine 5 dükkân vakfedildiğini anlıyoruz.

Şadırvanın kuzeybatı köşesinin dış duvarında yer alan ve günümüzde aynı yerde mevcut olup okunamayacak durumda olan kitabe Ahmet Gökoğlu'nun kitabında yer almaktadır ve şöyledir:

*“Kethüdâ Emir Hüseyin ism-i Ömer Ağa-i Kerim
Eyledi icrâ bunu affede cürmünü Rahim
Fatiha eyleye âna kendüyü ve efendisin
Hissede tarihini nî messevâbü'ş şemim”.*

¹⁸⁴ Çifçi, *aynı eser*, s. 24.

¹⁸⁵ Büyük bir hayır sahibi olan Bedii el-Hac Ahmed Efendi 1100/1688-89' lu tarihlerde Kastamonu'da doğmuştur. Kastamonu'nun Çay Mahallesi'ndendir. İplikçiler Çarşısı'nda da konağı vardır. Münire Medresesi'nin ve Urgan Hanı'nın da kitabelerini kaleme almıştır. Babasının adı Bedi-i Hacı Mahmud Ağa'dır. Şadırvanın kuzeybatı köşesinde babasının yaptırmış olduğu Mahmudiye Medresesi mevcut imiş. (Ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Ozanoğlu), Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar, Doğru Söz Matbaası, Kastamonu 1960, s. 3-4-5-6-7-8.

¹⁸⁶ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 398-399.

Bu kitabeden de şadırvanın Ömer Kedhüdâ adında bir hayır sahibi tarafından tamir edildiğini öğreniyoruz¹⁸⁷.

Cemaziye'l-âhir 1174/ Ocak-Şubat 1761 tarihinde ise şadırvana para vakfedilmiştir ve mütevellisi Hafız Mehmed'in ölümü üzerine yerine Hacı Ömer Halife geçmiştir¹⁸⁸.

İsfendiyar Bey Mahallesi sakinlerinden olan ve Güğümcüoğlu olarak bilinen Molla Süleyman bin Ali Çelebi 20 Rebiü'l-evvel 1190/ 9 Mayıs 1776 tarihinde iki adet kazancı ve çarıkçı dükkânını ve bir mağazayı Nasrullah Şadırvanı'na şadırvan mütevellisi Mehmed Hamdi Efendi eliyle satışının yapılmak suretiyle vakfetmiştir ve 20 Cemaziye'l-âhir 1191/ 26 Temmuz 1777 tarihinde ise Alacamescit Mahallesi'ndeki Gubarizâde kerimesi olarak bilinen Hacı Şerife binti Ahmed Ağa ise Nasrullah Şadırvanı'nın su yolu masrafları için kazancılar sokağında bulunan bir adet dükkânı 230 guruşa satarak vakfettmiştir¹⁸⁹. Yukarıda şadırvan mütevellisi olarak ismi geçen Mehmed Hamdi Efendi Zilkâde 1204/ Temmuz-Ağustos 1790 tarihinde de aynı görevi yürütmektedir¹⁹⁰.

Bunların haricinde 1279 tarihli İzbeli-zâde Muatafa Bey'e ait tamir kitabesinden yukarıda da zikredildiği gibi 5 dükkân vakfedildiğini biliyoruz. Ayrıca Şükrü Efendizâde Mehmed Salim Efendi bir dükkân, Memiş Efendi kerimesi Hafıza Hanım 7500 guruş, Halife Sultan Mahallesi'nden Kadızâde Kâmil Efendi üç sokak kapılı bir konak, Salih Paşa da bir dükkân vakfetmiştir¹⁹¹.

Nasrullah Köprüsü tarafında bulunan şadırvan havuzlarının su yollarının tamirine ait 12 Kanunusâni 1327/ 25 Ocak 1912 tarihli keşif özetinden ise şadırvana gelen suyun Olukbaşı civarındaki Çetindeğirmeni mevkiinden çıkarak çayın içinden geçen poyralarla şadırvana aktığı ve zaman zaman selden tahrip olduğu anlaşılmaktadır¹⁹².

¹⁸⁷ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 400

¹⁸⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 47b, kayıt 10.

¹⁸⁹ Maden, *aynı tez*, (s. 471-472), s. 161. hüküm 182; (s. 884) s. 312 hüküm 443.

¹⁹⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 81a, kayıt 3.

¹⁹¹ Çifçi, *aynı eser*, s. 23.

¹⁹² Çifçi, *aynı eser*, s. 22.

3.4. Nasrullah Kadı (Arabapazarı) Hamamı

Nasrullah Kadı Hamamı, Yukarıpazar tarafında Arabapazarı mevkiindedir. Günümüzde belediyenin eski binasının yakınındadır ve Osmanlı Sarayı'nın karşısındadır. Moloz taş ve harçla yapılmış olan hamamın boyu 36,5 m., eni ise 26,5 m.dir.

Hamam, 1509 tarihli vakfiyede bahsedilmektedir. Bundan dolayı inşasının bu tarihten önce olduğu kesindir. Cami ile aynı tarihte yapılmış olma ihtimali yüksektir¹⁹³.

İsmail Bey'in inşa ettirdiği kervan sarayın harap olması üzerine Nasrullah Kadı tarafından inşa olunan hamamın zemin icâresi(kirası) olarak 60 akçe ödendiği evkâf kayıtlarında kayıtlıdır¹⁹⁴. Arabapazarı mevkiinde bulunmasından dolayı Arabapazarı, bânisinden dolayı Nasrullah Kadı Hamamı adıyla anılan hamam, 1530 tarihli tahrirde günlük 12, yıllık ise 4320 akçelik bir gelire sahiptir. 1582 tarihli tahrirde ise günlük gelirinin 28, yıllık gelirinin de 10.800 akçe olduğu kayıtlıdır¹⁹⁵.

Geliri Nasrullah Kadı Camii'ne vakf olan hamamın suyunun, Çağlayık köyünden geldiği; “*Kastamonu'da Atabey Gazi Evkâfı'ndan Çağlayık nam Karye'den hurûc eden ma-i câri vakf-ı mezbûr hamamı ve medresesine ve Nasrullah Kadı Hamamına...*” diye başlayıp devam eden Cemaziye'l-ahir 1122/ Temmuz- Ağustos 1710 tarihli hurûfat kaydında da yer almaktadır. Burada, Çağlayık Köyü'nün Atabey Gazi Vakfı'ndan olduğu ve aynı zamanda bahsedilen vakfın hamamına (Vakıf Hamamı), medresesine ve Nasrullah Kadı Hamamı'na gelen suyun bu köyden geldiği belirtilmektedir¹⁹⁶. 1677 yılının yaz aylarında su kıtlığı yaşanması ve kışında şiddetli geçmesinden dolayı hamam oluklarının bozulduğu ve 77 gün tatil edildiği bilinmektedir¹⁹⁷.

1 Ramazan 1113/ 30 Ocak 1702 tarihinden itibaren hamamın yıllığına günlük 91 akçe icar ile Mustafa Bey'e kiralandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda ise yıllık gelirinin 32.760 akçe olması lazım gelir. 1724–25 tarihine ait sicil kaydından ise kefare kadınların Arabapazarı Hamamı'na cumartesi günleri gittiği, müslüman

¹⁹³ VAD, 1962 no. lu Defter, s. 218-219, kayıt no. 215, (Vakfiye Sureti)

¹⁹⁴ TD 438, s. 601; TD 456, s. 45; TD 554, vr. 26b.

¹⁹⁵ TD 438, s. 603; TD 456, s. 66; TD 554, vr. 35b.

¹⁹⁶ VGM, Hurûfat Defteri, no. 1107, vr.61a, kayıt 35.

¹⁹⁷ Kankal, aynı eser, s. 366.

kadınların ise o gün hamama gitmediğinden bahsedilmekte ve 4–5 yaşlarındaki erkek çocukların ise hamama alınmaması, hamamcılarının esvâbı pâk edip Müslüman esvâbıyla kefare esvâbını birbirinden ayrı tutmaları hususuna dikkat etmeleri istenmiştir. Buradan hamamın bazı günler kadınlara hizmet verdiği, ancak Müslüman kadınlarla kefare kadınların ayrı günlerde hamama gittikleri anlaşılmaktadır¹⁹⁸. 28 Muharrem 1179/ 17 Temmuz 1765 tarihli sicil kaydında ise hamamın su yollarının bozulduğunu ve bundan dolayı Çağlayık mevkiindeki membağından hamama kadar olan yol üzerindeki bazı ev sahiplerinin su yollarının tamiri için harcanacak tamir masrafına kullandıkları suyun hissesi oranında katkıda bulunmalarına dair mahkeme kararının olduğu yer almaktadır. Bu tarihte hamam mütevellisi es-Seyyid Mehmed Çelebi bin Hasan'dır¹⁹⁹.

Şevval 1117/ Ocak-Şubat 1706 tarihinde Nasrullah Kadı Camii'nde hamam su yolu kâtibi olarak görev yapan Mustafa bu görevi bırakmış yerine Mustafa adındaki bir başkası geçmiştir²⁰⁰. Ayrıca Cemaziye'l-ahir 1122/ Temmuz-Ağustos 1710 tarihli hurûfat kaydından ise Nasrullah Kadı Hamamı'nın meremmemi olarak 4 akçe ile görev yapan Abdullah'ın vefatı ile bu göreve oğlu İsmail geçmiştir²⁰¹. Ramazan 1220/ Kasım-Aralık 1805 tarihinde ise hamam mütevellisi olarak görev yapan Ebûbekir'in vefatı ile bu görev oğlu Seyyid Hafız Sadullah'a devrolunmuştur. Aynı zamanda Ebubekir ve oğullarının saray vakfının mütevelliliğini de yürüttüğü biliniyor²⁰².

Nasrullah Kadı'nın Sahil Kazası'nda yatan validesi ve taallukâtı ruhları için ve oğlu Mehmed Çelebi ruhu için okunacak cüz-i şerif tilavetine mutasarrıf olan Hafız Yahya Halife ve Hafız Ali Halife bu görevleri için aldıkları ücretler hamam gelirinden karşılanmakta ve yevmiye 1 akçe verilmekteymiş²⁰³. Cemaziye'l-ahir 1174/ Ocak-Şubat 1761 tarihinde ise Mehmed Çelebi ruhu için okunan cüz-i şerife mutasarrıf olan kişi yine hamam icâresinden yani kira gelirinden almak üzere 1 akçe ile Hatipzâde Hafız Ali Halife'dir²⁰⁴.

¹⁹⁸ Kankal, *aynı eser*, s. 367.

¹⁹⁹ KŞS. 53/463, H. 17 Temmuz 1179/ M. 17 Temmuz 1765 tarihli kayıt, s. 47–48. , kayıt no 59.

²⁰⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 29.

²⁰¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107. , vr. 61a, kayıt 35.

²⁰² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 553. , vr. 45a, kayıt 7.

²⁰³ KŞS. 29/439, H. Safer 1139/M.28 Eylül 1726 tarihli kayıt, s. 45, kayıt 115, H. Receb 1139/ M. 22 Şubat 1727 tarihli kayıt, s. 120, kayıt 118.

²⁰⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 47b, kayıt 13.

1329/ 1911 tarihinde hamam tamir edilmiş, 1336/ 1918 tarihinde ise cehennem kısmı önemli bir tamirden geçmiş, döşeme taşları üzerinden kapaklar açılmış, depremden hasar gören su hazneleri ve kazan heybeleri yenilenmiştir²⁰⁵.

Günümüzde vakıfların malı olan bu eser vakıflar tarafından tamir edilmiştir ve faal durumdadır. Mimari açıdan kıymeti olan bir yapıdır.

3.5. Nasrullah Kadı Köprüsü (Kambur Köprü)

İnşa ve tamir kitabesi olmayan köprü Nasrullah Şadırvanı'nın hizasındadır. Kesme taştan yapılan köprü şehrin merkezinde ve en işlek yerindedir. Beş yüzyıldan fazla ekonomik ve kültürel açıdan şehir merkezi durumunda olan Nasrullah Camii ve çevresini şehrin doğusuyla yani Karaçomak Deresi'nin öbür yakasıyla birleştirmektedir²⁰⁶.

1945'lerde boyu 40 m. olan köprünün²⁰⁷, bugünkü uzunluğu 25 m., eni ise 4m. dir. Zemin döşemesi Arnavut kaldırım tarzında yapılmıştır²⁰⁸. Tamirler ile bu taş zemin değiştirilmiştir. Günümüzde iki gözü olan köprünün en büyük kemer gözü 12 m., batıdaki ise 8,50m.dir. 1920'lerden sonraya ait fotoğraflarda doğu tarafında bir gözünün daha olduğunu gördüğümüz köprünün ortasında 2 adet 1 m. yüksekliğinde mermer sütun mevcuttur ve ortaları boş olduğu anlaşılan mermerlerdeki çukurluklar sıvanmış vaziyettedir ve sadaka taşı olma ihtimali yüksektir. Günümüzdeki haliyle tek ayağı kalan köprünün memba tarafında sel yaran mevcuttur.

1115/ 1703- 4 tarihli sicil kaydından Nasrullah Kadı bin Yakub'un hayratı olduğunu öğrendiğimiz köprü²⁰⁹ Nasrullah Camii ile birlikte inşa olunmuştur²¹⁰. Köprünün ya daha önce mevcut olan bir köprü yerine ya da mevcut olan köprünün onarılma suretiyle yapıldığı düşünülmektedir²¹¹. Köprünün yapılışında, mimari açıdan incelendiğinde 5 göze sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Buda dere yatağının ne kadar geniş olduğu hususunda fikir vermektedir. Ayrıca bu şekilde düşünüldüğünde şehrin topoğrafik yapısının değişip yükseldiği anlaşılmaktadır.

²⁰⁵ Çifçi, *aynı eser*, s. 299.

²⁰⁶ Bilici, *aynı tez* s.159.

²⁰⁷ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 433.

²⁰⁸ Bilici, *aynı eser*, s. 159.

²⁰⁹ KŞS. 12/422, H. 1115/ M. 1703-4 tarihli kayıt, s. 10, kayıt 19.

²¹⁰ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 443.

²¹¹ Bilici, *aynı eser*, s. 160.

18. yüzyıl şer‘iyye sicillerine bakıldığında 2 onarım geçirdiğini ve 4 gözden oluştuğunu öğrendiğimiz köprünün bir gözünün 18. yüzyıldan önce yok olduğu anlaşılmaktadır²¹². 1115/ 1703–4 yılında zamanla harap olmuş olan köprünün ciddi bir tamirden geçtiğini, köprünün tamiri için el-Hâc İsmail Ağa’nın köprü nazırı olarak görevlendirildiği ve ustasının da Dursun adında birinin olduğu bilinmektedir²¹³. Bunun yanında 1139/ 1726 tarihli sicil kaydında, şehrin doğusuna geçit veren Nasrullah Köprüsü’nün başında kale kapısı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu kale kapısının demir çubuklarının çürüdüğü ve bunların 16,5 guruşa satılarak bu para ile yine köprü başında bir bakkal dükkânı yaptırıldığı ve yıllık 5 guruşa kiralandığı, bu kira ile de Nasrullah Camii Şerifi yakınında bulunan ve Yamalı Muhammed Efendi’nin yaptırdığı çeşmenin (1922 tarihli paftada şu an belediyenin yaptırmış olduğu havuzun yerinde ve Nasrullah Kadı Köprüsü’nün başında çeşme görülmektedir) su yolu masrafları için harcanması kararlaştırılmıştır. Kiranın alınıp çeşmenin su yolu masraflarına harcanması için Nasrullah Köprüsü Nâzırı olan Bayraktar Ahmed Ağa görevlendirilmiştir²¹⁴. Buradan da 18. yüzyıl ve sonrası Kastamonu kent merkezinin sınırları ve dış kalenin izlediği güzergâh hakkında fikir sahibi olma şansına sahibiz.

19. yüzyılın ortalarında ise Kastamonu’da büyük bir sel felaketi yaşanmış Karaçomak Deresi (diğer adıyla Dede Çayı-Kastamonu Deresi) üzerinde bulunan 16 köprü yıkılmış; ancak Nasrullah Köprüsü bu selden zarar görmemiştir²¹⁵.

18. yüzyılın başlarından itibaren tamir edildiğini öğrenebildiğimiz Nasrullah Köprüsü 1946 tarihinde taşla onarılmış ve yanlardan iniş-çıkışları sağlayan merdivenler ilave edilmiştir. 1979–81 yılları arasında²¹⁶ ve 2002 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından iki kez daha onarım yapılmıştır.

²¹² Bilici, *aynı eser*, s. 159–160.

²¹³ KŞS. 12/422, H. 1115/ M. 1703- 4 tarihli kayıt. , s. 10, kayıt 19.

²¹⁴ KŞS. 29/439, H. 15 Muharrem 1139/ M. 12 Eylül 1726 tarihli kayıt, kayıt no. 311.

²¹⁵ İhsan Ozanoğlu, Kastamonu Kültür ve Folkloru, *HİMMETOĞULLARI*, Biyografi, Kastamonu 1972, s. 15.

²¹⁶ Bilici, *aynı eser*, s. 159.

4. Reisülküttap Hacı Mustafa Efendi

Kadı Nasrullah Efendi'nin hayratının devamını ve ayakta kalmasını sağlayan Reisülküttap Mustafa Efendi; Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan levha şecereye göre 1100/ 1688 senesinde Kastamonu'da doğmuştur. Babası Kastamonu'ya bağlı Göl Köyü'nden âyandan Mehmed Ağa, onun babası İmam Ahmed Efendi, onun babası Abdurrahman Efendi, Onun babası imam Muhammed Efendi'dir. Şecere burada kesilmektedir. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin babası Mehmed Ağa hafızdır ve Nasrullah Camii'nin imamlığını da yapmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Reisülküttap Mustafa Efendi Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın biraderzâdesidir²¹⁷. O, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın telhişçisi olan Abdi Ağa'nın hizmetinde bulunmuştur. Babasının ölümüyle amcası Mehmed Paşa'nın yanına gitmiştir. Tavukçubaşı Ali Ağa'ya damat olmuştur.

Reisülküttap Mustafa Efendi Zilhicce 1140/ Mayıs 1727 tarihinde Büyük Kal'a Tezkirecisi, 1143/ 1730 yılında Baş Mukataa'cı olmuştur. Aynı yılın Ekim ayında Viyana'ya elçi olarak gönderilirken, 1145/ 1733'te Piyade Mukabelecisi olmuştur. Aynı yılın zilhiccesinde yani mayısında Beylikçi, Cemaziye'l-evvel 1149/ Eylül 1736 tarihinde de Reisülküttap olmuş, 4 yıl süreyle bu görevde kalmıştır. 19 Zilkade 1153/ 18 Ocak 1741 tarihinde bu görevden azledilmiş ve memleketi olan Kastamonu'ya gönderilmiştir. 1744'te tekrar Reisülküttap olurken 1747 de tekrar azledilmiştir²¹⁸. 15 Cemaziye'l-evvel 1162/ 3 Mayıs 1749 tarihinde de mesane ve arak'ün-nis hastalığından vefat etmiştir²¹⁹.

Reisülküttap Mustafa Efendi'nin Fatma ve Havva adında 2 kız kardeşi ve 4 çocuğu olduğu bilinmektedir. Çocukları Şeyhülislam Aşir Efendi, Abdurrahman Bahir (Neşir) Paşa, Hatice ve Hafızan Hanımdır²²⁰.

Balkanlardan Anadolu'ya kadar birçok hayratı olan Reisülküttap Mustafa Efendi'nin vakfiyesinden öğrendiğimize göre; Belgrat'ta cami, medrese, hamam,

²¹⁷ İhsan Ozanoğlu, *Reisülküttap Hacı Hafız Mustafa Efendi*, Kastamonu Kültür ve Folkloru Biyografi Serisi, Kastamonu 1950, s. 3, s.16(Bundan sonra Reisülküttap olarak verilecektir); İhsan Ozanoğlu, *Ammârzâdeler*, Kastamonu Kültür ve Folkloru, Biyografi, Kastamonu 1950, s.16.(Bundan sonra Ammârzâdeler olarak verilecektir.)

²¹⁸ Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, C.4, s. 1178-1179.

²¹⁹ Ozanoğlu, *Reisülküttap*, s. 4.

²²⁰ Ozanoğlu, *Ammârzâdeler*, s. 6-7.

Kastamonu Gölköy’de bir adet bina ve mescit, Kastamonu’da Nasrullah Kadı Camii’nin genişletilmesi ve tamiri, aynı caminin kible yönünde medrese ve bir adet kütüphane, Nasrullah camii yanında yapılmış olan ancak bugün mevcut olmayan kız mektebi. Kastamonu Devrekâni Kırvaç köyünde bulunan caminin yenilenmesi, İstanbul’da kütüphane, medrese ve mektep gibi birçok hayratı bulunan²²¹ Reisülküttap Mustafa Efendi Kastamonu’da yapımına başladığı fakat ömrü yetmediğı için oğlu Aşır Efendi’nin tamamladığı hanın gelirlerinden büyük bir kısmı da daha sonra Nasrullah Kadı Camiine vakfedilmiştir.

Kastamonu Gl Köyü’nden olan Reisülküttap Mustafa Efendi şehirde ayrı bir cami inşa etmeyip, Nasrullah Kadı Camii’ni genişletip tamir ettirmesi ayrıca camiinin kible tarafına medrese ve kütüphane yaptırması, aynı zamanda Gl köylü olması, Nasrullah Kadı’nın da Gl köyüne bağı Karabulut Köyü ve Hacı Şaban (Orta) Köy’ünde cami ve vakıflarının olmasından dolayı bir akrabalık bağı olup olmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Fakat bu konuda herhangi bir şey söyleyecek bilgiye sahip değiliz. Arşiv kaynaklarında bunu teyid eder bir kayda da rastlanılmamıştır.

5. Nasrullah Kadı Camii Civarında 16. ve 20. Yüzyıllar Arasında Yapılmış Olan Medreseler

16.yüzyılın başlarından itibaren Kastamonu’nun merkezi konumuna gelmeye başlayan Nasrullah Kadı Camii ve çevresi, buraya yapılan medreseler ve mekteplerle ilim ve kültür merkezi olmaya başlamış ve bu konumunu 20. yüzyıla kadar devam ettirmiştir. Osmanlı döneminde Nasrullah Camii ve çevresinde farklı zamanlarda yapılmış olan medreselerin sayısı 10’dur.

²²¹ Vakfiyesi

5.1. Nasrullah Kadı Camii Civarında Günümüzde Ayakta Kalan Medreseler

5.1.1. Münire (Bayraklı-Reisülküttâb) Medresesi

Nasrullah Kadı Camii'nin kible yönündedir. Caminin güneybatı ve güneydoğu köşelerinden açılan iki kapısı vardır. Bayraklı Medresede olarak da bilinen bu medrese Reisülküttap Hacı Mustafa Efendi tarafından 1159/ 1746 yılında yaptırılmıştır. U palanlı yapılan bu medrese Numaniye Medresesi ile birleşmektedir. 1328-31/ 1910-14 yılları arasında vakfın mütevellilik vazifesini yürüten Salimefendi Ailesi'nden aynı isimli hanımın yaptığı hizmetlere binaen medrese Münire Hanım Medresesi olarak da anılır olmuştur²²².

Kesme ve moloz taştan inşa edilmiş olan bu medrese 21 odadan oluşmakta ve H. 1224–1230–1259–1279/ M. 1809–1815–1844–1864 tarihlerinde onarım görmüştür ve kapı girişinde 6 köşeli birde kütüphanesi vardır²²³. Cemaziye'l-evvel 1207/Aralık-Ocak 1792–1793 tarihinde müderrisi İbrahim Efendidir ve vefatından dolayı yerine oğlu Osman Afif geçmiştir²²⁴. Mehmed Cemaleddin'nin müderrisliğini yaptığı medresede 1286/ 1870 yılında 59 öğrencisi²²⁵, 1293/ 1876–77 tarihinde de 55 öğrencisi vardır²²⁶. Günümüzde el sanatları çarşısı olarak faaliyet göstermektedir.

5.1.2. Numaniye Medresesi

Numaniye Medresesi ile bitişik olan medrese Ceceli-zâde İbrahim Nurettin Efendi tarafından 1100/ 1688 tarihinde yapılmıştır ve bu zatın mezarı İsmail Bey Medresesi civarında bulunan hazirede bulunmaktadır. İki bölümden oluşan medresenin Numaniye Medresesi olarak anılmasının sebebi ise 1250/ 1834 yılında müderrisi olan Şeyh Hoca Numan Efendi'ye izafeten söylenmiş olmasıdır²²⁷. Zilhicce 1262/ Aralık

²²² Çifçi, *aynı eser*, s. 19

²²³ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 344.

²²⁴ BOA, Cevdet Evkaf, no. 16204.

²²⁵ H. 1286/M. 1869–1870 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1286/M. 1869–1870, s. 74.

²²⁶ H. 1293/M. 1876–1877 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1293/M. 1876–1877, s. 143.

1848 tarihinde Numaniye Medresesi Müderrisi Hoca Abdullah Efendi'dir ve Nasrullah Camii'nde Salı ve Cuma günleri cemaate ve talebeye ders vermektedir ve 60 kuruş aylık ücret almaktadır. Hoca Abdullah Efendi bu görevdeyken çocuksuz vefat etmiş ve yerine aynı miktar karşılığında Merdiye Medresesi Müderrisi ve aynı zamanda dersiam olan Hacı Ahmed Efendi İbn-i Ahmetd geçmiştir²²⁸. 1286/ 1870'lı yıllarda 70 öğrencisi²²⁹, 1893/ 1876–77 tarihinde ise 80 öğrencisi vardır²³⁰.

5.1.3. Tefikiye Medresesi

Nasrullah Camii'nin kuzeydoğu köşesinde 1240/ 1824 tarihinde Hatipfendizâde tarafından yaptırılmıştır²³¹. 1286/ 1870 tarihinde Hatip Mehmet Vasfi Efendi müderrisidir ve 19 talebesi²³², 1293/ 1876–1877 tarihinde de 25 öğrencisi vardır²³³. Altı üstü on iki oda, bir fırın, çeşme ve avludan oluşan bina zamanla harap olmuş ve 1330/ 1912 tarihinde müderrisi olan Tabanalizâde Mehmet Muhlis Efendi burayı yıkarak arsası üzerine yine ahşaptan üstü oda, altı dükkân şeklinde tekrar inşa etmiş, Cumhuriyet döneminde ise kesme taştan tekrar yapılmıştır²³⁴.

5.2. Nasrullah Kadı Camii Civarında Olup Günümüze Ulaşamayan Medreseler

5.2.1. Hasan Ağa Medresesi (Bkz. Nasrullah Kadı Medresesi)

Saman Pazarı denen mevkidedir. Bugün Nasrullah Kadı Camii'nin kuzeybatısına gelen ve dükkânların olduğu yerler ve önündeki boş alandır. 7 odadan oluştuğunu öğrendiğimiz medresenin banisi Hasan Ağa'dır. Nasrullah Kadı Medresesi

²²⁷ Çifçi, *aynı eser*, s. 19.

²²⁸ Tuncay Sakallıoğlu Arşivi, 25 Zilhicce 1262/14 Aralık 1846 tarihli belge.

²²⁹ H. 1286/ M. 1869–1870 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1286/ M. 1869–1870, s. 74.

²³⁰ H. 1293/ M. 1876–1877 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1293/ M. 1876–1877, s. 143.

²³¹ Çifçi, *aynı eser*, s. 20.

²³² H. 1286/ M. 1869–1870 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1286/ M. 1869–1870, s. 74.

²³³ H. 1293/ M. 1876–1877 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1293/ M. 1876–1877, s. 143.

²³⁴ Çifçi, *aynı eser*, s. 20.

ile birlikte yanmıştır. 1509 tarihinden önce yapıldığı anlaşılan bu medresenin müderrislerine, Nakibzâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi'nin Nasrullah Kadı Camii bitişiğinde ve Hasan Ağa Medresesi'nin çarşı tarafına yaptırdığı 7 dükkândan ikisinin gelirini vakfetmiştir²³⁵.

5.2.2. Arabî El-Hâc Hafız Ali Efendi Medresesi (Bkz. Nasrullah Kadı Medresesi)

Hasan Ağa ve Nasrullah Kadı Medreseleri ile bitişik olan bu medrese 2 odadan oluşmaktadır. Çarşı tarafında olan bu iki odadan oluşan medresenin müderrisi Ârabî Hacı Hafız Ali Efendi'dir. Müderrisinin adına izafeten medrese bu isimle anılmaktadır ya da medresenin banisi Hacı Hafız Ali Efendi'dir. Nakibzâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi'nin yaptırdığı 7 dükkândan 3, 4 ve 5. dükkânların kirası ise bu medresede eğitim gören öğrencilere verilmesi için vakfedilmiştir²³⁶.

5.2.3. Atık Medrese

Nasrullah Kadı Camii civarında olduğunu bildiğimiz bu medresenin müderrisi Es-Seyyid Hafız Mehmed Emin Sırrı Efendi'dir. Ayrıca aynı zamanda Nasrullah Kadı Medresesi'nin müderrisliğini de yapmıştır. Nasrullah Kadı Medresesi'nin yanmasından sonra Atık Medrese'ye 6 hücre ilave edilerek Nasrullah Kadı Medresesi tekrar inşa edilmiş ve böylece Nasrullah Kadı Medresesi'nin yeri de değişmiştir. Ayrıca Atık Medrese'nin binasının tamir edilmesi gerektiği ve tamirat için gelirinin olmamasından dolayı harcanması gereken masrafların ve aynı zamanda tuvaletinde yakılan kandiline giden harcamaların Nasrullah Kadı Medresesi'nin yerine Kastamonu İhtisap memurlarına aylık 40 guruşa kiralanan büyük dükkânın gelirinden karşılandığını görüyoruz²³⁷. E 122 envanter numarasıyla kayıtlı Kastamonu Arkeoloji Müzesi ön bahçesinde bulunan Nasrullah Kadı Medresesi yazılı kitabede aynı zamanda Atık Medreseleri de yazmaktadır. Medrese'nin müderrisliklerinin de aynı olduğu belirtilmektedir.

²³⁵ Mustafa Gezici Arşivi, H. 5 Cemaziye'l-evvel 1240/ M. 26 Aralık 1824 tarihli belge.

²³⁶ Mustafa Gezici Arşivi, H. 5 Cemaziye'l-evvel 1240/ M. 26 Aralık 1824 tarihli belge.

²³⁷ Mustafa Gezici Arşivi, H. 1Receb 1260/ 17 Temmuz 1844 tarihli belge.

5.2.4. Hacı Mustafa Ağa Medresesi

Küpcügez Mahallesi'nden olan Hacı Mustafa Ağa ibn Şaban Çelebi'nin 10 Cemaziye'l-ahir 1137/ 24 Şubat 1725 tarihli 3000 guruşluk nukûd (para) vakfiyesinden öğrendiğimize göre Nasrullah Kadı Camii civarında bir medrese yaptırmıştır. Tahminen vakfiye tarihine yakın bir tarihte inşa edilen medresenin o dönemde 15 talebesi vardır ve her birine günlük birer akçe mum parası verilmektedir. Müderrisine de günlük 10 akçe tahsis edilmiştir. Vakfın mütevelliliğinin de medresenin müderrisine verilmesi şart koşulmuştur. Medresenin müderrisi Hacı Mustafa Ağa'nın oğlu Hasan Efendi'dir. Ayrıca Hacı Mustafa Ağa Püre Mahallesi'nde de kendinin yaptırdığı bir muallim hanesi vardır ve buranın muallimi de Ahmed Halife'dir ve ücreti günlük 3 akçedir²³⁸.

5.2.5. Merdiye (Kuyulu²³⁹ - Hibetullah- Seyyid Efendi) Medresesi

Merdiye Medresesi, Nasrullah Kadı Camii'nin hemen yanında bugünkü Ticaret ve Sanayi Odası binası'nın yerinde bulunuyordu. 1922 tarihli paftada Seyyid Efendi Medresesi olarak kayıtlı olan medrese'nin bu tarihten sonra yıkıldığı anlaşılmaktadır. Kare plana yakın bir şekilde inşa edildiğini gördüğümüz medresenin ortasında bulunan avlusunda bir adet şadırvan ve kuyu mevcuttur.²⁴⁰ Merdzâde Hacı Mehmed ibn İbrahim tarafından yaptırılan medrese 12 odadan oluşmaktadır ve müderrisine senelik 100 guruş verilmektedir. 5 Şaban 1242/ 4 Mart 1827 tarihinden önce yapıldığı anlaşılmaktadır²⁴¹. Zilhicce 1262/ Kasım-Aralık 1846 yılında ise müderrisi Hacı Ahmed Efendi İbn-i Ahmed'tir²⁴². 1286/ 1870 yılında da görevini

²³⁸ Mustafa Gezici Arşivi, H. 10 Cemaziye'l-ahir 1137/ M. 24 Şubat 1725 tarihli Hacı Mustafa Ağa'nın 3000 guruşluk nukûd vakfi.

²³⁹ İhsan Ozanoğlu, *Kastamonu Müzesi Arşivi İlmi Vesikalar, Dosya 4, (no. 431–563)*, 1965, (Kastamonu'da Bulunan Medreselerin Listesi).

²⁴⁰ Kastamonu Belediyesi Arşivi, H. 1340/ M. 1922 tarihli *pafta*.

²⁴¹ BOA, Cevdet Maarif, Tasnif No. 5283.

²⁴² Tuncay Sakallıoğlu Arşivi, H. 25 Zilhicce 1262/ M. 14 Aralık 1846 tarihli belge.

sürdürmektedir ve medresenin 44 talebesi vardır²⁴³. 1293/ 1876–77 tarihinde de müderrisi Necmeddin Efendi'dir ve 61 talebesi vardır²⁴⁴.

5.2.6. Şükrü Bey Medresesi

Nasrullah Kadı Camii'nin doğu tarafında kuzeyden güneye cami duvarı boyunca uzanan ve Numaniye Medresesi ile birleşen, bugün Münire Medresesi ön girişinde ki boş alanda bulunan bu medrese²⁴⁵ Şemsizâde Ahmed Şükrü Bey tarafından 1322/ 1304–5 tarihinde yaptırılmıştır, 8 odalı ve ahşap olan bu bina bir dönem müftülük binası olarak da kullanılmıştır²⁴⁶. Babası İbrahim Beyle uzun yıllar aynı medresede görev yapmışlar ve medreseye bol miktarda akarât vakfetmiştir.

Adına izafeten Şükrü Bey Medrese'si diye anılan bu medrese binası 1940'lı yıllarda yıkılmış ve yerine tuvalet yapılmış; 1993 yılında da tuvalette buradan kaldırılmış ve yeri yeşil alan haline getirilmiştir²⁴⁷.

5.2.7. Mahmûdiye (Şadırvanaltı) Medresesi

Nasrullah Kadı Camii'nin güneyinde Hacı Mahmud tarafından yaptırıldığını söyleyen Ahmet Gökoğlu'nun aksine²⁴⁸ İhsan Ozanoğlu şadırvanın kuzeyinde bulunan Hacı Mahmud Ağa Medresesi'nden bahseder. Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye de buraya Mahmudiye Medresesi denildiğini de belirtir. Ayrıca bu kişinin Nasrullah Şadırvanını yaptıran Bedii Hacı Ahmed Ağa'nın babası olduğunu söylemektedir²⁴⁹. Buna göre medresenin 1752 yılında yapıldığını bildiğimiz şadırvandan önceki bir tarihte yapıldığını söyleyebiliriz. Fazıl Çifçi ise şadırvanın doğusunda bulunduğunu ve 1275/ 1858–9 yıllarında Müderris Hacımahmutoğlu Salih Efendi tarafından yapıldığını söylemektedir²⁵⁰. 1286/ 1870 tarihinde müderrisi Hafız Mehmed Efendi'dir ve 10

²⁴³ H. 1286/ M. 1869–1870 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1286/ M. 1869–1870, s. 74.

²⁴⁴ H.1293/ M.1876- 1877 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H.1293/ M.1876- 1877, s.143.

²⁴⁵ Kastamonu Belediyesi Arşivi, H. 1340/ M. 1922 tarihli *pafta*.

²⁴⁶ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 344.

²⁴⁷ Çifçi, *aynı eser*, s. 263.

²⁴⁸ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 345.

²⁴⁹ Ozanoğlu, *BEDİİ*, s. 8.

²⁵⁰ Çifçi, *aynı eser*, s. 262.

talebesi vardır²⁵¹. 1293/ 1876–77 tarihinde ise Salih Efendi müderristir ve talebe sayısı 15’e çıkmıştır²⁵².

²⁵¹ H. 1276/ M. 1869–1870 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1276/ M. 1869–1870, s. 74

²⁵² H. 1293/ M. 1876–1877 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1293/ M. 1876–1877, s. 144.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NASRULLAH KADI VAKIFLARI VE VAKIF GÖREVLİLERİ

1. Nasrullah Kadı'nın Vakıfları

1530 ve 1582 tarihli tahrirlerde medrese ve cami evkâfının gelirleri birlikte kaydedilmiştir. Toplam 60.000 akçe olan gelirinin ne kadarının camiye ne kadarının medreseye ait olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca vakfın gelirleri içinde günlük 12, yıllık 4320 akçe hamamdan; yıllık 200 akçe sabunhane ve dükkânlardan; yıllık 720 akçe Ilısu'da (bugünkü Mahmutbey Köyü) bulunan Cendere'den ve Sorgun'da bulunan bir adet değirmenin geliri yer almaktadır. Aynı zamanda 1530 tarihli tahrirde 71.000 akçe, 1582 tarihli tahrirde de 83.000 akçelik nakit vakfı kayıtlıdır ve hamamın 1582 tarihli tahrirdeki kayıtlı geliri günlük 28 akçe, yıllık ise 10.800 akçedir²⁵³.

Ayrıca Kastamonu merkezde 1000 akçe sermayesiyle bir habbâz (ekmek) dükkânı, yine Kastamonu merkezde hamam (Nasrullah Kadı- Arabapazarı Çifte Hamamı), Ilısu'da bir adet değirmen ve bozahane, Halife Köyü'nde yine bir adet değirmen vakfedilmiştir. Bütün bunların yanında Kastamonu'da dükkân yaptırılması için 30.000 akçe ve oğlu Mehmed Çelebi'ye verilen 900 filori'nin 200'ü ile Ilısu'da alınan yeni muallimhaneye, geriye kalan 700 filori ise mülk alınması için vakfedilmiştir. Vakfiyeden ayrıca Karabulut'ta mektep yaptırdığını öğrendiğimiz Nasrullah Kadı, bura içinde 20.000 akçe vakfetmiştir. Birde günümüze kadar gelmiş olan ve halen köy camii olarak kullanılan kerpiçten bir mescit inşa ettirmiş ve mektep için vakfedilen paradan köy camisine imam olanların mutasarrıf olması istenmiştir²⁵⁴.

Yukarıda ismi geçen Sorgun'un bugün tam olarak neresi olduğu tespit edilememektedir. Geniş bir alanı ifade eden bu isim Kastamonu'nun küçük bir ilçesi olan ve merkeze 35 km. uzaklıkta olan Daday İlçesi tarafındadır. Ilısu denilen yer ise bugünkü Kastamonu'ya bağlı Göl Nahiyesine tâbi Mahmutbey Köyü olup Mahmutbey

²⁵³ TD 554, vr. 35b, TD 438, s. 603.

²⁵⁴ VAD, 1962 no.lu Defter, s. 218–219, kayıt no. 215, (Vakfiye Sureti).

Köyü'nün biraz daha ilerisinde bulunan Karabulut Köyü ise Subaşı tarafında ki bugünkü Dokuzkat Köyü'dür. Halife Köyü ise Devrekâni yolu üzerinde olup merkeze bağlı ve 15 km uzaklıktadır. Elde edilen tüm bilgilerden Nasrullah Kadı Evkâfı'nın 16. yüzyıl içersinde yüksek gelire sahip olduğunu görüyoruz.

Tablo 1- Nasrullah Kadı Vakfiyesi'nde Belirtilen Vazife Sahipleri ve Aldıkları Ücretler

Görev	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Mütevelli	2
İmam	1
Hatip	3
Müderris	10
Kayyım	1
Câbi	1
Huffâz(Hafızlar)	3
Cüzhan	1
Sermahfil	3
Te'zin(Ezan okutmakla görevli kişi)	2
Salâ Müezzini	0.5
Muarrif	0.5
Talebe	4
Bevvâb	1
Çerağdar	1

Bunların yanında Peygamber Efendimizin ruhuna bir cüz okuyana yevmiye 4 akçe, kendi ruhu için bir cüz okuyana yevmiye 1 akçe, oğlu Mehmed Çelebi'nin ruhu için bir cüz okuyana yevmiye 1 akçe, validesi ve ölmüşleri ruhuna bir cüz okuyana yevmiye 1 akçe, Karabulut (Dokuzkat) Köyü'nde ki cami imamına yevmiye 1 akçe verilmesi istenmiştir²⁵⁵. Toplamda tüm görevlilerin alacağı günlük miktar 41 akçe tutmaktadır. Yıllık ise 14.963 akçe gibi yüksek bir meblağ tutmaktadır.

²⁵⁵ VAD, 1962 no.lu Defter, s.218–19, s.215 (Vakfiye Sureti), Tablolarda yer alan görevli ve ücretler Nasrullah Kadı'nın Vakfiyesi'nden alınmıştır.

Vakfiyede saraydan bahsedilmemektedir. Daha sonraki yıllarda camiye vakfedildiği açıktır. Saray Vakfı bölümünde sarayın gelirinin camiye ne zaman vakfedildiği ve geliri açıklanmıştır.

2. Nasrullah Kadı Camii'nin Saray Vakfı

Kastamonu, Çobanoğulları ve Candaroğulları Beylikleri'ne başkentlik yaptığından dolayı yönetim merkezi olması açısından burada bir sarayın mevcudiyeti bilinmektedir. Fakat sarayın yeri hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. 1333 yılında Kastamonu'ya gelen İbn-i Batuta Seyehatnâmesinde Candaroğulları hükümdarı Süleyman Paşa'yı sarayında ziyaret ettiği ve saraya yakın bir yerde ikamet ettiğini söylemektedir²⁵⁶. Bu bilgilerden dolayı Candar oğulları payitahtı Eflani'den Kastamonu'ya taşımalarından itibaren burada bir sarayın mevcudiyeti kesindir²⁵⁷.

Candaroğulları İsmail Bey'in bir hamam inşa ettirmiş olduğu arşiv kaynaklarından anlaşılmaktadır. Receb 1131/ Mayıs-Haziran 1719 tarihli kayıttan “*saray hamamı olarak bilinen İsmail Bey'in yaptırdığı hamam*”²⁵⁸ diye başlayan hurûfat kaydından da anlaşıldığı üzere İsmail Bey'in yaptırdığı bu hamamın saraya yakın bir yerde olması gerekmektedir.

Ahmet Gökoğlu adı geçen hamamı İsfendiyar Mahallesi'nde olduğunu söylemekte ve bu hamam Muharrem Efendi Camii'nin vakfı olduğundan dolayı bu kişi tarafından yaptırıldığını söylemektedir. Ayrıca hamam moloz taştan harçla yapılmıştır. Soyunma yerinin üzeri ahşaptır, birbirinden geçilen üzerleri kubbeli beş tane halveti vardır²⁵⁹. Fakat adı geçen hamamın İsmail Bey tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hamamın burada bulunması sarayında şehrin doğu tarafında yani hamama yakın bir noktada olma durumunu doğurmaktadır.

Şehrin Osmanlı'ya intikalinden sonra sarayın durumu hakkında yeterli bilgi olmamakla birlikte 1086/ 1675 tarihli sicil kaydında Cebail Ağa Mescidi'ne mevkûfe olan arsa üzerine bina olunan vali ve mütesellimlerin sakin oldukları saray külliye harap olmuştur. Mustafa Efendi bin Sadi bunu mütevellisinden yevmî ikişer akçe ile

²⁵⁶ *İbn Batuta Seyehatnâmesi*, (Çev.Mü'min Çevik), Üçdal Yayınevi, İstanbul 1983, s. 218-220.

²⁵⁷ Yaşar Yücel, *XII.- XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi*, Çoban-oğulları Candar-oğulları Beylikleri, Ankara 1980, s. 57-58.

²⁵⁸ *VGM, Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 13.

²⁵⁹ Gökoğlu, *aynı eser*, s. 368.

kiralamış ve kendi malı ile fevkânî 4 bâb odayı, sofayı, kenefi ve tahtındaki ahır ve cânibi kıblesindeki kebir ahır yaptırmış ve buraların Kastamonu’ya vali ve mütesellim olanlara beher yevmi 25 akçeye icarlanmasını şart koşmuştur. Buradan elde edilen gelirin de Nasrullah Kadı Camii’ndeki görevlilerle Cebrail Mescidi imamına verilmesini istemiştir. Candaroğulları’ndan kalan sarayın kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Cebrail Mahallesi’nde bir saray yaptırıldığı ortaya çıkmaktadır. “*Cebrail Ağa Mescidi’ne mevkûfe arsa üzerine bina olunup valilerin ve mütesellimlerin sâkin olduğu*” saraydan söz edilmektedir. Bu durum sarayın yerini önemli ölçüde bize söylemektedir. Ayrıca buradan Osmanlı Dönemi’nde Sancakbeylerinin ikamet etmeleri için muhtemelen eski saraya yakın bir yerde veya onun yerine Cebrail Mahallesi’nde bir saray yaptırıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Eski saray tamamen yıkılmış yeri günlük 2 akçe, aylık ise 60 akçeye kiralanmıştır. Buda demek oluyorki zemin icaresi verilmektedir²⁶⁰. Buraya kadar elde edilen bilgilere göre saray İsfendiye Bey Mahallesi ve Cebrail Mahallesi’ne yakın bir noktadadır. Burada hamamdan bahsedilmemektedir. Fakat Ramazan 1131/ Mayıs-Haziran 1719 tarihinde mevcut hamam İsmail Bey’in yaptırdığı hamam olup hamamın 2 hissedarının olduğu ve hamam gelirinden ücret alan cüzhan Ahmet’in bu görevden el çekmesi ile oğlu Seyyid Hüseyin’e tevcih edilmiştir²⁶¹.

1155/ 1742 yılından önce sarayın mütevellisi Hafız Ali bin Mehmed Efendi’dir. Bu tarihten önce Kastamonu Mütesellimi olan ve görevi biten Ahmed Ağa saray hududu dâhilinde kendi malı ile büyük bir ahır yaptırmış, müteveli izni ile de mevcut köşkü yıktırarak buranın kerestesi ile tekrar büyük bir ahır daha yaptırmıştır. Fakat 1742 tarihinde Kastamonu Mütesellimi olan İbrahim Ağa’nın sarayın yıllık icarını vermediğinden dolayı bu hususla ilgili dava açılmıştır²⁶².

1169/ 1755 yılında ise saray vakfının mütevellisi yine el-Hâc Hafız Ali bin Ahmed Efendi’dir ve saraya altı üstlü odalarla birlikte bir de hamam inşa edilmiştir. Büyük ihtimalle İsmail Bey’in yatırmış olduğu hamam kullanılamayacak duruma gelmiş bundan dolayı yeni bir hamam inşa edilmiştir. Ayrıca sarayın kirasının az olduğu gerekçesi ile ve yukarıda zikredilen eklemeler ile birlikte aylık 13 guruş olan kirasının 15 guruşa çıkarılması hususunda Kastamonu Mütesellimi Koçhisarî Mehmed Ağa bin Hasan Çavuş Ağa mahkemeye verilmiş ve karar aylık kiranın 15 guruşa çıkarılması ile

²⁶⁰ Kankal, *aynı eser*, s. 46. 329.

²⁶¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 13.

²⁶² KŞS, 37/447, H. 1155/ M. 1742 tarihli kayıt, s. 25, kayıt no. 91.

sonuçlanmıştır. Buradan elde edilen gelir Nasrullah Kadı Camii'nde görev yapan hatip, devirhan ve tevliyet vazifelerine tahsis ediliyordu²⁶³.

2 Safer 1271/ 25 Ekim 1854 tarihinde ise aylık 155 guruş olan saray icâresinin emsallerine göre az olduğu gerekçesi ile 310 guruşa çıkarılmış ve yine buradan elde edilen gelirin Nasrullah Kadı Camii'nde görev yapan imam, hatip ve hademelerin maaşlarına tahsis ediliyormuş²⁶⁴.

Tüm bu bilgilerden anlaşıldığı üzere bu binadan başka Kastamonu'da valilerin ve mütesellimlerin oturacağı başka bir bina yoktur. Bu saray olarak kullanılan bina ve müştemilatı da devletin değil şahsındır ve vakf olunmuştur. Burası çeşitli zamanlarda ek ve tamiratlarla genişletilmiştir. Saray, mevcut bilgiler doğrultusunda İsfendiyar Bey Mahallesi ve Cebrail Mahallesi'ne yakın bir noktada olduğu kanısına ulaştırmaktadır. Muhtemelen burası iki mahallenin birleşme noktasındadır ve bu nokta bugünkü Hükümet Dairesi olarak inşa edilen Valilik Binası'nın yeridir.

Candaroğulları döneminden itibaren bir sarayın mevcudiyeti bilinmekle beraber bu saray zamanla yanmış ya da başka bir sebepten dolayı yıkılmış olabilir. Osmanlılar döneminden itibaren sancakbeylerinin ikamet edeceği sarayın, devlete ait bir saray değil de şahıs tarafından yapılan ve idarecilere kiralanen bir saray olması dikkat çekicidir. Ayrıca saraydan elde edilen gelir camilere vakf olunmuştur²⁶⁵.

3.Nasrullah Kadı Vakıfları'ndaki Görevliler

Bu kısımda Nasrullah Kadı vakıfları bünyesinde yer alan hayratta görev yapan vazife sahiplerinden 17. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar hizmet veren görevliler hakkında bilgi verilecektir. Burada müteveli, imam, hatip, müderris, vâiz, cüzhan, müezzin, kayyım, devirhan, ferraş, temcidhan, huffaz, muvakkit, çerâğdar ve şifâhan, meremmetçi, âbkeş, te'zin, muarraf, sermahfil, temcidhan gibi vazife sahipleri ele alınacak ve hurûfat ve şer'îye sicillerindeki kayıtlar başta olmak üzere dönemin ulaşılabilen kaynaklarından yararlanılarak bilgi verilecektir.

²⁶³ KŞS, 47/457, H. 1 Rebîü'l-evvel 1169/ M. 5 Aralık 1755 tarihli kayıt, s. 89, kayıt 318.

²⁶⁴ BOA, T.K. MVL, Dosya No. 319.

²⁶⁵ Kankal, *aynı eser*, s.45-46.

Vakfın işleyişinden birinci derecede sorumlu olan fakat vakıfta çalışmayan, görevi olmayan kadı ve naip belgelerde çok sık geçmektedir. Bundan dolayı burada kısaca bahsedilecektir.

Vakıfların denetiminden, vakfın nâzırı ve mütevellisi dışında hatta onları da denetleme noktasında görevli olan kişi kadıdır. Hurûfat kayıtlarına yansıdığı kadarıyla vakıflarda boşalan görevlere tayinde vakfın mütevellisi dışında kaza kadısının ya da nâibinin arzı söz konusudur. Bu açıdan kadının mülkî, adlî, beledî ve askerî alanlardaki görevleri dışında vakıfların yöneticilerini denetleyip vakıf görevlilerinin tayini için merkeze arzda bulunmak görevini de belirtmek yerinde olacaktır²⁶⁶. Zira bunu hurûfat kayıtlarında açıkça görmekteyiz.

Vakfın yönetiminde aktif rol alan kişiler arasında müteveli, nâzır, câbi (cibâyet) ve kayyım gelmektedir. Müteveli ve nâzırın ataması nâibin arzı diğerlerinininki ise mütevellinin arzı üzerine beratla olurdu²⁶⁷. Hurûfat kayıtlarında, şer'îye sicillerinde ve 16. yüzyıla ait tahrir defterinde çalışma sınırları dâhilinde görevliler hakkında aşağıda bilgi verilecektir. Fakat bundan önce vakıf yöneticilerinin görevleri hakkında kısaca bilgi verebiliriz.

Müteveli, vakıf işlerini vakfiye şartları doğrultusunda yürüten görevlidir. Müteveli olmanın şartları her vakfın vakfiyesinde belirtilmiş olup, genelde vâkıfın neslinden olanlara bu görev verilmiştir²⁶⁸. Vakfın sorumlu en üst amiri olan mütevellinin vakıf gelirlerini toplamak ve vakfiye şartlarına uygun şekilde harcamak asıl görevidir. Vakfiye de belirtilen şartları uygulayan kişidir²⁶⁹.

Nâzır ise vakıf ve müteveli ile yakından ilgilenerek, vakfın harcamalarını kontrol etmekle görevlidir. Yaptığı iş bakımından mütevelliden daha geniş yetkilere sahip olduğu söylenebilir. Bir vakfın varlığını sürdürebilmesinde de nâzırın önemi büyüktür²⁷⁰. Vakıf görevlilerinin teftişinden sorumlu oldukları gibi olup onun ilamı ile vakıf görevlileri de atanmaktadır. Ayrıca vakıf mütevellilerinin vakıf şartı gereğince

²⁶⁶ İlber Ortaylı, “Osmanlı Kadı’sının Taşra Yönetimi’ndeki Rolü Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, IX/I, Ankara 1976, s.96; İlber Ortaylı “Kadı”, *DİA XXVI*, İstanbul 2001, s.72

²⁶⁷ Yusuf Küçükdağ, *Lale Devri’nde Konya*, SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s. 139.

²⁶⁸ VAD, Defter no. 1962, s. 218- 219. , kayıt 215, (Vakfiye Sureti)

²⁶⁹ Pakalın, *aynı eser*, II, s. 640.

²⁷⁰ Pakalın, *aynı eser*, II, s. 640.

aynı nesilden gelen kişiler tarafından vakfın yönetilip yönetilmediğini de kontrol ederlerdi²⁷¹.

Cabi varf gelirlerinin toplanmasından sorumlu görevlidir. Arapça olan bu kelime “cibâyet ciheti” (cihet-i cibâyet) olarak vakfiyelerde yer alır²⁷². “cihet-i cibâyet” için Nasrullah Kadı Vakfı’ndan yarım akçe verilmesi yönünde kayıt vardır²⁷³.

3.1. Nasrullah Kadı Vakfı’nın Mütevellileri (Cami-Hamam-Medrese)

Kastamonu’ya ait hurûfat ve şer’iye sicil kayıtlarında 1103/1692 yılından itibaren Nasrullah Kadı vakıflarının tevliyet yani mütevellilik görevi vâkıfın evladı üzerinde devam etmiştir. Nitekim 15 Şevval 1103/ 30 Haziren 1692 tarihli sicil kaydından Nasrullah Kadı Camii’nin mütevellisinin Şaban adında bir şahıs olduğu anlaşılıyor²⁷⁴. Safer 1116/ Temmuz 1704 tarihinde ise Nasrullah Kadı Camii’nin mütevellisi 3 akçe ile Mustafa adlı kişidir. Fakat mütevellilik görevi bu kişiden alınarak Hacı Ahmed’e verilmiştir²⁷⁵. Şevval 1117/Ocak-Şubat 1706 tarihinde Mustafa bu görevi bırakmış ve mütevellisi tarafından diğer Mustafa’ya bu görev berat edilmiştir²⁷⁶. Yine Nasrullah Kadı Camii akaratından olan valilerin sakin olduğu Saray vakfına 2 akçe ile mütevellili olan Mustafa’nın ölümünden dolayı diğer Mustafa’ya Kadı Hacı Abdullah arzıyla Receb 1123/Ağustos-Eylül 1711 tarihinde aynı mütevellilik görevinin verildiğini öğreniyoruz²⁷⁷. Yine aynı Mustafa Nasrullah Kadı Camiinde 2 akçe ile mütevellidir ve diğer Mustafa’ya bu görev aynı tarihte verilmiştir²⁷⁸.

Muharrem 1138/ Ekim 1725 tarihinde ise Nasrullah Kadı Camii’nin mütevellisi İsmail’dir²⁷⁹. 1 Safer1139/ 28 Eylül 1726 tarihinde ise vakfın nâzırı Hafız Ali Efendi’dir. Nazır olan Hafız Ali Efendi bu yıllarda hem caminin hem de hamamın su yolunun işlerini takip etmektedir²⁸⁰.

²⁷¹ Kuruca, *aynı tez*, s. 110.

²⁷² Ferit Devalioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, s. 141.

²⁷³ VAD, Defter no. 1962, s. 218- 219, kayıt no 215.(Vakfiye Sureti).

²⁷⁴ KŞS, 5/415, 15 Şevval 1103/30 Haziran 1692 tarihli kayıt, (s. 58- k. 105.)

²⁷⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 59b, kayıt 23.

²⁷⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 29.

²⁷⁷ VGM, *Hurûfat Defteri* no. 1107, vr. 62a, kayıt 1.

²⁷⁸ VGM, *Hurûfat Defteri* no. 1107, vr. 62b, kayıt 22.

²⁷⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92a, kayıt 7.

²⁸⁰ KŞS 29/439, 1 Safer 1139/ 28 Eylül 1726 tarihli kayıt, (s. 120- k. 118–119).

Rebiü'l-evvel 1169/ Aralık 1755'te ise yine Nasrullah Kadı Camii akarâtından olan saray vakfının mütevellisi el-Hac Hafız Ali Efendi bin Ahmed Efendi'dir²⁸¹. Zilhicce 1174/ Ağustos 1761 tarihinde bu görev 2 akçe ile Hafız Ali Efendi'nin üzerindedir²⁸². Yine aynı Hafız Ali Halife, saray vakfının mütevelliliğini 32 seneden beri bu görevi yapan kardeşi Mustafa'nın bu görevden el çekmesiyle almışken dışarıdan Mehmed adlı bir kişinin hile ile berât alıp Hafız Ali Halife'yi bu görevden uzaklaştırmaya çalışması ve bununla ortaya çıkması sonucunda 17 Şevval 1176/ 1 Mayıs 1763 tarihinde mütevellilik görevi tekrar Hafız Ali Efendi'ye tevcih edilmiştir²⁸³. Hafız Ali Halife 1139/1726 yılından 1176/1763 yılına kadar mütevellilik görevini sürdürmüştür.

Cemaziye'l-ahir 1172/ Ocak-Şubat 1759 tarihinde ise Nasrullah Kadı Medresesi'nin mütevellisi Ebubekir'dir²⁸⁴. 28 Muharrem 1179/ 17 Temmuz 1765 tarihinde de hamam mütevellisi ve cami mürtezikası ve Nasrullah Kadı Vakıfları mütevellisi olarak Seyyid Mehmed Çelebi bin Hasan görevlidir²⁸⁵.

Cemaziye'l-ahir 1219/ Eylül-Ekim 1804 tarihli hurufat kaydında ise saray vakfının 2 akçe ile mütevellisi olan Ebubekir ölmüş ve yerine bu tarihte oğullarından Seyyid Mehmed, Seyyid Hafız Sadullah ve Seyyid Ali adındaki kardeşlere Kadı Osman'ın arzıyla tevcih edilmiştir²⁸⁶. Yine Ramazan 1220/ Kasım-Aralık 1805 tarihinde de Arabapazarı olarak bilinen Nasrullah Kadı vakıf hamamının mütevelliliği de adı geçen Ebubekir'in ölümüyle oğlu Seyyid Hafız Sadullah'a geçmiştir²⁸⁷. Müteveli, vakfın tüm işlerini yürütürken Nasrullah Kadı Vakfı'nda bazı tarihlerde ayrı ayrı mütevelliler tayin edilmiştir. Yani hamam mütevellisi, medrese mütevellisi, cami mütevellisi gibi görevler ayrı ayrı belirtilmiştir.

²⁸¹ KŞS 46/456, H. 1Rebiülevvel 1169/ M. 5 Aralık 1755 tarihli kayıt, (s. 89- k. 318).

²⁸² VGM, *Hurûfat Defteri*. no. 1106. vr. 48a, kayıt 6

²⁸³ VGM, *Hurûfat Defteri*. no. 1108. vr. 31b, kayıt 4

²⁸⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*. no. 1106. vr. 44b, kayıt 16.

²⁸⁵ KŞS. 63/473, 28 Muharrem 1179/17 Temmuz 1765 tarihli kayıt, (s. 47- 48, k. 59).

²⁸⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*. no. 553, vr. 44a, kayıt 1.

²⁸⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*. no. 553, vr. 45a, kayıt 7.

Tablo 2- 17. ve 18. Yüzyıllarda Nasrullah Kadı'nın Soyundan Gelen, Evlâd-ı Vâkîf Olarak Kaydedilenler

İsim	Tarih	Ücret(Akçe-Yevmiye)
İsmail bin Ahmed	15 Şaban 1103/ 2 Mayıs 1692	-
İsmail bin Ahmed	15 Cemaziye'l-ahir 1113/ 17 Kasım 1701	-
Hasan bin İsmail	Safer 1116/ Haziran-Temmuz 1704	-
Seyyid Mehmed bin Hasan	Şevval 1168/ Temmuz-Ağustos 1755	-

Tablo 3- Nasrullah Kadı Vakfı'nın Mütevellileri (Cami-Hamam-Medrese)

İsim	Tarih	Ücret(Akçe-Yevmiye)
Şaban	15 Şevval 1103/ 30 Haziran 1692	-
Mustafa	Safer 1116/ Haziran-Temmuz 1704	3
Hacı Ahmed	Safer 1116/ Haziran-Temmuz 1704	-
Mustafa	Receb 1123/ Ağustos-Eylül 1711	2
İsmail	Muharrem 1138/ Eylül-Ekim 1725	-
Hafız Ali Halife	1 Safer 1139/28 Eylül 1726	-
Ebubekir	Cemaziye'l-ahir 1172/Ocak-Şubat 1759	2
Es-Seyyid Mehmed Çelebi bin Hasan	28 Muharrem 1179/17 Temmuz 1765	-
Seyyid Mehmed-Seyyid Hafız Sadullah-Seyyid Ali	Cemaziye'l-ahir 1219/Eylül-Ekim 1804	2

3.2. Saray Vakfının Mütevellileri

Receb 1123/ Ağustos-Eylül 1711 tarihinde 2 akçe ile Mustafa saray mütevellisi iken ölmüş yerine diğer Mustafa geçmiştir²⁸⁸. Rebiü'l-evvel 1169/ Aralık 1755 tarihinde ise saray mütevellisi el-Hâc Hafız Ali Halife bin Ahmed Efendi'dir²⁸⁹. 1 Mayıs 1763 tarihli hurûfat kaydından ise saray mütevellisi olarak görev yapan ve Hafız Ali Halife'nin kardeşi olan Mustafa'nın bu görevden el çekmesi ile Hafız Ali Halife'nin bu göreve geldiğini ve Mustafa'nın bu görevi 32 sene yaptığını öğreniyoruz. Ayrıca saray mütevellisi olan Mustafa bu görevi yürütürken hariçten biri olan Mehmed adında birisi hile ile bu görevi kendi üzerine berât ettirmiş bunun anlaşılması üzerine Mustafa'nın kardeşi olan Hafız Ali Halife'ye tevcih edilmiştir²⁹⁰. Ayrıca Hafız Ali Halife'nin saray mütevelliliği görevi için yevmiye 2 akçe almaktadır²⁹¹. Cemaziye'l-ahir 1219/ Eylül-Ekim 1804 tarihinde ise saray mütevellisi yine yevmiye 2 akçe ile Ebubekir iken vefatıyla birlikte yerine oğulları olan Seyyid Mehmed, Seyyid Hafız Sadullah ve Seyyid Ali kardeşlere ortaklaşa tevcih edilmiştir²⁹².

Tablo 4- 18. Yüzyıl'da Saray Vakfı Mütevellileri

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Mustafa	-	2
Mustafa	Receb 1123/Ağustos-Eylül 1711	-
El-Hâc Hafız Ali Halife	Rebiü'l-evvel 1169/ Aralık 1755	2
Ebubekir	-	2
Seyyid Mehmed, Seyyid Hafız Sadullah, Seyyid Ali	Cemaziye'l-ahir 1219/Eylül-Ekim 1804	-

Sarayın vali ve mütesellimlere kiralanması ve buradan elde edilen gelirin 18. yüzyıl içerisinde değiştiği ve bu gelirin 19. yüzyıl içerisinde daha da arttığı

²⁸⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, kayıt 1.

²⁸⁹ KŞS. 47/457, H. Rebiü'l-evvel 1169/ M. Aralık 1755 tarihli kayıt, s. 89, kayıt 318.

²⁹⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 31b, kayıt 4.

²⁹¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 48a, kayıt 6.

²⁹² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 553, vr. 44a, kayıt 1.

gözlemlenmiştir. 1675 tarihinde mütevellisinden günlüğü 2 akçe ile kiralanan saraya çeşitli ilaveler yapılarak vali ve mütesellimlere günlüğü 25 akçeye kiralandığı görülmektedir. Aylık geliri 750 akçe, ya da 6.25 guruştur. 1755 tarihin de ise aylık 13 guruş olan icârın yani kiranın 15 guruşa çıkarıldığını ve bu tarihten sonra geçen süre zarfında da zaman zaman artışların olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. 1755 yılında ise yıllık geliri 180 guruştur. 1854 yılında yani 1755'ten 1854 yılına kadar geçen bir asırlık süre zarfında aylık 155 guruş olan icârın (kiranın) 310 guruşa çıktığını öğreniyoruz. Fakat bir asırlık süre zarfında meydana gelen artışları takip edemiyoruz. Çeşitli zaman aralıklarında artışların olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Çünkü kiranın 15 guruştan 155 guruşa birden çıkma ihtimali yoktur. Aylık 155 guruş icarı olan sarayın yıllık geliri 1860 guruş; aylık icârı (kirası) 310 guruş olan sarayın ise yıllık geliri 3710 guruş olmaktadır.

Tablo 5- Saraydan Vakıf İçin 18. ve 19. Yüzyıllarda Elde Edilen İcar(Kirâ) Geliri

Tarih	Ücret
1123/ 1711	Günlük 25 akçe-Aylık 750 akçe-Aylık 6.25 guruş -1 guruş 120 akçe hesabıyla yapılmıştır
-	Aylık 13 guruş
1169/ 1755	Aylık 15 guruş
-	Aylık 155 guruş
2 Safer 1271/ 25 Ekim 1854	Aylık 310 guruş

Nasrullah Kadı Camii'nin vakfi olan sarayın yüksek gelire sahip olduğunu söylemek mümkündür. Fakat 1854 yılından sonra ne zamana kadar Nasrullah Kadı Camii vakfi olduğunu tesbit edemiyoruz.

4. Nasrullah Kadı Medresesi'nde ve Camii'ndeki Vazife Sahipleri

Nasrullah Kadı'nın vakıflarından ücret alan vazife sahipleri arasında medresede ve camide görev yapan müderris, dersiâm, bevvâb ve talebeleri burada sayabiliriz. Vakfiyede medresedeki vazife sahipleri için yapılacak harcamalar faslında cihet-i tedris yani müderrislik görevi için günde 10 akçe, talebeye 4, bevvâba (kapıcıya) da 1 akçe verilmesi şart koşulmuştur.

4.1. Müderrisler ve Dersiâmlar

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfından gelen ve eğitim-öğretim kurumlarında ders veren kimselere müderris denirdi. Müderris, Arapça “tedris” kökünden türetilmiştir. Türk tarihinde ilk müderrisler Büyük Selçuklu Devleti'nde Nizamiye Medreseleri'nde eğitim verenlerdir²⁹³. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından hemen sonra ilk medrese İznik'te Orhan Bey tarafından (1324–1362) 1330'da kurulmuştur. Buraya ilk müderris olarak Davud-ı Kayserî atanmıştır²⁹⁴.

Osmanlı medreselerinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmak isteyen kimseler medrese eğitimini tamamladıktan sonra icazet alarak müderris olma hakkını kazanır, Anadolu'da hizmet verecekse Anadolu Kazaskeri'ne, Rumeli'de hizmet verecekse Rumeli Kazaskeri'ne müracaat eder; padişahın beratıyla çalışacağı medreseye tayin edilirdi. Ayrıca müderrislerin atamaları şeyhülislamın arzıyla da yapılabilmekteydi²⁹⁵. Müderrisler ücretlerini günlük olarak atandığı medresenin vakfından alırdı fakat bazen müderrislerin ücretlerini yıllık olarakta aldığını görüyoruz²⁹⁶. Müderrislerin yevmiyeleri onların derecelerini belli ederken aynı zamanda medresenin de derecelendirilmesi müderrisin yevmiyesine bağlıydı²⁹⁷.

²⁹³ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi*, I, 12. baskı, İstanbul 1999, s. 175; Pakalın, *aynı eser*, II, s. 598.

²⁹⁴ Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Makaleler I*, Konya 2004, s. 123. ; Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri* (1900- 1924), Konya Ticaret Odası Kültür Yay. Konya 1998, s. 116.

²⁹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 1988, s. 185, (Bundan Sonra İlmiye olarak verilecektir); Cahit Baltacı, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s. 26.

²⁹⁶ Fahri Unan, “Osmanlılarda Medrese Eğitimi”, *Osmanlı*, VI, Yeni Türkiye Yayınları Ankara 2002, s. 151; BOA, Cevdet Maarif, Tasnif no. 5283.

²⁹⁷ Arabacı, *aynı eser*, s. 116; Baltacı, *aynı eser*, s. 30.

Devletlerin temellerinde güçlü olmasında yeni nesillerin iyi yetiştirilmiş ve eğitilmiş olması yatmaktadır. Osmanlı Devleti bu meselenin önemini fark ettiği için kuruluştan itibaren ilköğretim düzeyinde eğitim ve öğretime önem vermiştir. Bu amaçla medreselere öğrenci hazırlayan sıbyan mektepleri hemen her mahallede cami ve mescitlerin bitişiğine kurulmuş, buradaki öğrencilerin yetiştirilmesi için muallimler atanmıştır. Mektep olmayan köylerde bu hizmetin bazen cami ve mescitlerde imam tarafından verildiği de olmuştur²⁹⁸.

“*Umuma, halka açık ders veren*”, anlamına gelen *dersiâm*²⁹⁹ ise medrese öğrencisi başta olmak üzere, ilim öğrenmek isteyenlere camide ders okutan müderrislere denirdi. *Dersiâm*, medreseyi bitiren ve sınav sonucu medrese öğrencisine ders okutma hakkını kazanan kimse olarak tanımlanmaktadır³⁰⁰.

Buna göre *dersiâm*, sadece “*talebe-i ulum*” adı verilen medrese talebesine ders verme hakkına sahip müderrisler olmaktadır³⁰¹. Kurala göre bir kişinin *dersiâm* olabilmesi için okunması gereken ilimleri medresede bitirip icazet aldıktan sonra imtihanla ehliyetini ispat etmesi gerekirdi. Bunun için *dersiâm* olmak isteyen medrese mezunları, senede bir defa kurulan jüriye başvuruda bulunarak medreselerde imtihana girerlerdi. Sınavı kazananlar buna göre atanırlardı³⁰².

Taşrada *dersiâmların* ücretleri devlet hazinesinden değil, hayırseverlerin kurdukları vakıfların gelirleri ile karşılanır; kadro tahsisi de buna göre belirlenirdi. Bu sebeple büyük camilerin hemen hepsinde birden fazla *dersiâm* görev yapabiliyordu. *Dersiâmların* ücretlerinde de standart bir uygulama olmayıp, birbirinden farklı idi. Bu duruma muhtemelen caminin büyüklüğü ve ders takip eden kişi sayısı ile vakıf tahsis edenin varlık durumu etki ediyordu. Diğer görevlerde görüldüğü gibi bu da babadan oğla geçen bir meslek haline gelmiştir³⁰³.

Kastamonu’ya ait incelenen hurûfat kayıtları içerisinde Nasrullah Medresesi ile ilgili ilk kayıt 1127/1715 tarihlidir. Bu kayıttan anlaşıldığı üzere bu tarihte Nasrullah Kadı Medresesi Müderrisi Seyyid Ahmed Efendi’dir. Bu kişi aynı zamanda Honsalar Camii’nde Çerkeşoğlu Vakfı’ndan almak üzere günlük 1 akçe ile vâizlik görevini de

²⁹⁸ Cahit Baltacı, “Osmanlılarda Mektep”, *DİA*, XXIX, İstanbul 2005, s. 5.

²⁹⁹ Mehmet İpşirli, “*Dersiâm*”, *DİA*, XI, İstanbul 1994, s. 185.

³⁰⁰ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügâtı*, İstanbul 1986, s. 83.

³⁰¹ Hüseyin Hatemi, *19. Yüzyıl’da Medreseler, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1985, s. 505.

³⁰² Pakalın, I, s. 427; İpşirli, aynı makale. s. 185.

³⁰³ BOA, Cevdet Evkâf, no. 16204.

yapmaktadır³⁰⁴. 1146/ 1734 tarihli şer‘iyye sicil kaydında günlük ile müderris olan Hafız Mustafa’nın vefat ettiği; onun yerine akli ve nakli ilimlerde eğitim yapacak Hafız Muhammed bin Abdullah’ın müderris tayin edildiği yer almaktadır³⁰⁵. 1160/ 1747 tarihli sicil kaydında ise İskilip Kazası’na tâbi Çağatay Köyü’nden olan Mevlânâ İbrahim’e Nasrullah Camii’nde cumartesi, pazar ve pazartesi sabah namazından sonra talebeye ders okutmak için izin ve ruhsat verildiği belirtilmektedir³⁰⁶. 1169/ 1756 tarihinde ise Nasrullah Kadı Medresesi’nin müderrisi İsmail Efendi’dir³⁰⁷.

Hurûfat kayıtları içersinde Nasrullah Kadı Medresesi ile ilgili ikinci kayıt Cemaziye’l-ahir 1172/ Ocak-Şubat 1759 tarihli dir. Bu tarihte Nasrullah Kadı Medresesi’nde 4 akçe ile talebe ve 1 akçe ile bevvâb olan Numan’ın ölümüyle boşalan bu göreve Abdurrahman Halife vakfın mütevellisi Ebubekir’in arzıyla tevcih edilmiştir³⁰⁸. Burada incelenen hurûfat kaydında yer alan bilgiye göre talebe olan Numan bevvâblık görevini de yürütmektedir ve alışılmışın dışında bir durumdur. Bevvâb ayrı bir görevli olması gerekirken Nasrullah Kadı Medresesi’nde uygulamanın bu şekilde olduğunu görüyoruz. Arapça bir kelime olan bevvâbın lügat manası kapıcı, kapı bekçisidir. Bevvâban ve bevvâbîn şeklinde söylenir. Son zamanlarda mektep kapıcılarına denilirdi³⁰⁹. Hanlarda ve camilerde çalışan kapıcılara da bu tabir kullanılırdı. Kapıları akşamları belli saatlerde kilitlerler, sabahları ise açarlardı. Güvenliği sağladıkları gibi kapı önlerini süpürme ve çöpleri atma gibi işleri de yerine getirilerdi³¹⁰. İncelediğimiz kaynaklar içinde bu terim sadece Nasrullah Kadı Medresesi görevlisi olarak karşımıza çıkmaktadır ve vakfiyede belirtilen ücret yevmiye 1 akçedir³¹¹.

Şevval 1174/ Mayıs-Haziran 1761 tarihinde bu görev Abdurrahman Halife’nin üzerindeyken bu kişinin görevinin başında olmamasından dolayı Kadı Mehmet Efendi’nin arzıyla bu kez Hayrullah Efendi bevvâb tayin edilmiştir³¹². Yukarıda ismi geçen Hayrullah Efendi’de Cemaziye’l-evvel 1176/ Kasım-Aralık 1762

³⁰⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, Kayıt 12.

³⁰⁵ KŞS. no. 33/ 443, H. 1146/ M. 1734 tarihli kayıt, Kayıt 215.

³⁰⁶ KŞS. no. 41/451, H. 1160/ M. 1747 tarihli kayıt, Kayıt 65.

³⁰⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 36a, Kayıt 1.

³⁰⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44b, Kayıt 14.

³⁰⁹ Pakalın, *aynı eser*, I, s. 212.

³¹⁰ Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Karapınar Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 1997, s. 132. (Bundan sonra Karapınar olarak verilecektir.)

³¹¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 29a, kayıt 12.

³¹² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 49b, Kayıt 2.

tarihinde aynı görevi yürütürken kendi hüsn-ü rızasıyla bu görevden ayrılmış yerine Abdurrahman Halife getirilmiştir³¹³. 1179/1765 tarihli sicil kaydında ise Nasrullah Kadı Medresesi'nin müderrisinin el-Hâc Sabit ve Hüseyin Efendiler olduğu yer almaktadır³¹⁴. Muharrem 1181/ Mayıs-Haziran 1767 tarihinde ise yukarıda ismi geçen Nasrullah Kadı Medresesi'nde talebe ve bevvâb olan Abdurrahman'ın bu görevden el çekmesiyle Hafız Mehmed ve Hafız İbrahim bin Hacı Mustafa'ya Kadı Mehmed arzıyla tevcih edilmiştir³¹⁵. Aynı tarihte Nasrullah Kadı Camii'nde dersiâm görevini de Mehmed Efendi yürütmektedir³¹⁶.

Zilkâde 1185/ Şubat-Mart 1772 tarihinde Kadı Nasrullah Camii'nde haftada bir gün ulûm-u nafia tedris ve talim etmek için Bedii Hacı Ahmed Ağa'nın zevcesi Ümmü Gülsüm ve kızı Fatma ve Ümmü Gülsüm para vakfetmişlerdir. Vakfedilen bu paranın tevliyeti ve camide ders verme görevi Medrese-i Cedid müderrisi Kalecikli İbrahim'e tevdi edilmiş daha sonra da dersiâmlık ve vakfın tevliyet görevi İbrahim Efendi'ye, medreseyi yaptıran Seyyid Mustafa'nın arzıyla tevcih edilmiştir³¹⁷.

16 Zilkâde 1190/ 27 Aralık 1776 tarihli sicil kaydında ise Honsalar Mahallesi sakinlerinden olup Kahire'de iken vefat eden Hacı Hüseyin Efendi vasiyetinde Nasrullah Camii'nde dersiâm olan Kastamonu Müftüsü İbrahim Efendi'ye daha önce vakfedilen 100 guruşluk paranın 125 guruşa çıkarıldığını ve burası için ayrıca 60 cilt kitap satın alınıp Nasrullah Kadı Medresesi'ne bağışlanmak üzere Hacı Ahmed Efendi'ye teslim edildiğini görüyoruz³¹⁸. Yine aynı şer'iyeye sicilinden 9 Cemaziye'l-ahir 1191/ 15 Temmuz 1777 tarihli kayıta Kastamonu'da Hacı İbrahim'in vakfettiği 2 adet dükkân ile 150 guruş nakit paranın nemasından almak üzere 12 akçe karşılığında haftada beş gün sabah namazından sonra talebeye ders vermek ve senede 2 hatim okumak şartıyla görevli olan Sabit Efendi ölmüş, Sabit Efendi'nin oğlu Sabit'in 12 yaşında olması ve bu göreve gelemeyeceği şahitler huzurunda karara bağlanarak Nurizâde Hafız Mehmed aynı miktarla bu göreve getirilmiştir³¹⁹. Reisülküttab Mustafa Efendi'nin yaptırdığı Münire Medresesi'nde Cemaziye'l-evvel 1207/ Aralık 1792 tarihinde müderris ve Nasrullah Kadı Camii'nde de dersiâm olan İbrahim Efendi, Saliha

³¹³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 31a, Kayıt 9.

³¹⁴ KŞS. no. 53/463, H. 1179/ M. 1765 tarihli kayıt, Kayıt 59.

³¹⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 38a, Kayıt 7.

³¹⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 38a, Kayıt 8.

³¹⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1114, vr. 8b, Kayıt 9.

³¹⁸ Maden, *aynı tez*, s. 650, (s. 233- hüküm.303).

³¹⁹ Maden, *aynı tez*, s. 427. (s. 141- h.143).

Hatun'un vakf eylediği dükkân kirasından senelik 125 guruşun dörtte bir hissesi oranında yani senelik 31.20 guruş karşılığında bu görevi yaparken vefat etmiş; yerine oğlu Osman Afif aynı vazife ücreti karşılığında bu göreve getirilmiştir³²⁰.

1767 yılında bu göreve gelen ve Rebiü'l-evvel 1216/ Temmuz-Ağustos 1801 tarihinde Nasrullah Kadı Medresesi'nde beş akçe ile bevvâb ve talebe olan Hafız Mehmed ve Hafız İbrahim bin Hacı Mustafa ortaklaşa bu göreve mutasarrıfken adı geçen Hafız Mehmed bu tarihte kendi rub'u hissesini diğer İbrahim'e devretmiştir³²¹. Ramazan 1219/ Aralık-Ocak 1804- 5 tarihinde ise Nasrullah Camii'nde günlük ile dersiâmlık görevini Hafız Mehmed yürütmektedir³²².

5 Cemaziye'l-evvel 1240/ 26 Aralık 1824 tarihinde ise Nakibzâde es-Seyyid Mehmed Sait Efendi ibn el-merhum es-Seyyid Mustafa Ağa'nın dükkân vakfiyesinden de el-Hac Ali Efendi'nin Nasrullah Kadı Medresesi Müderrisi olduğunu öğreniyoruz³²³. 1 Receb 1260/ 17 Temmuz 1844 tarihli başka bir evrakta ise Nasrullah Kadı Medresesi'nin yanmasından sonra Atîk Medrese ile birleşen Nasrullah Kadı Medresesi'nin ortak müderrisi es-Seyyid Hafız Mehmed Emin Sırrı Efendi'dir³²⁴.

1286/ 1870 tarihinde ise Nasrullah Kadı Medresesi'nin Müderrisleri Emin ve Hilmi Efendilerdir. Medresenin talebe sayısı ise bu yılda 17'dir³²⁵. 1293/ 1877 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde ise Nasrullah Kadı Medresesi'nin müderrisleri yine aynı kişilerdir. Talebe sayısı ise 23'e yükselmiştir³²⁶. 1311/ 1893 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde ise Nasrullah Mektebi'nin Muallimi Osman Efendi'dir, öğrenci sayısı ise 118'dir. Yine aynı salnâmede Nukûd-u Mevkûfe Komisyonu'nda (Para Vakıfları Komisyonu) görev yapan Hafız Ahmed Hilmi Efendi, Nasrullah Kadı Medresesi Müderrisi olarak zikredilmektedir³²⁷.

³²⁰ BOA. Cevdet Evkaf, no. 16204.

³²¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 552, vr. 29a, Kayıt 12.

³²² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 553, vr. 44a, Kayıt 10.

³²³ Mustafa Gezici Arşivi, Nakibzade Es-Seyyid Mehmed Said Efendi ibn el-merhum Es-Seyyid Mustafa Ağa'nın Dükkân Vakfiyesi, H. 5 Cemaziye'l-evvel 1240/ M. 26 Aralık 1824 tarihli belge.

³²⁴ Mustafa Gezici Arşivi, H. 1 Receb 1260/ M. 17 Temmuz 1844 tarihli belge.

³²⁵ H. 1286/ M. 1870 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1286/ M. 1870, s. 74.

³²⁶ H. 1293/ M. 1877 tarihli *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H. 1293/ M. 1877, s. 133.

³²⁷ Uğur İnan, *H. 1311/ M. 1893 Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 118–121.

**Tablo 6- Hurûfat Kayıtlarında ve Salnâmelerde Yer Alan Nasrullah Kadı
Medresesi'nde 18- 19. Yüzyıllarda Görev Yapan Müderrisler**

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Seyyid Ahmed Efendi	Şaban 1127/ Ağustos 1715	-
Hafız Mustafa	1146/ 1733-34	-
Hafız Mehmed bin Abdullah	1146/ 1733-34	-
İsmail Efendi	Şaban 1169/ Mayıs 1756	-
El-Hac Sabit Efendi- Hüseyin Efendi	28 Muharrem 1179/17 Temmuz 1765	-
El-Hac Hafız Ali Efendi	5 Cemaziye'l-evvel 1240 / 26 Aralık 1824	-
El-Hac Emin ve Hafız Ahmed Hilmi Efendiler	1286/1869 - 1293/1876 (Salname)	-
Muallim Osman Efendi	1311 / 1893- 94 (Salname)	-

**Tablo 7- 18- 19. Yüzyılın Başlarında Hurûfat Kayıtlarında Yer Alan Nasrullah
Kadı Camii'nde Görev Yapan Dersiâmlar**

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Mevlana İbrahim	1160/ 1747	-
Mehmet Efendi	Muharrem 1181/ Mayıs- Haziran 1767	-
Kalecikli İbrahim	Zilkâde 1190/ Aralık- Ocak 1776-77	-
Kastamonu Müftüsü İbrahim Efendi	16 Zilkâde 1190/ 26 Aralık 1776	-
Sabit Efendi	Cemaziye'l-ahir 1191/ Temmuz-Ağustos 1777	12
Nurizâde Hafız Mehmed bin Ali	Cemaziye'l-ahir 1191/ Temmuz-Ağustos 1777	12
İbrahim Efendi	5 Cemaziye'l-evvel 1207/	-

	19 Aralık 1792	
Osman Afif	5 Cemaziye'l-evvel 1207/ 19 Aralık 1792	-
Hafız Mehmed	Ramazan 1219/ Aralık- Ocak 1804–1805	-

4.2. İmamlar

Namazda kendisine uyulan, başka bir ifade ile cemaate namaz kıldırان kimseye denir. Bu göreve atanabilmek için medrese öğrenimi görmek ve imamet görevini yerine getirebilecek özellikleri üzerinde bulundurmak gerekirdi. Cami veya mescit vakfının mütevellisi veya kendi arzı ile kadı ilamı üzerine padişahın berat aldıktan sonra bu işi yapmaya hak kazanılırdı³²⁸. Ayrıca padişahlar değiştiğinde tüm memurların beratları yenilendiği gibi imamlarında beratları yenilenirdi. Yöneten sınıftan olan imamlar vergiden muaf tutulurlardı. Görevli oldukları cami veya mescidin vakfından beratta belirtildiği kadar ücret alarak ücretlerini karşılarırdı³²⁹. İmam olarak ve aynı zamanda başka vakıfların cüzhânlık, câbilik gibi görevleri de yürütebilmekteydiler³³⁰. Ayrıca ücretsiz olarak bu görevi yapan ve daha sonra berat alan imamlarda vardı ve imamlık görevini ortaklaşa yürütme gibi bir gelenekte mevcuttu³³¹.

Yerleşim yerlerinde bulunan camiler ile mescitler toplanma ve kaynaşma mekânları olarak büyük önem arz ediyordu³³². XIX. Yüzyılın ilk yarısına kadar padişah beratı ile tayin edilen imamlar, devletle halk arasında ki ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmekteydi³³³. Nitekim imam, mahalle topluluğunun başıydı. Her şey onun bilgisi ve iznine bağlıydı. Bir kişinin mahalleye yerleşebilmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı. İmam ve mahalleli, oto kontrol sistemi

³²⁸ Küçükdağ, *aynı tez*, s. 138–139.

³²⁹ Kemal Beydilli, “Osmanlı Devleti’nde İmamlık”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 183.

³³⁰ *VGM Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 37b, kayıt 3.

³³¹ *VGM Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 33a, kayıt 15.

³³² Özer Ergenç, “Osmanlı Şehri’ndeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.4, İstanbul 1994, s. 73–74.

³³³ Musa Çadircı, *Tanzimat Dönemi’nde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997, s. 40.

ile birbirlerini denetleyebiliyor ve aldıkları karar kendilerini birinci dereceden bağlıyordu³³⁴.

Vakfiyede imama verilen ücret 1 akçe olarak belirlenmiştir³³⁵. Nasrullah Kadı Camii'nin imamların isimleri ile ilgili fazla kayda rastlanmamıştır. Rebiü'l-evvel 1101/ Aralık 1689 tarihinde imam olarak görev yapan kişi Seyyid Ali Efendi'dir. Küpcügez Mescidi imamı Hasan Efendi ile arasında nikâh kıyma konusunda anlaşmazlık çıkmış ve mahkeme kararı ile nikâhı kıyma konusu şahitlerin dinlenmesi sonucunda Küpcügez İmamı Hasan Efendi leyhine sonuçlanmıştır³³⁶. Safer 1173/ Eylül-Ekim 1759 yılında ise imamlık görevinde Mehmed Emin ve Ahmed Halifeler ortaklaşa bulunmaktadır³³⁷. Zilhicce 1178/ Mayıs-Haziran 1765 tarihinde ise imam olan kişiler Derviş İbrahim ve Hafız Mehmed Halife'dir ve ortaklaşa bu görevi yürütmektedirler. Bu kişilerin aynı zamanda başka görevleri de bulunmaktadır³³⁸.

Tablo 8- Hurûfat Kayıtlarında ve Şer'îye Sicilinde Yer Alan Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan İmamlar

İsim	Tarih	Ücret (Yevmiye-Akçe)
Seyyid Ali Efendi	Rebiü'l-evvel 1101/Aralık 1689	-
Mehmed Emin ve Ahmed Halifeler	Safer 1173/ Eylül-Ekim 1759	-
Derviş İbrahim	Zilhicce 1178/ Mayıs-Haziran 1765	-
Hafız Mehmed	Zilhicce 1178Mayıs-Haziran 1765	-

³³⁴ Suraiya Faraghi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, (Çev. Elif Kılıç), İstanbul 2005, s. 166; Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mahalle", *DİA, XXVII*, Ankara 2003, s. 323.

³³⁵ VAD, no.1962 nolu defter, s.218-219, kayıt no 215.

³³⁶ Güzey, *aynı tez*, Rebiü'l-evvel 1101/Aralık 1689 tarihli kayıt, s. 254.

³³⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no.1106, vr. 46a, kayıt 8.

³³⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 33a, kayıt 15.

4.3. Hatipler

Şehir ve köylerde camilerde, Cuma ve bayram namazını kıldırarak, ardından minbere çıkarak hutbe okuyan ve ders işleyen görevliye “*hatip*” veya “*şeyhü’l edip*” denilirdi³³⁹. Hatipler medrese okumuş kişiler arasından seçilirdi. İstanbul’da bu atamalar cami vakfının mütevellisi tarafından istid’a ile Şeyhülislam’a müracaat edilirdi. İstid’alar üzerine “*sadaka buyrulmak mecrûdur.*” veya “*arz-ı mucebince tevcih buyruldu.*” şeklinde not yazılarak sadarete gönderilirdi. Oradan padişaha gönderilen belge ile tevcih muamelesi yapılırdı³⁴⁰.

Anadolu yakasında bir camide hatip olmak isteyen kişi arzuhali ile o köyden “*ehl-i vukûf*” olanların şahadetinden sonra Anadolu Kazaskeri’nin ilamı üzerine padişah tarafından berat verildikten sonra başlayabilirdi³⁴¹. Sebepsiz yere görevden alınıp başkası görevlendirilmez, ancak feragat eder, ölür veya görevi terk ederse yerine yeni bir hatibin atanması söz konusu olurdu. Zaman içerisinde diğer görevlerde olduğu gibi babadan oğla geçen bir meslek halini almıştır. Nasrullah Kadı Vakfı’nda ise hatiplik görevi için 3 akçe verilmesine dair kayıt vardır³⁴². Her görevde olduğu gibi burada da tek bir kişinin daha çok ücret alabilmesi için hatiplik ve mütevellilik, imamlık için bazen tek kişi görevlendirilmiştir³⁴³. Ayrıca babadan oğla geçme geleneği ailenin iş sahası haline gelmiştir. İncelediğimiz arşiv kaynakları içerisinde hatiplik görevi ile ilgili fazla kayda rastlanmamıştır. Elimizde olan bilgi 1267/ 1850–51 yılında Hafız Mehmed Efendi’nin bu görevde olduğudur³⁴⁴.

³³⁹ Jons Pedersen, “Mescit”, *İA, VIII*, İstanbul 1979, s. 81–86; Ahmet Önkal- Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 54.

³⁴⁰ Uzunçarşılı, *İlmiye*, s. 185.

³⁴¹ Uzunçarşılı, *İlmiye*, s. 185.

³⁴² VAD. Defter no. 1962, s. 218–219, kayıt no. 215, (Vakfiye Sureti)

³⁴³ *VGM Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 33a, kayıt 15.

³⁴⁴ BOA, AMKT, MHM, Dosya No. 31–93.

4.4. Müezzinler

Müezzin, camide namaz vakitlerinin geldiğini bildirmek için ezan okuyan ve namaz kılınırken farzdan önce kamet getiren görevlidir³⁴⁵. Ayrıca salâ okumakla da görevli olan bu kişilere salâ müezzini de denmekteydi³⁴⁶. Müezzinlerin sesinin güzel olması ve namaz vakitlerini aksatmadan işini yapması atama şartları içinde yer almaktadır. Bunlar yalnız bir görevle meşgul olmayıp beratla kendilerine verilen diğer işleri de yapmaktaydılar³⁴⁷.

Vakfiyede salâ müezzinine yarım akçe verilmesi istenmiştir. Fakat görüleceği üzere salâ müezzini ve müezzinlik farklı iki görev gibi algılanmaktadır ve verilen ücretler farklıdır³⁴⁸.

Nasrullah Kadı Camii'nde müezzinlikle ilgili ilk hurûfat kaydı Şevval 1116/ Ocak-Şubat 1705 tarihlidir. Bu tarihte cami müezzini Mehmed adındaki kimsedir ve ondan boşalan göreve Mehmed Halvetî adındaki kişi geçmiştir³⁴⁹. Rebiü'l-ahir 1128/ Mart-Nisan 1716 tarihli kayıttan ise salâ müezzinine yevmiye 2 akçe verildiğini görüyoruz³⁵⁰. Receb 1131/ Mayıs-Haziran 1720 tarihinde ise muayyene ile müezzin olan Mehmed'in bu görevi kendi rızasıyla bırakmasıyla oğulları Mehmed, Ahmed, İsmail ve İbrahim'e ortaklaşa kadı tarafından tevcih edilmiştir³⁵¹. Rebiü'l-ahir 1169/ Ocak-Şubat 1756 da ise yevmiye 1 akçe vazifeye 5 vakitte de müezzin olan kişi Derviş Halil'dir³⁵². Cemaziye'l-ahir 1170/ Şubat-Mart 1757 tarihli kayıta ise yevmiye 1 akçe karşılığında üçte bir hisseye es-Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmed Halife'nin salâ müezzini olarak ortaklaşa görev yapmakta olduklarını görüyoruz³⁵³. 3 Zilkâde 1170/ 20 Temmuz 1757 tarihinde ise 5 vakitte de müezzinlik görevini dörtte bir hisse karşılığında yerine getirmekte olan İbrahim'in vefatıyla bu görev oğlu Osman Halife'ye tevcih edilmiştir³⁵⁴. Zilkâde 1171/ Temmuz-Ağustos 1758 tarihinde ise yevmiye karşılığında 5 vakitte de ortaklaşa müezzin olan İsmail Halife'nin çocuksuz ölmesi nedeniyle hissesi

³⁴⁵ Develioğlu, *aynı eser*, s. 711.

³⁴⁶ VGM *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 64b, kayıt 28.

³⁴⁷ VGM *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44a, kayıt 17.

³⁴⁸ VAD, no.1962 nolu defter, s. 218–219, kayıt no 215.

³⁴⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 59a, kayıt 19.

³⁵⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 64b, kayıt 28.

³⁵¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 67a, kayıt 10.

³⁵² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 35b, kayıt 7.

³⁵³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 38a, kayıt 5.

³⁵⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 38a, kayıt 2.

Ali Halife'ye devredildiğini öğreniyoruz³⁵⁵. Cemaziye'l-ahir 1172/ Ocak-Şubat 1759 tarihinde ise 5 vakitte de 1 akçe karşılığında müezzinlik yapan kişi ise Derviş Halil'dir ve berâtı yenilenmiştir³⁵⁶.

Yine aynı tarihte 3 akçe ile ortaklaşa salâ müezzini olan İsmail ve Mustafa Halife'lerin berâtları yenilenmiştir. Başka bir kayıta ise İsmail ve Mustafa Halife'lerin kardeş olduğunu ve bu görevi yürütürlerken vefat etmelerinden dolayı İsmail Halife'nin oğulları Mehmed ve Ahmed'e ortaklaşa bu görevin tevcih edildiğini görüyoruz³⁵⁷. Aynı tarihli başka bir kayıta hem 2 akçe ile salâ müezzini hem 2 akçe ile muarraf hem de Nasrullah Kadı'nın oğlu Mehmed Çelebi ruhu için okunan eczâ-i şerife 1 akçe ile cüzhan olan Mehmed, Ahmed ve Mustafa kardeşlerden Mustafa çocuksuz vefat ettiğinden dolayı hissesi müşterekleri ve kardeşleri olan Ahmed ve Mehmed Halife'lere devredilmiştir³⁵⁸. Cemaziye'l-ahir 1176/ Kasım-Aralık 1762 tarihinde ise yine 5 vakitte de müezzinlik görevini dörtte bir hisse karşılığında yerine getiren Osman bin İbrahim Halife kendi rızasıyla bu görevi bırakmış ve Mehmed bin Mehmed'e Nâibi Mustafa arzıyla tevcih edilmiştir³⁵⁹.

Tablo 10- 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Müezzinler

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Mehmed	-	-
Mehmed Halveti	Şevval 1116/Ocak-Şubat 1705	-
Mehmed	-	-
Mehmed, Ahmed, İsmail ve İbrahim	Receb 1132/ Mayıs-Haziran 1720	-
-	10 Cemaziye'l-ahir 1137/24 Şubat 1725	1 ³⁶⁰

³⁵⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 40a, kayıt 14.

³⁵⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 43a, kayıt 7.

³⁵⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44b, kayıt 6- 7.

³⁵⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44a, kayıt 17.

³⁵⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 31a, kayıt 19

³⁶⁰ Mustafa Gezici Arşivi, El-Hac Mustafa Ağa ibn Şaban Çelebi'nin 10 Cemaziye'l-ahir 1137/ 24Şubat 1724 tarihli 3000 gurusluk nukûd vakfiyesi.

Derviş Halil	Rebiü'l-ahir 1169/Ocak-Şubat 1756	1
Es-Seyyid Mustafa, Seyyid Mehmed Halife	Cemaziye'l-ahir 1170/Şubat-Mart 1756	1
İbrahim	-	-
Osman Halife	3 Zilkade 1170 /20 Temmuz 1757	-
İsmail Halife	-	-
Ali Halife	Zilkade 1171/Temmuz-Ağustos 1758	-
Derviş Halil	Cemaziye'l-ahir 1172/Ocak-Şubat 1759	1
İsmail ve Mustafa Halifeler	-	3
Mehmed, Ahmed ve Mustafa	Cemaziye'l-ahir 1172/Ocak-Şubat 1759	2
Osman bin İbrahim Halife	-	-
Mehmed bin Mehmed	Cemaziye'l-ahir 1176/Kasım-Aralık 1762	-

4.5. Vâizler-Nâsıhlar ve Şeyhü'l Kurrâlar

Cami ve mescitlerde vaaz ve nasihatte bulunan görevliye vâiz denirdi³⁶¹. Bu görevlilerin yetişkin Müslümanların eğitilmesinde önemli hizmetleri bulunurdu. Bunlar daha çok büyük camilerde görev yapıyorlardı. Kayıtlarda vâiz, nâsıh ve şeyhü'l kurrâlık görevlerinin aynı kişi tarafından yapıldığını görmek mümkündür³⁶². Hafızlardan kıraat ilmini tamamlamış kişiler için kullanılan bir tabir olan “kurrâ” hafızlarının başlarına verilen isim ise şeyhü'l-kurrâdır³⁶³.

³⁶¹ Develioğlu, *aynı eser*, s.1113.

³⁶² *VGM Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 35.

³⁶³ Pakalın, *aynı eser*, .II, s.324.

Kâmûs-ı Türkî’de şeyh, “*vaaz’a memur olan ulemadan zat*” şeklinde ifade edilmiştir³⁶⁴. Şeyhlik, tekke ve zaviyelerinkinden ayrı olarak bazı büyük camilerde görev yapan kimseler için kullanılıyordu. Belgelerden anlaşılacağı üzere vaizlikle karıştırılmamalıdır hatta vaizlikten bir derece aşağıdadır³⁶⁵. Vaizlik ve şeyhü’l-kurra görevi farklıdır ve ayrı şekilde belgeler de belirtilmiştir. Bu iki görevin aynı kişi tarafından yürütüldüğü görülmektedir³⁶⁶.

Nasrullah Kadı Camii’nde haftanın her günü vaâz verilmektedir. Bu açıdan bu durum önem arz etmektedir. Alışılmışın dışında bir durumdur. Nasrullah Kadı Camii’nde vâizlik hususu ile ilgili elimizde mevcut olan ilk bilgi 1113/ 1701 tarihli şer’iyesicil kaydında yer almaktadır. Buradan öğrendiğimize göre Nasrullah Kadı Camii’nde çarşamba günleri halka vaâz ve nasihat verilmektedir. Çarşamba günü vâiz ve nâsih olan Şeyh Derviş Mehmed vefat etmiş yerine 3 Cemaziye’l-ahir 1113/ 5 Kasım 1701 yılında Şeyh Seyyid Abdulkadir yevmi 1 akçe ile tayin edilmiştir³⁶⁷. Safer 1116/ Haziran-Temmuz 1704 tarihli vaizlik ile ilgili ilk hurûfat kaydından ise bu tarihte Salı günleri ücret almadan vaizlik yapan kişi Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi’dir ve ona vâizlik için berât verilmiştir. Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi hakkında şer’iyye sicil kaydında rastladığımız 1127/1711 tarihli vakıfnâmeden bu kişinin Kebkebirler mahallesinden olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca döneminin meşhur vâiz ve müderrislerindendir. Asıl adı Nimetizâde el-Hâc Mehmed bin el-Hâc Ahmed’tir. Birçok vakıfları vardır. Cüzhanlık ve vaizlik vazifesi için birçok mal ve para vakfetmiş ve ayrıca Nasrullah Kadı Medresesi’ne de birçok kitap bağışlamıştır³⁶⁸. Hurûfat kayıtları içersinde Nimetizâde Vakfı ile ilgili cüzhânlık ve vâizlik konusunda pek çok kayda rastlamak mümkündür. Muharrem 1132/ Kasım-Aralık 1719 tarihli hurûfat kaydından ise Kastamonu’nun Kuzyaka Nahiyesine tabi Bük köyünde Nimetizâde Mehmed Efendi’nin bina eylediği bir camisinin olduğunu ve cami imamı Mehmed’in bu görevden el çekip Muharrem Halife’ye devrettiği yer almaktadır³⁶⁹. Bunun yanında cami vakfının tevliyeti hemşirzâdesi Hacı Ahmed’e 1 akçe karşılığında verilmiştir³⁷⁰. Yine adı geçen Kuzyaka’ya bağlı Bük Köyü’nde birde ismiyle anılan mektebi vardır.

³⁶⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2004, s. 792.

³⁶⁵ Küçükdağ, *Karapınar*, s. 121.

³⁶⁶ *VGM Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 35.

³⁶⁷ Kankal, *aynı eser*, s. 329.

³⁶⁸ *KŞS*. 20/ 430, H. 1127/ M. 1715 tarihli kayıt, kayıt no. 96.

³⁶⁹ *VGM, Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 32.

³⁷⁰ *VGM, Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 27.

Ramazan 1132/ Temmuz-Ağustos 1720 tarihinde ise Sıbyan Mektebi'nin Muallimi olan Mehmed bin Hacı Mehmed bu görevi beratsız yürütürken berat almıştır³⁷¹.

Safer 1116/ Haziran-Temmuz 1704 tarihinde ise Cuma vâizliğini 3 akçe ile Seyyid Ömer yapmaktadır³⁷². Muharrem 1118/ Nisan-Mayıs 1706 tarihinde ise vâiz ve şeyhü'l-kurrâ olarak görev yapan Ali'nin vefatından dolayı bu görev oğulları Mehmed ve Mustafa'ya tevcih edilmiştir³⁷³. Receb 1123/ Ağustos-Eylül 1711 tarihinde ise bir akçe karşılığında vâiz olarak görev yapan Ebubekir vefat etmiş yerine Şeyh Mustafa geçmiştir³⁷⁴. Cemaziye'l- evvel 1131/ Mart-Nisan 1719 tarihinde Salı günü Nimetizade vakfından 2 akçe ile vaiz olan Hacı Ahmed'in vefatı nedeniyle bu görevde Şeyh Mustafa'ya kadı tarafından tevcih edilmiştir³⁷⁵. 1154/ 1741 tarihinde ise Atabey Gazi Mahallesi sakinlerinden olan Hafız Muhammed Efendi bin el-Hac Ali Efendi Cuma vâizidir ve Nasrullah Kadı Camii Evkâfından ücret almaktadır³⁷⁶. “*Kastamonu'ya tâbi Orta Karyesi'nde vâki Hacı Nasrullah el- müderris (ed durr-i) vakf-ı zaviyesinin Kadı Nasrullah Camii Şerifi'nde ber vech-i hasbi şeyhü'l- kurrâ olan Hafız Mehmed Halife*” diye başlayan kayıttan Hafız Mehmed Halife bu görevi kendi rızası ile diğer Hafız Mehmed Halife bin Hacı Abdullah'a devretmiştir³⁷⁷.

Şaban 1169/ Mayıs 1756 tarihinde ise Perşembe günü iki akçe ile vâiz ve nâsih olan Müderris İsmail'den boşalan bu göreve Şeyh Ahmed Halife geçmiştir³⁷⁸. Cemaziye'l- Evvel 1170/ Ocak- Şubat 1757 tarihli hurûfat kaydından ise Nimetizâde Vakfı'ndan almak üzere üç akçe ile pazartesi günü ve üç aylarda vâiz ve nâsih olan Şeyh Hasan Efendi'nin vefatıyla yerinin boş kalması sonucu Şeyh Mehmed Efendi'ye bu görevin tevcih edildiğini görüyoruz³⁷⁹. Rebiü'l- Evvel 1173/ Ekim- Kasım 1759 tarihinde ise Pazar günü sabah namazından sonra vâizlik görevini Şeyh Ahmed adında birin yaptığını görmekteyiz³⁸⁰. Cemaziye'l-ahir 1184/ Eylül- Ekim 1770 tarihinde ise Nimetizâde Evkâfı'ndan almak üzere 1 akçe ile cumartesi ve 2 akçe ile Salı günü vâiz olan Mehmed'in ölümü üzerine bu görev oğlu Şeyh Ali'ye tevcih edilmiştir. Şeyh Ali

³⁷¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 68a, kayıt 24.

³⁷² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 59b, kayıt 28.

³⁷³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 35.

³⁷⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, kayıt 4.

³⁷⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66a, kayıt 24.

³⁷⁶ KŞŞ. 37/447, H. 1154/ M. 1741 tarihli kayıt no. 91.

³⁷⁷ KŞŞ. 32/442, H. Cemaziye'l-ahir 1144/ M. Aralık 1731 tarihli kayıt, s. 239, kayıt 306.

³⁷⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 36a, kayıt 1

³⁷⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 37b, kayıt 4.

³⁸⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46b, kayıt 5.

vaizlik görevini kısa süre yürüttükten sonra aynı yılın Ekim/ Kasım ayında vefat etmiş ve bu göreve Şeyhü'l-İslam Seyyid Mehmed Efendi'nin işaretleriyle Kalecik Müftüsü Şeyhzâde İbrahim Efendi getirilmiştir³⁸¹. 4 Ramazan 1190/ 17 Ekim 1776 tarihli sicil kaydında yer alan bilgiye göre Çarşamba günleri gönüllü olarak vaiz olan Antepli Ahmed Efendi'nin geçim sıkıntısı çekmesi nedeniyle kumaş vergisi gelirinden verilmek üzere günlük ücret verilmesi hususunda karar verildiğini görüyoruz³⁸². Rebiü'l-ahir 1211/ Ekim-Kasım 1796 tarihinde ise pazar günü sabah namazından sonra yevmiye 2 akçe ile vaiz olan Ali'nin bu görevi bırakması sonucu naibi Seyid Abdurrahman tarafından bu görev diğer es-Seyid Ali'ye tevcih edilmiştir³⁸³. 1267/ 1850- 51 tarihinde de Nasrullah Kadı Camiinde hatip olarak görev yapan kişi Hafız Mehmed Efendi'dir³⁸⁴.

Buradan da anlaşılacağı üzere Nasrullah Kadı Camii'nde alışılmışın dışında vaâz ve nasihatın sadece Cuma günü değil de haftanın her günü oluşu dikkat çekicidir ve sabah namazından sonra da vaaz verildiği görülmektedir.

Tablo 11- 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Vâizler, Nâsıhlar ve Şeyhü'l- Kurrâ'lar

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Şeyh Derviş Mehmed	-	-
Şeyh Seyyid Abdulkadir	3 Cemaziye'l-ahir 1113/5 Kasım 1701	1
Nimetizâde Hacı Mehmed	Safer 1116/ Haziran- Temmuz 1704	-
Seyyid Ömer	Safer 1116/ Haziran- Temmuz 1704	3
Ali	-	-
Mehmed ve Mustafa	Muharrem 1118/ Nisan- Mayıs 1706	-
Ebubekir	-	1
Şeyh Mustafa	Receb 1123/Ağustos-Eylül	-

³⁸¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1114, vr. 7a, kayıt 7-9.

³⁸² Maden, *aynı tez*, s. 272, s. 63, hüküm 60.

³⁸³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 552, vr. 24b, kayıt 14.

³⁸⁴ BOA, AMKT, MHM. Dosya No. 31-93.

	1711	
Hacı Ahmed	-	2
Şeyh Mustafa	Cemaziye'l-evvel 1131/Mart-Nisan 1719	-
Hafız Muhammed Efendi bin El-Hac Ali Efendi	1154/1741	-
Müderriş İsmail	-	2
Şeyh Ahmed	Şaban 1169/Mayıs 1756	-
Şeyh Hasan	-	3
Şeyh Mehmed	Cemaziye'l-evvel 1170/ Ocak-Şubat 1757	-
Şeyh Ahmed	Rebiü'l-evvel 1173/Ekim- Kasım 1759	-
Mehmed	-	3
Şeyh Ali	Cemaziye'l-ahir 1184/Eylül-Ekim 1770	-
Kalecik Müftüsü Şeyhzâde İbrahim	Receb 1184	-
Antepli Ahmed Efendi	4 Ramazan 1190/17 Ekim 1776	-
Ali	-	2
Es-Seyyid Ali	Rebiü'l ahir 1211/Ekim- Kasım 1796	-

4.6. Cüzhânlar

Nasrullah Kadı Camii için kurulan vakıflar arasında Kur'an-ı Kerim'den cüz-i şerifler okunması için kurulan vakıflar ve bu vakıfları kuran hayır sahipleri hakkında bilgi verilecektir. Vakfiyelerde cüzhân olarak kaydedilen kimseler, camilerde namazdan önce ya da sonra cüz okuyan görevlilerdir. Farsça'dan dilimize geçen "han" kelimesi; okumak, çağırmak anlamında kullanılır. Cüz ise Kur'an da yirmi sayfadan

oluşan bölüme verilen addır³⁸⁵. Camilerde büyüklüklerine göre cüz okuyucuları bulunurdu. Vakıf gelirlerine ve vakfiye şartlarına göre personel sayıları belirlenirdi. Cüzhanların içinde en çalışkan ve gayretlisi reis olurdu. Bunlar, Cuma günleri hariç diğer günler sabah namazından sonra Kur'an'dan cüz tilavet eder daha sonra cami cemaatinin geçmişlerine ve vâkıfın ruhuna hediye ederlerdi³⁸⁶.

4.6.1. Nasrullah Kadı Camii'nde Okunacak Cüzlerle İlgili Vakıflar

4.6.1.1. Nasrullah Kadı Vakfı

Nasrullah Kadı'nın vakf eylediği hamam vakfindan almak üzere Nasrullah Kadı'nın Sahil Kazası'nda medfûn bulunan validesi ve yakınları ruhu için okunacak cüz-i şerifin okuyanı daha önce olmadığı için bu vazifenin Hafız Yahya Halife'ye 1 akçe karşılığında verildiğini öğrenmekteyiz.³⁸⁷ 1 Safer 1139/ 28 Eylül 1726 tarihinde yine hamam icâresinden almak üzere Nasrullah Kadı'nın kendi ruhu ve oğlu Mehmed Çelebi'nin ruhu için okunacak cüz-i şerif tilaveti görevinde de kimse olamadığından dolayı 1 akçe karşılığında Hafız Yahya Halife'ye verilmiştir³⁸⁸.

Cemaziye'l-ahir 1172/ Ocak- Şubat 1759 tarihinde 2 akçe ile salâ müezzini ve 2 akçe ile muarraf olan ve Nasrullah Kadı'nın oğlu olan Mehmed Çelebi'nin ruhu için okunan cüzden 1 akçe ile yarım cüzhanlık görevlerinde bulunan Mehmed ve Ahmed kardeşler cüzhanlık görevinin diğer yarısını yürüten kardeşleri Mustafa'nın çocuksuz ölmesinden dolayı Mustafa'nın hissesi Kadı Osmanzâde Seyyid Ahmed'in arzıyla kardeşlerine geçmiştir³⁸⁹. Cemaziye'l-ahir 1172/ Ocak-Şubat 1759 tarihli hurûfat kaydından ise yukarıda ismi geçen kardeşlerin babaları İsmail adında biridir ve bunlar İsfendiyar Bey Camii'nde de görev almışlardır³⁹⁰. Cemaziye'l-ahir 1174/ Ocak-Şubat 1761 tarihinde ise vâkıf-ı mezburun oğlu Mehmed Çelebi ruhu için okunan cüz-i şerife 1 akçe ile mutasarrıf Hafız Ali Halife'dir³⁹¹.

³⁸⁵ Pakalın, *aynı eser*, .I, s.318.

³⁸⁶ Gazi Özdemir, *Hurûfat Kaynakları Işığında Konya-Ilgın*, SÜSBE Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s. 28.

³⁸⁷ KŞS. 29/439,H. 1Receb 1139/ M. 22 Şubat 1727 tarihli kayıt, s. 145,kayıt no. 115.

³⁸⁸ KŞS. 29/439,H. 1 Safer 1139/ M. 28 Eylül 1726 tarihli kayıt, s. 120, kayıt no. 118–119.

³⁸⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44a, kayıt 17.

³⁹⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44b, kayıt 18.

³⁹¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 47b, kayıt 13.

Safer 1209/ Ağustos- Eylül 1794'te 2 akçe ile salâhan, 2 akçe ile kayyım ve yine Nasrullah Kadı oğlu Mehmed Çelebi ruhu için tilavet olunan ecza-i şeriften 1 akçe ile cüzhan olan ve adı geçen caminin saray vakfından almak üzere 2 akçe ile yine cüzhan olan Mehmed öldüğünden dolayı yerine oğulları Ahmed ve Mehmed'e nâibi Seyyit Hasan arzıyla tevcih edildiğini öğreniyoruz. Muharrem 1212/ Haziran-Temmuz 1797 tarihinde ise yine hamam icaresinden almak üzere yevm-i 1 akçe ile vakf-ı merhumun oğlu Mehmed Çelebi ruhu için bir cüz-i şerif naibi olan Ebubekir'in ölümüyle yerinin boş kalması sonucu yerine oğulları Seyyid Mehmed, Seyyid Mesud ve Seyyid Ali nam kardeşler geçmiştir³⁹².

4.6.1.2. Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa Vakfı

17 Şevval 1100/ 4 Ağustos 1689 tarihli sicil kaydından Hacı Mehmed Ağa Vakfı'ndan almak üzere günlük ile cüzhan olan Şaban bu görevini yapmadığı gerekçesiyle cüzhanlıktan alınmış ve yerine Hafız Mehmed vakfin mütevellisi Ahmed Efendi'nin arzı ile tayin edilmiştir³⁹³. 15 Şevval 1103/ 30 Haziran 1692 tarihli sicil kaydında ise Kapıcıbaşı Evkâfı'ndan 1 akçe ile cüzhan olan Ahmed bu görevi Hacı Ahmed Halife'ye devretmiş; o bu görevde iken hariçten Hafız Mehmed adında kişi bu görevi Hacı Ömer'in üzerine berat ettirip hak sahibi olan Hacı Mehmed Halife'nin elinden almış bunun üzerine cami mütevellisi Şaban'ın müdahalesi ile bu görev tekrar Hacı Mehmed Halife'ye verilmiştir³⁹⁴.

Şaban 1116/ Kasım-Aralık 1704 tarihli hurûfat kaydında yer alan bilgiye göre Şaban Mehmed Ağa Vakfı'nın mütevellisi ve aynı zaman da cüzhan olan Hacı Şaban 'dan boşalan bu göreve Seyid Mehmed getirilmiştir³⁹⁵. Receb 1117/ Ekim-Kasım 1705 tarihinde de 1 akçe ile cüzhan olan Mehmed bu görevi bırakmış yerine Hafız Mustafa geçmiştir³⁹⁶. Şaban 1117/ Kasım-Aralık 1705 tarihinde de yukarıda adı geçen aynı Hafız Mustafa 2 akçe karşılığında bu görevi yürütürken cüzhanlık görevini

³⁹² VAD VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 552, vr. 26b, kayıt 16.

³⁹³ Güzey, *aynı tez*, H. 17 Şevval 1100/ M. 4 Ağustos 1689 tarihli kayıt, s. 233.

³⁹⁴ KŞS. 4/414, H. 30 Haziran 1692/ M. 15 Şevval 1103 tarihli kayıt, s. 58, kayıt no. 105.

³⁹⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 59a, kayıt 16.

³⁹⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 13.

bırakmış ve bu görev Kadı Mustafa'ya verilmiştir. Hafız Mustafa'nın bu görevde çok kısa kaldığı anlaşılmaktadır³⁹⁷.

Rebiü'l-evvel 1118/ Haziran- Temmuz 1706 tarihli hurufat kaydında cüzhan Ahmed'in bu görevi bıraktığını ve yerine Mehmed bin Ahmed'in geçtiğini³⁹⁸ Şaban 1121/ Ekim- Kasım 1709'da sabah namazından sonra Muhammediye kıraat eden ve aynı vakıftan 1 akçe vazife ücreti karşılığında bir cüz tilâvet eden Mehmed'in öldüğünü ve Ahmet'in yerine geçtiğini öğreniyoruz³⁹⁹. Safer 1122/ Nisan 1710 tarihli başka bir kayıta ise Mehmed bin Ahmed'in ölümü üzerine bu görevin oğlu Seyid Mustafa'ya verilmiştir⁴⁰⁰. Cemaziye'l-ahir 1122/ Temmuz-Ağustos 1710 tarihinde sabah namazından sonra Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa'nın ruhu için cüz okunması ile ilgili 2 akçe vazife ücreti karşılığı cüzhanlık görevinde bulunan Hafız Hasan ölmüş onun yerine bu görev oğlu Mustafa'ya tevcih edilmiştir⁴⁰¹. Ramazan 1122/ Ekim-Kasım 1710'da Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa ruhu için 1 akçe karşılığında cüzhân olan Seyid Ömer ölmüş yerine Seyid Ali geçmiştir⁴⁰².

Cemaziye'l-ahir 1125/ Mayıs-Haziran 1713'te Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa ruhu için cüzhânlık görevinde bulunan Hacı Ahmed ölmüş onun yerine oğlu İbrahim bu göreve getirilmiştir⁴⁰³. Muharrem 1128/ Aralık-Ocak 1715-16'da yine aynı vakıftan 1 akçe ile bir cüz-i şerif tilavet eden aynı İbrahim bu görevi bırakmış yerine Ali ibn Hacı Ahmed geçmiştir⁴⁰⁴. Safer 1128/ Ocak-Şubat 1716 tarihinde sabah namazında 1 akçe ile cüzhân olan Hüseyin ölmüş onun yerine oğlu Hafız Mehmed'e bu görev verilmiştir⁴⁰⁵. Muharrem 1129/ Aralık-Ocak 1716-17 tarihinde 2 akçe ile sabah namazından sonra Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa ruhu için cüzhân olan ve Şaban 1121 tarihinde bu göreve gelen Ahmed ölmüş, yerine Mehmed geçmiştir⁴⁰⁶. Receb 1131/ Mayıs-Haziran 1719'da Şaban Mehmed Ağa vakfından 2 akçe ile cüzhân olan İbrahim kendi rızası ile bu görevi Hafız İsmail'e devretmiştir⁴⁰⁷. Yine aynı tarihte, aynı vakıftan 2 akçe ile cüzhân olan ve Muharrem 1128 tarihinde bu göreve gelmiş olan Mehmed

³⁹⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 18.

³⁹⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 2.

³⁹⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 61a, kayıt 14.

⁴⁰⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 61a, kayıt 25.

⁴⁰¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, kayıt 42.

⁴⁰² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62b, kayıt 8.

⁴⁰³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 63a, kayıt 28.

⁴⁰⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 64a, kayıt 1.

⁴⁰⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 64a, kayıt 5.

⁴⁰⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 64a, kayıt 30.

⁴⁰⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 2.

kendi rızası ile bu görevi Mustafa'ya devretmiştir⁴⁰⁸. Aynı Mustafa'da 3 akçe ile cüzhânlık görevini yürütürken ölmüş yerine oğlu Mustafa geçmiştir⁴⁰⁹.

Receb 1136/ Mart-Nisan 1724 tarihinde ise sabah namazından sonra Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa ruhu için okunan eczaya 2 akçe ile cüzhan olan Mehmed Halife ölmüş yerine Hatipzade Hafız Ali Halife Kadı Sunullah arzıyla geçmiştir⁴¹⁰. Cemaziye'l-evvel 1138/ Ocak-Şubat 1726'da yine sabah namazından sonra Kapıcıbaşı Mehmed Ağa ruhu için okunan eczâ-i şerifden 2 akçe ile cüzhan olan Mehmed öldüğünden dolayı yerine oğlu es-Seyyid Mustafa Halife'ye Kadı Sunullah arzıyla bu görevin verildiğini öğreniyoruz⁴¹¹. Zilhicce 1138/ Temmuz-Ağustos 1726'da 2 akçe ile cüzhan olan Ahmed kendi rızası ile bu görevi Mehmed'e devretmiş, Mehmed'te öldükten sonra yerine Arif Mehmed geçmiştir⁴¹². 12 Zilkâde 1147/ 5 Nisan 1735 tarihli sicil kaydında ise sabah namazından sonra günlük 1 akçe karşılığında cüz okuyan Nakşî Ahmed'ten boşalan bu göreve Molla Hüseyin geçmiş, Molla Hüseyin'de kendi rızası ile bu görevi Ammizâdesi Molla Mehmed'e bırakmıştır⁴¹³.

Cemaziye'l-ahir 1168/ Mart-Nisan 1755 tarihinde ise adı geçen vakıftan almak üzere 1 akçe ile cüzhan olan Hafız Mehmed'e bu görevin yenilenerek tekrar verildiğini görüyoruz⁴¹⁴. Aynı yılın Şevval/ Temmuzunda ise 2 akçe ile cüzhân olan Ahmed bin İbrahim'in beratı yenileniyor⁴¹⁵. Zilkade 1168/ Ağustos-Eylül 1755 tarihinde ise 2 akçe ile sabah namazından sonra eda edilmek şartı ile cüzhan olan Mehmed'in de beratı yenileniyor⁴¹⁶. Cemaziye'l-evvel 1169/ Şubat-Mart 1756 tarihinde ise Kapıcıbaşı Mehmed Ağa ruhu için 2 akçe ile cüzhân olan Mehmed Halife'ye bu görevi beratsız yürütürken berat verildiğini öğreniyoruz⁴¹⁷. Yine aynı yılın Muharrem/Ekim-Kasım ayında sabah namazında Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa ruhu için 2 akçe yevmiye ile tilavet edilen ecza-i şerife mütevellî ve evladdan olan Mehmed Halife'ye bu görevin verildiğini öğreniyoruz⁴¹⁸. 1 Safer 1172/ 4 Ekim 1758 de yine vakıf sahibinin ruhu için sabah namazından sonra yarım cüzhân olan Mehmed bin

⁴⁰⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 4.

⁴⁰⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 67a, kayıt 6.

⁴¹⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92b, kayıt 11.

⁴¹¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 91b, kayıt 14.

⁴¹² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 33a, kayıt 19.

⁴¹³ KŞS. 33/443 H. Zilkade 1147/ M. Nisan 1735 tarihli kayıt, s. 222, kayıt no. 313.

⁴¹⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 42a, kayıt 2.

⁴¹⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 42a, kayıt 46.

⁴¹⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 33b, kayıt 3.

⁴¹⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 35a, kayıt 2.

⁴¹⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 34b, kayıt 20.

İbrahim Halife'ye bu görevin verildiğini öğrenmekteyiz⁴¹⁹. Şevval 1172/ Mayıs-Haziran 1759'da cüz-i şerif tilavetine 2 akçe karşılığında mutasarrıf olan kişi Mehmed adında biriyken⁴²⁰ 1173'ün Safer ayında sabah namazından sonra adı geçen vakıftan almak üzere 1 akçe karşılığında cüzhânlık görevinde olan kişi ise Mustafa adında birisidir⁴²¹. Safer 1173/ Eylül- Ekim 1759 tarihinde Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa'nın vakf eylediği ecza-i şeriften 1 akçe ile cüz-i şerif tilaveti ve imamlık görevini ortaklaşa yürüten Mehmed Emin ve Ahmed Halifeler çocuksuz ölmüş olmalarından dolayı boşalan bu göreve Derviş İbrahim Halife'nin bu göreve müteveli Ebubekir arzıyla tevcih edildiğini öğreniyoruz⁴²².

Ramazan 1173/ Nisan-Mayıs 1760'tayine aynı Derviş İbrahim Halife'ye adı geçen vakıfta 2 akçe ile cüzhân olan Hafız Ahmed çocuksuz öldüğünden dolayı müteveli eliyle bu görevinde verildiğini öğrenmekteyiz⁴²³. Şevval 1175/ Nisan-Mayıs 1762'de Kapıcıbaşı Şaban Mehmed Ağa ecza-i şerifinden bir cüze mutasarrıf Abdullah çocuksuz ölmüş yerine Abdurrahman Halife'ye mütevellisi Abdullah arzıyla tevcih edilmiştir⁴²⁴. Yine aynı Abdurrahman Halife Şevval 1176/ Nisan-Mayıs 1763 tarihinde Kapıcıbaşı Şaban Mehmet Ağa ruhu için sabah namazında okunan eczaya 1 akçe ile cüzhân iken kendi rızası ile bu görevi bırakmış ve Mustafa Halife'ye devretmiştir⁴²⁵. Zilhicce 1176/ Haziran-Temmuz 1763 tarihinde ise adı geçen vakıftan 2 akçe ile bir cüz-i şerife ortaklaşa mutasarrıf olan Mehmed ve Mustafa Halifeler kendi rızaları ile bu görevden el çekip İbrahim Halife'ye müteveli Abdullah arzıyla tevcih edilmiştir⁴²⁶.

Cemaziye'l-evvel 1176/ Kasım-Aralık 1762 tarihinde adı geçen vakıftan almak üzere 1 akçe ile cüzhânlık görevinin yarısını yürüten Hafız Mehmed Efendi kendi rızası ile görevi bırakmış ve bu görevi müteveli Abdullah'ın arzıyla Mustafa Halife'ye devretmiştir⁴²⁷. Muharrem 1179/ Haziran-Temmuz 1765 tarihinde ise sabah namazından sonra tilavet olunan adı geçen vakıf sahibinin vakf eylediği ecza-i şeriften nısf hisseye 2 akçe ile mutasarrıf olan Seyyid Mustafa bin Seyyid Mustafa çocuksuz

⁴¹⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 42b, kayıt 15.

⁴²⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 45a, kayıt 7.

⁴²¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46a, kayıt 3.

⁴²² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46a, kayıt 8.

⁴²³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46a, kayıt 13.

⁴²⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 30a, kayıt 9.

⁴²⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 30a, kayıt 15.

⁴²⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 32a, kayıt 1.

⁴²⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 31b, kayıt 13.

ölmüş yerine Seyyid Hüseyin geçmiştir⁴²⁸. Cemaziye'l-evvel 1181/ Eylül-Ekim 1767'de bir cüz-i şerife yevmi 1 akçe ile ve yine 2 akçe ile bir cüz-i şerife mutasarrıf olan Derviş İbrahim ölmüş ve bu görev Abdurrahman'a müteveli Hafız İbrahim arzıyla tevcih edildiğini öğreniyoruz⁴²⁹. Rebiü'l-evvel 1185/ Haziran-Temmuz 1771 tarihinde ise adı geçen vakf-ı eczadan 1 akçe ile cüzhân olan Hacı Hafız Ahmed ölmüş yerine oğulları Hacı Mustafa ve Ahmed geçmiştir⁴³⁰.

4.6.1.3. Dadaylı İbrahim Ağa Vakfı

Rebiü'l-evvel 1154/ Mayıs-Haziran 1741 tarihli hurûfat kaydından Resûl-ü Ekrem Hz. Muhammed ruhu şerifleri için ve kendi ecdâd ruhu için vakf eylediği eczadan her ay 50 akçe vazife ile cüzhan olan Mehmed'e bu görev yenilenerek verildiğini öğrenmekteyiz. Bu vakıfla ilgili ilk hurûfat kaydı bu tarihtedir⁴³¹. Safer 1173/ Eylül- Ekim 1759 tarihinde vakf olunan ecza-i şeriften 1,5 akçe ile cüzhan olan Mehmed Emin çocuksuz öldüğünden dolayı yerine Derviş İbrahim Halife'nin müteveli Ebubekir arzıyla geçtiğini öğreniyoruz⁴³². Ramazan 1173/ Nisan-Mayıs 1760 ta ise 2 akçe ile cüz-i şerif tilavetine cüzhan olan Hafız Mehmed de çocuksuz öldüğünden dolayı bu görevde Derviş İbrahim'e verilmiştir⁴³³. 2 akçe ile adı geçen vakıfta cüz-i şerif tilavetine mutasarrıf olan Derviş İbrahim Cemaziye'l-ahir 1181/ Ekim-Kasım 1767 tarihinde ölmüş ve yerine oğlu Abdurrahman müteveli Hafız Abdullah arzıyla geçmiştir⁴³⁴.

4.6.1.4. Kâmilzâde Vakfı

Receb 1136/ Mart-Nisan 1724 tarihli bu vakıfla ilgili ilk hurufat kaydında şu bilgi mevcuttur. Sabah namazından sonra Kamilzâde zevcesi Hatice Hatun'nun ruhu için tilavet olunan eczadan 1 akçe ile cüzhan olan Mehmed Halife ölmüş yerine Kadı

⁴²⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 35a, kayıt 17.

⁴²⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 37b, kayıt 3.

⁴³⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1114, vr. 7b, kayıt 14.

⁴³¹ VAD VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 33a, kayıt 39.

⁴³² VAD VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46a, kayıt 6.

⁴³³ VAD VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46a, kayıt 13.

⁴³⁴ VAD VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 37b, kayıt 4.

Sunullah'ın arzıyla Fethizâde Hafız Mehmed Halife geçmiştir⁴³⁵. Receb 1136/ Nisan 1724 tarihinde de Kamilzâde ve Şah Çelebi Vakfı olan eczadan 1,5 şer akçe ile cüzhan olan Hafız Abdullah ölmüş yerine Ali geçmiştir⁴³⁶. Yine aynı tarihte Hatice Hatun'nun ruhu için okunmak için 1 akçe ile cüzhan olan Mehmed Halife ölmüş yerine Hafız Mehmed geçmiştir⁴³⁷. Cemaziye'l-ahir 1180/ Kasım-Aralık 1766 tarihli kayıttan da Kamilzâde zevcesi olan Hatice Hatun ruhu'nun için okunan eczadan 2 akçe ile sabah namazından sonra cüzhan olan Fetihcizâde Hafız Mehmed öldüğünden dolayı yerine oğulları olan Mustafa ve Mehmed'in geçtiğini görüyoruz⁴³⁸.

4.6.1.5. Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi Vakfı

Zilkâde 1185/ Şubat-Mart 1772 tarihinde Nimetizâde Hacı Mehmed Efendi Vakfı'ndan yevmi 2 akçe ile cüzhan ve sabah namazından sonra Kapıcubaşı Şaban Mehmed Ağa Vakfı'ndan 2 akçe ile cüzhan ve yine Frenkşah Evkâfı Vakfı'ndan almak üzere Atabey Gazi Türbesi'nde günlük ile cüzhan olan Şeyh Mustafa ölmüş yerine oğlu Seyyid Şemseddin geçmiştir⁴³⁹.

4.6.1.6. Hacı Ali Çavuş Vakfı

Cemaziye'l-ahir 1123/ Temmuz-Ağustos 1711 tarihinde Ali Çavuş ruhu için 2 akçe ile cüzhanlık görevinde bulunan Mehmed kendi rızası ile bu görevi oğlu Hafız Mustafa'ya devretmiştir⁴⁴⁰. Receb 1131/ Mayıs-Haziran 1719 tarihinde ikinci namazından sonra Hacı Ali Çavuş Vakfı'ndan 1 akçe ile cüzhan olan İbrahim kendi rızası ile bu görevi Hafız İsmail'e devretmiştir⁴⁴¹. Muharrem 1138/ Eylül-Ekim 1725 tarihinde ecza-i şerif tilavetine mutasarrıf olan Mehmed'in öldüğünü yerine oğlu İsmail'in geçtiğini öğrenmekteyiz⁴⁴². Ramazan 1172/ Nisan-Mayıs 1759 tarihinde 2 akçe ile cüzhan ve Atabey Gazi Türbesi'nde Cem Sultan Vakfı'ndan 1 akçe ile cüzhan

⁴³⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92b, kayıt 9.

⁴³⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92a, kayıt 3.

⁴³⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92b, kayıt 10.

⁴³⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 36b, kayıt 21.

⁴³⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1114, vr. 8b, kayıt 6.

⁴⁴⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, kayıt 37.

⁴⁴¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 3.

⁴⁴² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 91a, kayıt 7.

olan Mehmed bin Hasan amcasının bıraktığı bu göreve eski berâtıyla yeniden geçmiştir. Buradan da Mehmed'in daha öncede cüzhanlık görevi yaptığını öğreniyoruz⁴⁴³.

4.6.1.7. Şah Çelebizâde Abdullah Efendi Vakfı

Receb 1136/ Mart-Nisan 1724 tarihinde sabah namazından sonra Merhum Şah Çelebizâde Abdullah Efendi ruhu için okunan eczadan 2 akçe ile cüzhan ve sermahfel olan ve kızının ruhu için tilavet olunan eczadan 1,5 akçe ile cüzhan ve sermahfel olan Mehmed Halife ölmüş yerine es-Seyyid Ali Halife geçmiştir⁴⁴⁴. Cemaziye'l-evvel 1138/ Ocak-Şubat 1726 da ise Abdullah Efendi ruhu için okunan eczadan 2 akçe ile cüzhan olan Hafız Mehmed Halife'den boşalan yere de oğlu Es-seyyid İbrahim' in geçtiğini görüyoruz⁴⁴⁵. Bu vakfa ait diğer bir kayıta 15 Cemaziye'l-evvel 1138/ 19 Ocak 1726 tarihli sicil kayıdır. Bu kayıta Kamilzâde ve Şah Çelebi Vakıflarından olan cüz-i şerifleri 1,5 akçe karşılığında tilavet eden Hafız Abdulhay çocuksuz öldüğünden dolayı yerine aynı miktar karşılığında Ali Halife geçmiştir⁴⁴⁶.

4.6.1.8. Fatma Hatun Vakfı

Muharrem 1168/ Ekim-Kasım 1754 de Fatma Hatun ruhu için tilavet olunan ecza-i şerife 3 akçe ile cüzhan lüzum olduğundan dolayı bu görev Abdalbaki'ye verilmiştir⁴⁴⁷. Ramazan 1169/ Mayıs-Haziran 1756'da ise Abdalbaki ölmüş onun yerine de Derviş İbrahim geçmiştir⁴⁴⁸. Zilkâde 1170/ Temmuz-Ağustos 1757'de ise adı geçen vakıf sahibinin vakf eylediği eczaya 2 akçe ile görevli olan Hatip Mehmed'ten boşalan bu göreve cüzhan diğer Mehmed geçmiştir⁴⁴⁹.

⁴⁴³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 45b, kayıt 7.

⁴⁴⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92b, kayıt 8.

⁴⁴⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 91b, kayıt 15.

⁴⁴⁶ KŞS. 28/438, H.15 Cemaziye'l-evvel 1138/M. 19 Ocak 1726 tarihli kayıt, s. 127, kayıt no. 123.

⁴⁴⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 41b, kayıt 28.

⁴⁴⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr.33a, kayıt 16.

⁴⁴⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 33b, kayıt 2.

4.6.1.9. İsmail Efendi Vakfı

Zilhicce 1131/ Ekim-Kasım 1719 tarihli hurûfat kaydında 2 akçe ile cüzhan olan İbrahim öldüğünden dolayı bu görev Hafız İsmail'e verilmiştir⁴⁵⁰. Cemaziye'l-ahir 1180/ Kasım-Aralık 1766 tarihinde ise yine adı geçen vakıftan almak üzere 2 akçe ile cüzhan olan Ahmed kendi rızası ile bu görevi bırakıyor ve Hacı Hasan bin Hacı Ahmed'e devrediyor⁴⁵¹.

4.6.1.10. Hacı Ömer Vakfı

Bu vakıfla ilgili tek kayıt Ramazan 1125/ Eylül-Ekim 1713 tarihli kayıttır. Adı geçen vakıftan 1 akçe ile cüzhan olan Ebubekir ölmüş yerine oğlu Mahmud geçmiştir⁴⁵².

4.6.1.11. Hasan Ağa Vakfı

Bu vakıfla ilgili tek kayıt olan Rebiü'l-evvel 1133/ Aralık-Ocak 1720–1721 tarihli hurûfat kaydından Hasan Ağa eczasından 2 akçe ile cüzhan olan Mustafa öldüğünden dolayı bu görev kadı tarafından diğer Mustafa'ya verilmiştir⁴⁵³.

Tablo 12- 17. Yüzyılın Sonları İle 19. Yüzyılın Başlarında Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Cüzhânlar

Cüzhan	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Hafız Yahya Halife	1 Safer 1139/28 Eylül 1726	1
Mehmed ve Ahmed	Cemaziye'l-ahir 1172/Ocak-Şubat 1759	1
Mehmed	-	1
Hafız Ali Halife	Cemaziye'l-ahir	1

⁴⁵⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 66b, kayıt 23.

⁴⁵¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 36b, kayıt 23.

⁴⁵² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 63b, kayıt 33.

⁴⁵³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 68a, kayıt 32.

	1174/Ocak-Şubat 1761	
Ahmed ve Mehmed	Safer 1209/Ağustos-Eylül 1794	1
Ebubekir	-	1
Seyyid Mehmed- Seyyid Mesud- Seyyid Ali	Muharrem 1212/Haziran – Temmuz 1797	1
Mehmed	Rebiü'l-evvel 1154/Mayıs-Haziran 1741	Aylık 50
Mehmed Emin	-	1,5
Derviş İbrahim	Safer 1173/Eylül-Ekim 1759	2
Hafız Mehmed	Ramazan 1173/Nisan-Mayıs 1760	2
Abdurrahman	Cemaziye'l-ahir 1181/Ekim-Kasım 1767	-
Şaban	-	-
Hafız Mehmed	17 Şevval 1100/4 Ağustos 1689	-
Ahmed	-	1
Hacı Ahmed	15 Şevval 1103/30 Haziran 1692	-
Hacı Şaban	-	-
Seyyid Mehmed	Şaban 1116/ Kasım-Aralık 1704	-
Mehmed	-	1
Hafız Mustafa	Receb 1117/ Ekim-Kasım 1704	2
Ahmed	-	-
Mehmed bin Ahmed	Rebiü'l-evvel 1118/Haziran-Temmuz 1706	-
Mehmed	-	1

Ahmed	Şaban 1121/Ekim-Kasım 1709	2
Seyyid Mustafa	Safer 1122/Nisan 1710	-
Hafız Hasan	-	2
Mustafa	Cemaziye'l-ahir 1122/Temmuz-Ağustos 1710	-
Seyyid Ömer	-	1
Seyyid Ali	Ramazan 1122/ Ekim- Kasım 1710	-
Hacı Ahmed	-	-
İbrahim	Cemaziye'l-ahir 1125/Mayıs-Haziran 1713	1
Ali bin Hacı Ahmed	Muharrem 1128/Aralık- Ocak 1715-16	-
Hüseyin	-	1
Hacı Ahmed	Safer 1128/Ocak-Şubat 1716	-
Mehmed	Muharrem 1128/ Aralık- Ocak 1715-16	2
İbrahim	-	2
Hafız İsmail	Receb 1131/Mayıs- Haziran 1719	-
Mustafa	-	3
Mustafa	Receb 1131/Mayıs-Hziran 1719	-
Mehmed Halife	-	2
Hatıpzade Hafız Ali Halife	Receb 1136/Mart-Nisan 1724	-
Mehmed	-	2
Es-Seyyid Mustafa Halife	Cemaziye'l-evvel 1138/ Ocak-Şubat 1726	-

Ahmed	-	2
Mehmed	Zilhicce 1138/Temmuz- Ağustos 1726	-
Arif Mehmed	-	-
Nakşî Ahmed	-	1
Molla Hüseyin	12 Zilkade 1147/5 Nisan 1735	-
Molla Mehmed (Molla Hüseyin'in Ammizadesi)	-	-
Hafız Mehmed	Cemaziye'l-ahir 1168/Mart-Nisan 1755	1
Ahmed bin İbrahim	Şevval 1168/Nisan-Mayıs 1755	2
Mehmed	Zilkade 1168/Ağustos- Eylül 1755	2
Mehmed Halife	Cemaziye'l-evvel 1169/Şubat-Mart 1756	2
Mehmed Halife	Muharrem 1169/Haziran- Temmuz 1756	2
Mehmed bin İbrahim	1 Safer 1172/4 Ekim 1758	-
Mehmed	Şevval 1172/ Mayıs- Haziran 1759	2
Mustafa	Safer 1173/Eylül-Ekim 1759	1
Mehmed Emin ve Ahmed Halifeler	-	1
Derviş İbrahim	Safer 1173/ Eylül-Ekim 1759	-
Hafız Ahmed	-	2
Abdullah	-	-
Abdurrahman	Şevval 1175/Nisan-Mayıs 1763	1

Mustafa Halife	Şevval 1176/Nisan-Mayıs 1763	-
Mehmed ve Mustafa Halifeler	-	2
İbrahim Halife	Zilhicce 1176/Haziran- Temmuz 1763	-
Hafız Mehmed	-	1
Mustafa Halife	Cemaziye'l-evvel 1176/Kasım-Aralık 1762	1
Seyyid Mustafa	-	2
Seyyid Hüseyin	Muharrem 1179/Haziran- Temmuz 1765	-
Hafız Ahmed	-	1
Hafız Mustafa ve Ahmed	Rebiü'l-evvel 1185/Haziran-Temmuz 1172	-
Mehmed Halife	-	1
Fethizade Hafız Mehmed	Receb 1136/Mart-Nisan 1724	2
Hafız Abdullah	-	1,5
Ali	Receb 1136/Mart-Nisan 1724	-
Mehmed Halife	-	1
Hafız Mehmed	Receb 1136/Mart-Nisan 1724	-
Mustafa ve Mehmed	Cemaziye'l-ahir 1180/Kasım-Aralık 1766	-
Şeyh Mustafa	-	2
Seyyid Şemsettin	Zilkade 1185/Şubat-Mart 1772	-
Mehmed	-	2
Hafız Mustafa	Cemaziye'l-ahir	-

	1123/Temm.-Ağustos 1711	
İbrahim	-	1
Hafız İsmail	Receb 1131/Mayıs-Haziran 1719	-
Mehmed	-	-
İsmail	Muharrem 1138/Eylül- Ekim 1725	-
Mehmed bin Hasan	Ramazan 1172/Nisan- Mayıs 1759	2
Mehmed Halife	-	2
Es-Seyyid Ali Halife	Receb 1136/Mart-Nisan 1724	-
Hafız Mehmed Halife	-	2
Es-Seyyid İbrahim	Cemaziye'l-evvel 1138/Ocak-Şubat 1726	-
Hafız Abdulhay	-	1,5
Ali Halife	15 Cemaziye'l-evvel 1138/ 19 Ocak 1726	1,5
Abdulgazi	Muharrem 1168/Ekim- Kasım 1754	3
Hatip Mehmed	-	2
Mehmed	Zilkade 1168/Ağustos- Eylül 1755	-
İbrahim	-	2
Hafız İsmail	Zilhicce 1131/Ekim-Kasım 1719	-
Ahmed	-	2
Hacı Hasan bin Hacı Ahmed	Cemaziye'l-ahir 1180/Kasım-Aralık 1766	-
Ebubekir	-	1
Mahmud	Ramazan 1125/Eylül-Ekim	-

	1713	
Mustafa	-	2
Mustafa	Rebiü'l-evvel 1133/Aralık- Ocak 1720–21	-

4.7. Devirhânlar

Cuma namazından önce Kur'an'dan bir cüz okuyarak hatim yapan vakıf görevlisine devirhan adı verilirdi⁴⁵⁴. Devirhanların ücretleri vakfiyelerde belirtilmiştir.

Nasrullah Kadı Camii'nde Şevval 1117/ Ocak-Şubat 1706 tarihinde devirhân olan Ahmed hakkından feragat etmiş ve Hafız İbrahim'e devretmiştir⁴⁵⁵. Muharrem 1123/ Şubat-Mart 1711 tarihli hurufat kaydında ise devirhan olarak görev yapan Mustafa vefat ettiğini ve yerine diğer Mustafa'nın geçtiğini görüyoruz⁴⁵⁶. Rebiü'l-evvel 1130/ Şubat-Mart 1718 tarihinde de Nasrullah Kadı Camii'nin vakfı olan saray vakfından almak üzere 1,5 akçeyle devirhan Hafız Mehmed'in ölümü nedeniyle bu görev oğlu Ali'ye verildiğini öğreniyoruz⁴⁵⁷.

29 Muharrem 1170/ 24 Ekim 1756 tarihinde Nasrullah kadı Camii'nde 1 akçe ile ortaklaşa devirhan olan Mustafa ve İsmail kardeşler aynı zamanda İsfendiyyar Bey Camii'nde 5 akçeyle kayyım ve senede 8 mûd gale (gelir) ile tekkesinde (Kâdiri Tekyesi-Yılanlı Dergâhı-Yılanlı Camii) ferrâşlık görevlerini de ortaklaşa yürütürken adı geçen İsmail Halife hisselerini kendi rızasıyla oğulları Mehmed ve Ahmed'e devretmiştir⁴⁵⁸. Cemaziye'l-ahir 1172/ Ocak-Şubat 1759 tarihinde ise bu kişilerin berâtları yenilenmiştir⁴⁵⁹. Aynı tarihte ise yukarıda ismi geçen İsmail'in kardeşi Mustafa ise çocuksuz öldüğünden dolayı nısf hissesi yani yarı hissesi müşterekleri ve kardeş çocukları olan Mehmed ve Ahmed'e Kadı Osmanzâde Seyyid Ahmed arzıyla tevcih edilmiştir⁴⁶⁰. Rebiü'l-evvel 1173/ Ekim-Kasım 1759 tarihinde ise devirhânlık görevini 1

⁴⁵⁴ Küçükdağ, *Karapınar*, s. 121.

⁴⁵⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 60b, kayıt 19.

⁴⁵⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, kayıt 25.

⁴⁵⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 65b, kayıt 11.

⁴⁵⁸ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 37a, kayıt 2.

⁴⁵⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44a, kayıt 16.

⁴⁶⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44a, kayıt 18.

akçe ile Hafız Mehmed Halife yürütmekte iken bu kişiye muhtaç olduğundan dolayı başka bir vakıftan 3 akçe daha tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁶¹.

Nasrullah Kadı Camii'nde devirhânlık göreviyle ilgili hurûfat kayıtları içerisinde yer alan diğer bir kayıt ise Safer 1209/ Ağustos- Eylül 1794 tarihli'dir. Bu kayıta yukarıda ismi geçen ve babaları İsmail'in el çekmesiyle devirhânlık görevine ortaklaşa ve mutasarrıf olan Mehmed ve Ahmed adlı kardeşlerden Mehmed'in ölümü üzerine hissesi oğulları Ahmed ve Mehmed'e Kadı Hasan arzıyla tevcih edilmiştir⁴⁶². Yine bu tarihte Kadı Hasan arzıyla yukarıda zikredilen göreve gelen Mehmed'in aynı zamanda Nasrullah Kadı Camii'nde 2 akçe ile salâhan, 2 akçeyle kayyım ve yine Nasrullah Kadı'nın Oğlu Mehmed Çelebi'nin ruhu için okunan eczâ-i şerife 1 akçeyle cüzhân ve saray icâresinden almak üzere 2 akçe ile de devirhânlık görevini yürüttüğünü öğreniyoruz⁴⁶³.

Yine Safer 1209/ Ağustos-Eylül 1794 tarihinde yukarıda zikredilen görevlere babalarının el çekmesiyle gelen kardeşlerden Ahmed de bu görevleri bıraktığından dolayı Mehmed Emin ve Ahmed Halife'lere Müteveli Hasan tarafından verilmiştir⁴⁶⁴. Rebiü'l-evvel 1210/ Eylül-Ekim 1795 tarihli kayıttan ise 4 akçe ile devirhan olan diğer kardeş Mehmed bin Mehmed (Ahmed'in kardeşi) vefat etmiş yerine ise oğulları Hafız Hüseyin, Mehmed ve Hasan İbnûnü Mehmed'e Şeyh Mehmed arzıyla tevcih edilmiştir⁴⁶⁵. Rebiü'l-ahir 1212/ Eylül-Ekim 1797 tarihinde ise yukarıda ismi geçen Ahmed'in el çekmesiyle zikredilen görevlere ortaklaşa mutasarrıf olan Hüseyin'in oğulları Mehmed Emin ve Ahmed kardeşler de üzerlerinde olan hisselerini Hafız Mustafa'ya Mevlana Hasan arzıyla tevcih etmişlerdir⁴⁶⁶.

Tablo 13- 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Devirhanlar

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Ahmed	-	-
Hafız İbrahim	Şevval 1117/Ocak-Şubat 1706	-

⁴⁶¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46b, kayıt 1.

⁴⁶² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 85b, kayıt 11.

⁴⁶³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 85b, kayıt 12.

⁴⁶⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 86b, kayıt 7.

⁴⁶⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 552, vr. 23b, kayıt 9.

⁴⁶⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 552, vr. 25b, kayıt 7.

Mustafa	-	-
Mustafa	Muharrem 1123/Şubat-Mart 1711	-
Hafız Mehmed	-	1,5
Ali	Rebiü'l-evvel 1130/ Şubat-Mart 1718	-
Mustafa ve İsmail	-	1
Mehmed ve Ahmed	29 Muharrem 1170 /24 Ekim 1756	2
Ahmed ve Mehmed	Safer 1209/Ağustos-Eylül 1794	2
Mehmed Emin ve Ahmed	Safer 1209/ Ağustos-Eylül 1794	-
Hafız Hüseyin Mehmed ve Hasan İbnûnü Mehmed	Rebiü'l-evvel 1210/Eylül-Ekim 1794	-
Hafız Mustafa	Rebiü'l-ahir 1212/Eylül-Ekim 1794	-

4.8. Kayyımlar

Vakfın malını korumakla görevli kişiye kayyım denirdi. “Sözlükte; “bir işi yerine getiren, üstlenen kimse” anlamına gelen kayyım kelimesi terim olarak hâkim tarafından kısıtlı, gâib vb. kişiler adına hukuki tasarruflarda bulunmak üzere tayin edilen kimse şeklindeki geniş anlamı yanında vakıf mütevellisi ve camilerin temizlik işlerini yapan görevli anlamında da kullanılmıştır⁴⁶⁷. Aynı zamanda kayyım caminin kapısını belirli zamanlarda açan, kapatan ve güvenliği sağlayan görevli olup; caminin temizliği, lambalarının yakılması gibi görevleri de yapmıştır⁴⁶⁸. Yalnız bu görev için atandıkları gibi bu görevin yanında vakfın başka işlerini de üstlendikleri belgelerden görmek mümkündür. Böylece kayyımların daha fazla ücret almaları sağlanmıştır.

⁴⁶⁷ Pakalın, *aynı eser*, II, s. 223; İsmail Özmel, “Kayyım”, *TDVİA*, XXV, İstanbul 2004, s. 107

⁴⁶⁸ Özdemir, *aynı tez*, s. 32.

Nasrullah Kadı'nın vakfiyesinde bu görev için 1 akçe verilmesi istenmiştir⁴⁶⁹. Kayyım ile ilgili ilk hurûfat kaydı Muharrem 1138/ Ekim 1725 tarihli dir. Bu tarihte günlük yarım akçe karşılığında nısf yarı hisse kayyımlık için İbrahim adında bir kişinin bu görevde olduğunu ve bu görevin Ali'ye Mütevellî İsmail tarafından tevcih edildiğini görüyoruz⁴⁷⁰. Cemaziye'l-ahir 1168/ Mart-Nisan 1755 tarihinde ise kayyım olarak Ali Halife görev yapmaktadır ve yevmiye 2 akçe almaktadır⁴⁷¹.

Ramazan 1172/ Nisan-Mayıs 1759 tarihli kayıta ise 2 akçe ile görev yapan yukarıda da ismi geçen Ali Halife'nin vefatı nedeniyle yerinin boş kalması sonucu bu görev oğlu Ali Halife'ye Kastamonu Kadısı tarafından tevcih edilmiştir⁴⁷². Zilhicce 1173/ Temmuz- Ağustos 1760 tarihinde ise 1 akçe ile nısf kayyumluk görevine mutasarrıf olan yukarıda ismi geçen Ali Halife'ye berât verildiğini öğreniyoruz⁴⁷³. Şevval 1173/ Mayıs-Haziran 1760 tarihli kayıta ise nısf kayyımlik görevine Mehmed ve Ahmed kardeşlerden Ahmed'in bu görevden kendi rızasıyla el çekmesi ile hissesi kardeşi Mehmed Halife'ye devredilmiştir⁴⁷⁴. Şaban 1177/ Şubat-Mart 1764 tarihinde de yevmiye 2 akçeyle nısf kayyım olan Mehmed'in çocuksuz öldüğünden dolayı yerine Hüseyin Halife geçmiştir⁴⁷⁵. Muharrem 1205/ Eylül-Ekim 1790 tarihinde de nısf kayyumluk görevinde olan Ahmed'in ölümüyle yerine oğlu Mehmed'in geçtiği kayıtlıdır⁴⁷⁶. Safer 1209/ Ağustos-Eylül 1794 tarihli hurufat kaydından ise 2 akçe ile kayyımlik görevini yürüten Mehmed'in vefatı üzerine bu görevin oğulları Ahmed ve Mehmed'e devredildiği kayıtlıdır. Ayrıca bu görevi yürütürken 2 akçe ile salâhan, 1 akçe ile cüzhan ve 2 akçe ile de devirhanlık görevlerini yürüttüğünü görüyoruz⁴⁷⁷.

Tablo 14- 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Kayyımlar

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
İbrahim	-	0,5
Ali	Muharrem 1138/Ekim 1725	-

⁴⁶⁹ VAD. 1962 nolu Defter, s. 218-219, kayıt 215.

⁴⁷⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92a, kayıt 71.

⁴⁷¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 42b, kayıt 43.

⁴⁷² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 45b, kayıt 11.

⁴⁷³ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 46b, kayıt 17.

⁴⁷⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 47b, kayıt 2.

⁴⁷⁵ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 32b, kayıt 20.

⁴⁷⁶ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 81a, kayıt 7.

⁴⁷⁷ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr. 85b, kayıt 12.

Ali Halife	Cemaziye'l-ahir 1168/Mart-Nisan 1755	2
Mehmed ve Ahmed Halifeler	Şevval 1173/ Mayıs-Haziran 1760	1
Hüseyin Halife	Şaban 1177/Şubat-Mart 1764	-
Ahmed	-	-
Ahmed	Muharrem 1205/ Eylül-Ekim 1790	2
Mehmed	-	2
Ahmed ve Mehmed	Safer 1209/Ağustos-Eylül 1794	-

4.9. Ferrâşlar

Ferrâş, camilere halıların, kilimlerin açılmasından, toplanmasından ve temizlenmesinden sorumlu olan görevliydi. Ayrıca imarethanede misafirlerin kaldıkları yerlerin temizliğini de yapardı⁴⁷⁸.

Vakfiyede ferrâş ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Camiye daha sonra ihtiyaçtan dolayı tahsis dilen bir görev olduğu anlaşılmaktadır. Şevval 1123/ Kasım-Aralık 1711 tarihinde Nasrullah Kadı Camii'ne ferrâş lüzum olduğunu bundan dolayı bu görevin 1 akçe karşılığında Mehmed'e verildiğini görüyoruz⁴⁷⁹. 10 Cemaziye'l-ahir 1137/ 24 Şubat 1725 tarihli el-Hâc Mustafa Ağa İbn Şaban Çelebi'nin 3000 guruşluk nukûd vakfiyesinde bu vakıftan almak üzere Nasrullah Kadı Camii'nde ferrâş olanlara 1 akçe verildiğini öğreniyoruz⁴⁸⁰.

Zilhicce 1176/ Haziran-Temmuz 1763 tarihli hurûfat kaydında ise Nasrullah Kadı Camii Vakfı olan Saray Vakfı'ndan almak üzere 2 guruş karşılığında Hafız Ali

⁴⁷⁸ Küçükdağ, *Karapınar*, s. 123.

⁴⁷⁹ *VGM, Hurûfat Defteri*, no. 1107, vr. 62a, kayıt 10.

⁴⁸⁰ Mustafa Gezici Arşivi; El-Hac Mustafa İbn Şaban Çelebi'nin H. 1137/ M. 1725 Tarihli 3000 Guruşluk Nukûd Vakfiyesi.

ferrâş olarak görevlendirilmiş⁴⁸¹ ayrıca 10 şevval 1179/ 22 Mart 1766 tarihli sicil kaydından ise Nasrullah Kadı Camii Şerifi'nde Mütferrika Mehmed Ağa'nın ferrâş olanlara 300 guruş para vakfettiğini ve mütevellisinin de el-Hâc Hasan olduğunu görüyoruz⁴⁸².

Tablo 15- 18. Yüzyılda Nasrullah Kadı Camii'nde Görev Yapan Ferrâşlardan Bazıları

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Mehmed	Şevval 1123/Kasım-Aralık 1711	1
Hafız Ali	Zilhicce 1176/Haziran-Temmuz 1763	2

4.10. Temcidhânlar

Camilerde sabah namazından önce minarelerde belli makamlarda ilahi söyleyen kişilere denirdi⁴⁸³. Temcidhanla ilgili fazla kayda rastlanmamıştır. Vakfiyede de tencidhanlıkla ilgili bir kayıt yoktur.

Nasrullah Kadı Camii'nde temcidhanlık görevinin olduğunu El-Hâc Mustafa İbn Şaban Çelebi'nin vakf eylediği nukût vakfiyesinden öğreniyoruz. 3000 guruşluk para vakfının nemasından almak üzere Nasrullah Kadı Camii'nde mübarek gecelerde el-Hâc Abdurrahmanzâde Molla Mehmed temcidhanlık görevini yürütmekte ve bu görev için yevmiye 2 akçe almaktadır. Ayrıca aynı vakıftan almak üzere Nasrullah Kadı Camii'nde görev yapan imamlara okudukları İhlâs-ı Şerif karşılığında ücret verilmektedir⁴⁸⁴. Temcidhanlık ile ilgili başka kayda rastlanmamıştır.

⁴⁸¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1108, vr. 30b, kayıt 9.

⁴⁸² K.Ş.S. 53/463, H. Şevval 1179/ M. Mart 1766 Tarihli Kayıt, s. 169, kayıt 261.

⁴⁸³ Develioğlu, *aynı eser*, s. 1072.

⁴⁸⁴ Mustafa Gezici Arşivi; El-Hâc Mustafa İbn Şaban Çelebi'nin H. 1137/ M. 1725 Tarihli 3000 Guruşluk Nukûd Vakfiyesi.

4.11. Huffâz(Hâfızlar)

Kur'anı ezbere bilen, hafız anlamına gelen bu kelime⁴⁸⁵ hafız yetiştirmek için görevlendirilen kişiyi karşılamaktadır. Vakfiyede bu görev içi 3 akçe tahsis edilmiştir⁴⁸⁶.

Nasrullah Kadı'nın yaptırmış olduğu hamam icârından almak üzere Safer 1139/Eylül-Ekim 1726 yılında huffâz olan Hafız İbrahim Halife'ye vakfiyede belirtilen 3 akçe verilirken defter-i hakâni suretinde 1 akçe kayıtlı olduğu gerekçesiyle bu göreve verilen ücret 1 akçeye düşürüldüğünü görüyoruz ve vakfın Nâzırı Ali'dir⁴⁸⁷. Huffazlıkla ilgilide başka kayda rastlanmamıştır.

12. Şifâ-i Şerif (Şifâhân)

“Şifâ-i Şerif”, Endülüslü İslam âlimi Kadı İyaz tarafından yaklaşık bin yıl önce kaleme alınmıştır. Hz. Peygamber'in şemâili, davranış örnekleri, olaylar karşısındaki tutumları ve belli başlı özelliklerini ele almaktadır. “Eş-Şifâ bî Tarif-i Hukûki-l Mustafa” kitabın tam adıdır. Şifâ-i Şerif şerhleri yapan kimselere de şifâhan denilmektedir⁴⁸⁸. İncelediğimiz belgelerden maaşının yüksek olduğunu anlıyoruz⁴⁸⁹.

23 Safer 1270/ 25 Kasım 1853 tarihinde aylık 100 guruş maaşla şifa-i şerif okuyan Hafız Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine yerine Hafız Abdullah Efendi geçmiştir⁴⁹⁰. Hafız Abdullah Efendi'nin vefatından sonra oğlu Numan Efendi babasının yerine geçmiş, Cemaziye'l-ahir 1312/ Kasım-Aralık 1894 tarihinde de Numan Efendi de şifa-i şerif dersi verme görevini kendi rızası ile Hafız Mehmet Emin Efendi'ye devretmiştir⁴⁹¹. 30 Ağustos 1309/ 11 Eylül 1893 tarihli belgede ise Hafız Mehmet Emin Efendi'nin Kastamonu Müftüsü olduğunu ve Hafız Abdullah Efendi'nin şifa-i şerif okuma görevi için aylık 60 guruş aldığını öğreniyoruz⁴⁹².

⁴⁸⁵ Develioğlu, *aynı eser*, s. 379.

⁴⁸⁶ VAD. 1962 No.lu Defter, s. 218- 19, kayıt no 215(vakfiye).

⁴⁸⁷ K.Ş.S. 29/439, H. Safer 1139/ M. Eylül 1726 Tarihli Kayıt, s. 121, kayıt 119.

⁴⁸⁸ www.Şifâ-i Şerif Nedir.com.tr.

⁴⁸⁹ BOA, TK, İ.DH, Dosya no. 306, G.S.N. , 19466.

⁴⁹⁰ BOA, T.K., İ.DH., Dosya No: 306, G.S.N. 19466.

⁴⁹¹ VAD. Evk.-Mkt, Cht. 351- 22. Evk.1312.

⁴⁹² VAD. Evk.-Mkt, Cht. 382- 204/54.

Tablo 16- Nasrullah Kadı Camii'nde Şifâ-i Şerif Dersi Verenler

İsim	Tarih	Ücret (Guruş-Aylık)
Hafız Ahmed Efendi	-	100
Hafız Abdullah	23 Safer 1270/ 25 Kasım 1853	60
Hafız Numan Efendi	-	-
Hafız Mehmed Emin Efendi	Cemaziye'l-ahir 1312/Kasım-Aralık 894	-

4.13. Muvakkitler

Tevkîl eden, vakti tayin eden kimse anlamına gelen muvakkitin, bulunduğu odaya muvakkithane denir. Genellikle muvakkitler ve zamanı tayin eden alet ve saatlerle birlikte büyük camilerin yanında bulunur⁴⁹³. Vakitlerin tayinine yarayan saatleri tanzim eden ve bunların ayarlarına ve tamirlerine bakanlar hakkında kullanılan bir tabir olan muvakkitler, camilerin sokak üzerinde ve ekseriya kapılarının yanında bulunan bu yelere ise muvakkithane denir⁴⁹⁴. Muvakkitler muvakkithane adı verilen cami külliyesinin bir parçası veya türbe, sebîl, Mevlevihane, sübyan mektebi, kütüphane gibi din ve sosyal işlevli bir yapının müstemilatında bulunan, saat ayarının ve bunların tamirinin yapıldığı, namaz ve ezan vakitlerinin hazırlanıp halka bildirildiği ve vakıflara ait binada çalışırlar ve bu çalışmalarının karşılığı olarak da vakıftan belli bir ücret alırlardı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar bu ücret 10 akçe yevmiye ve 100 kuruş ev kirası olarak tespit edilmişti⁴⁹⁵.

3 Rebiü'l-evvel 1186/ 4 Haziran 1772 tarihinden itibaren Reisülküttap Mustafa Efendi Evkâfindan almak üzere yevmiye altı akçe ile muvakkitlik görevini yürüten Feyzullah Halife ibn Hafız Mehmed Efendi'nin vefatından sonra uzun yıllar bu görevin boş kaldığı anlaşılmaktadır. Feyzullah Efendi'nin çocuğu olmadığından dolayı bu görev 24 Muharrem 1258/ 7 Mart 1842 tarihinde Mehmed Halife ibn Mustafa'ya yine aynı vakıftan ücret almak üzere ve vakıf mütevellisi Mehmed Taceddin Efendi'nin

⁴⁹³ Develioğlu, *aynı eser*, s. 696.

⁴⁹⁴ Pakalın, *aynı eser*, .II, s. 587.

⁴⁹⁵ Server Dayıoğlu, "Osmanlı Muvakkithânelerinde Kullanılan Aletler", *İlgi Dergisi*, yıl 1996, s. 87, s. 6.

mührü ile bu görev verilmiştir⁴⁹⁶. 24 Temmuz 1331/ 6 Ağustos 1915, tarihli keşif özeti ve 1332/ M. 1916 tarihli makbuzdan muvakkithanenin 1337/ 1921 tarihinde yapımı bitirilen minarenin bitişiğinde olduğunu öğreniyoruz⁴⁹⁷.

Tablo 17- Nasrullah Kadı Camii’nde Görev Yapmış Olan Muvakkitlerden Tespit Edilebilenler

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Feyzullah Halife ibn Hafız Mehmet Efendi	3 Rebiü’l-evvel 1168/4 Haziran 1772	6
Mehmed Halife ibn Mustafa	24 Muharrem 1258/7 Mart 1842	-

4.14. Sermahfiller

Nasrullah Kadı Camii’nde vakfiyede belirtildiği üzere 3 akçe verilmesine dair kaydı olan bu görev⁴⁹⁸ saray adamlarından birine verilen addır. “*Müezzin başının muavini*” yerinde idi. Müezzinler “*mahfil*” denilen ayrı ve yüksekçe bir yerde oturdukları için bu adı almışlardır. Bu vazifeye sesi güzel musikide de ilgili olmakla beraber sarayda itibar kazanmış olanlar tayin olunurdu. Vazifesi müezzinlik nöbeti tutmakla beraber koğuş ağalarından lüzumu halinde müezzinler stajyer olmak üzere seçilenlere ezan ve kamet usulünü öğretmek ve müezzinliğe layık görülenleri müezzin başına tavsiye etmek idi. Açılan müezzinliğe stajyerlerin en eskisi gediğe seçilir ve gedikler yoluyla terakki ederek ser mahfil olurdu⁴⁹⁹. İncelediğimiz kayıtlar içersinde cüzhanlıkla sermahfil görevlerinin aynı kişi tarafından yürütüldüğü görülmektedir ve verilen ücretlerde farklılık görülmektedir, vakıflara göre değişiklik arz etmektedir. Receb 1136/ Mart-Nisan 1724 yılında 2 akçe ile hem cüzhân hemde sermahfil olan Mehmed Halife ölmüş yerine es-Seyyid Ali Halife geçmiştir⁵⁰⁰.

⁴⁹⁶ VAD. Evk.-Emh, 126–76/155.

⁴⁹⁷ Fazıl Çifçi Arşivi, *Mukavelename* (Minarenin yapımı ile ilgili mukavelenâme, sözleşme).

⁴⁹⁸ VAD. Defter no. 1962, s. 218–219, kayıt no. 215.

⁴⁹⁹ Pakalın, *aynı eser*, III, 187.

⁵⁰⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1091, vr. 92b, kayıt 8.

4.15. Muarrifler

Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan ve dua eden ve hayırla adlarını anan müezzin veya dervişlere muarrif denirdi⁵⁰¹. Etraflıca ve teferruatlı bir şekilde anlatan bu kişiler vakıflardan belli bir ücret almaktaydılar. Bu görevin öteden beri ve son zamanlara kadar Nasrullah Kadı Camii'nde devam ettiğini görüyoruz. Önce Hz. Muhammed (s.a.v.) ruhuna, sonra Bilâli Habeşî (radiyallahü anh) ruhuna Nasrullah Kadı ruhuna ve Reisülküttap Mustafa Efendi ruhuna dua edilip hayırla anılıyordu⁵⁰². Nasrullah Kadı'nın Vakfiyesi'nde bu görev için verilmesi gereken ücret yarım akçe olarak belirlenmiştir⁵⁰³. Fakat Nasrullah Kadı Vakfı'ndan almak üzere Cemaziye'l-ahir 1172/ Ocak-Şubat 1759 yılında Mehmed ve Ahmed kardeşlerin 2 akçe ile bu görevi yaptıklarını görüyoruz ve aynı zamanda cüzhânlık ve müezzinlikte yapmaktadırlar⁵⁰⁴.

4.16. Te'zinler

Ezan okutma manasına gelen te'zin⁵⁰⁵ camilerde ezan vakitlerinde ezanı okutmakla görevli kişiye denir. Bazı vakıflarda bu görev için ayrı bir görevli tayin edilmiştir. Nasrullah Kadı'nın vakfiyesinde bu görev için ise 2 akçe verilmesine dair kayıt mevcuttur⁵⁰⁶. Fakat incelenen arşiv kaynakları içerisinde bu göreve dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

4.17. Çerağdarlar

Çırağ-Çerağ; fitil, kandil ve mum anlamlarına gelen bir kelimedir⁵⁰⁷, topraktan veya madenden, içine yağ konulup yan tarafındaki deliğe bir fitil takılarak yakmağa mahsus eski yağ kandilleri⁵⁰⁸. Çırağdarın camideki görevi kandil veya

⁵⁰¹ Develioğlu, *aynı eser*, s. 659.

⁵⁰² Ozanoğlu, *Reisülküttap*, s. 7.

⁵⁰³ VAD. Defter no. 1962, s. 218-219, kayıt no. 215.

⁵⁰⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 44a, kayıt 17.

⁵⁰⁵ Develioğlu, *aynı eser*, s. 1016.

⁵⁰⁶ VAD. 1962 No.lu Defter, s. 218- 19, kayıt no 215 (vakfiye).

⁵⁰⁷ Develioğlu, *aynı eser*, s. 158.

⁵⁰⁸ Pakalın, *aynı eser*, .I, s. 351.

munları akşam, yatsı ve sabah namazlarında yakıp söndürmekle birlikte bakımlarını da yapmaktı.

Nasrullah Kadı Vakfiyesi'nde bu görev için 1 akçe verilmesi uygun görülmüştür. Cemaziye'l-ahir 1174/ Ocak-Şubat 1761 tarihinde Nasrullah Kadı Camii'nin çerağına vakfedilen paranın beratsız mütevellilik görevini üstlenen Ömer Halife'ye berat verilmiştir⁵⁰⁹, Zilkâde 1204/ Temmuz-Ağustos 1790 'da ise caminin çırası için vakfedilen paranın câbisi Mehmed Hamdi'dir. Mehmed Hamdi aynı zamanda şadırvana vakfedilen paranın da mütevelliliğini yapmaktadır⁵¹⁰. Rebiü'l-evvel 1216/ Temmuz-Ağustos 1801 tarihinde ise mübarek geceler de yakılacak olan çıranın çerağdarı olarak Ebubekir'in görevlendirildiğini, beratsız olarak bu görevi yaparken berat aldığını biliyoruz⁵¹¹. Zilhicce 1218/ Mart-Nisan 1804 tarihinde ise mübarek gecelerde çerağdarlık görevini yürüten Ebubekir bu görevi bırakmış ve Mustafa'ya devretmiştir⁵¹².

Tablo 18- Nasrullah Kadı Camii'nde Çerağdar Olarak Görev Yapan Kişiler

İsim	Tarih	Ücret (Akçe-Yevmiye)
Ömer Halife	Cemaziye'l-ahir 1174/Ocak-Şubat 1761	-
Mehmed Hamdi	Zilkade1204/Temmuz-Ağustos 1790	-
Ebubekir	Rebiü'l-evvel 1216/ Temmuz-Ağustos 1801	-
Mustafa	Zilhicce 1218/Mart-Nisan 1804	-

⁵⁰⁹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr, 47b, kayıt 10.

⁵¹⁰ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr, 81a, kayıt 2; VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 551, vr, 81a, kayıt 3.

⁵¹¹ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 552, vr. 29b, kayıt 12.

⁵¹² VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 553, vr. 42b, kayıt 4.

4.18. Âbkeş

Tekkelerde su çekenlere verilen addır. Farsça su manasına gelen “ab” ile yine Farsça çekmek manasına gelen “keşiden” oluşmaktadır. Büyük tekkelerde yalnız bu işle meşgul adam vardı. Vaktiyle hayır için yapılan sebilhanelerden bazılarının içinde birer kuyu da kazdırılır ve bu kuyudan su çekerek bardaklara doldurmakla görevli âbkeş bulunurdu. Bazı vakıflarda bu görev ile ilgili kayıtlar vardır⁵¹³.

Bu görevle ilgili tek kayıt Cemaziye’l- ahir 1168/ Mart-Nisan 1755 tarihli kayıttır. Bu tarihte bu görev Nasrullah Kadı Camii’nde 2 akçe yevmiye il âbkeş Ali’ye verilmiştir⁵¹⁴. İncelediğimiz kayıtlar arasında başka bir kayda da rastlanmamıştır.

4.19. Meremmetçi

Meremmetçi “*merammâti*” de denmek olup vakıf binalarının hafif bakım ve onarım işlerini yürüten görevlidir.⁵¹⁵

Cemaziye’l-ahir 1122/ Temmuz-Ağustos 1710 tarihli hurufat kaydında Nasrullah Kadı Hamamı’nın su yolu meremmemi yevmiye 4 akçe ile Abdullah’tır ve vefatından dolayı bu göreve oğlu İsmail geçmiştir⁵¹⁶. Genellikle su yollarının bakımı ile ilgili işler için görevlendirilmişlerdir. 1582 tarihli tahrirde de bu isim adı altında bir cemaatten bahsedilmekte ve sayıları da on olarak verilmiştir. Bunlar Kastamonu Hisarı’nın su yolunun meremmetine ve mahsellerine tayin olunmuşlar ve askerlikten muaf tutulmuşlardır⁵¹⁷.

⁵¹³ Pakalın, *aynı eser*, I, s. 6.

⁵¹⁴ VGM, *Hurûfat Defteri*, no. 1106, vr. 42b, kayıt 39.

⁵¹⁵ Küçükdağ, *Karapınar*, s. 134.

⁵¹⁶ VGM *Hurûfat Defteri*, no. 1107. vr. 61a, kayıt 35.

⁵¹⁷ Tosunoğlu, *aynı tez*, s. 360.

SONUÇ

Kastamonu oldukça eski yerleşim birimlerinden biridir. Burası tarih öncesi çağlardan zamanımıza kadar birçok kavim ve devletin yerleşme ve istila alanı olmuştur. Bu sebeple tarih boyunca birçok devlet ve dinin etkisi altında kalmıştır. Ancak coğrafi konumunun dağlık olması, iklimin elverişsizliği, ticaret yollarının dışında kalması gelişimini olumsuz etkilemiştir. Fakat egemenliği altına girdiği toplumlar için her zaman önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.

Kastamonu tarihini Paleolitik (Yontma Taş) devrine kadar indirmek mümkündür. Türk-İslam Dönemi'nden önce Kastamonu'da Gagsa, Hitit, Frig, Lidya, İran, Yunan, Pontus, Roma, Bizans, Kommenler hüküm sürmüştür, 11. yüzyılın sonlarından itibaren Türk-İslam hâkimiyeti dönemi başlamıştır.

Kastamonu Türk hâkimiyetine girmesinden sonra kentin fiziksel açıdan gelişimini iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, Kastamonu'nun Türk hâkimiyetine girişinden Fatih Sultan Mehmed'in burayı Osmanlı topraklarına kattığı 1461 tarihine kadar olan dönem ve bu tarihten sonra 16. yüzyılda Nasrullah Kadı Camii ile başlayan ikinci anıtsal inşaatlar dönemidir.

16. yüzyılda yapılan Nasrullah Kadı Camii, Osmanlı Hâkimiyeti'nin şehirdeki ilk dini binasıdır. Aynı zamanda şehrin Ulu Camisi olarak, fonksiyon gören ve bu özelliğini günümüzde de devam ettiren bu bina, 18. yüzyılda onarılmış, genişletilmiş, 19. yüzyılda son cemaat yeri eklenmiştir.

Nasrullah Kadı tarafından inşa ettirilen doğudaki şehir kapısının önünde bulunan köprü ise bu yapı türünün şehirdeki tek örneğidir. Bunun yanında Nasrullah Kadı Hamamı (Arabapazarı Çifte Hamamı) ise şehirdeki hamamların en anıtsal örneğini teşkil eder. Nasrullah Kadı Camii'nin önünde bulunan ve 18. yüzyılda tamir edilip kubbelerinin inşa edilmesi ile anıtsal bir şadırvan görünümü kazanan Nasrullah Kadı Şadırvanı Kastamonu'nun çarşı merkezinde sembol haline gelmiştir. Günümüze ulaşamamış Nasrullah Kadı Medresesi, ilim ve kültür merkezi olan Kastamonu'ya bu bağlamda büyük katkı sağlamış olduğunu düşünmek çok doğrudur.

Nasrullah Kadı'nın yapmış olduğu imar faaliyetleri ile başlayan kentin anıtsal manada ikinci dönemi kentin fiziksel çehresini geliştirmiş ve kent merkezini Nasrullah Kadı Camii etrafında devam ettirmiştir.

16. yüzyılın başlarında kent tarihinin fiziksel açıdan gelişimine, yaptığı imar faaliyetleri ile büyük katkı sağlayan Nasrullah Kadı 16. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın sonlarına ve hatta günümüze kadar Nasrullah Kadı Camii merkezli şehrin kültürel, iktisadi, bilimsel ve dini merkezi olmuştur.

Kentin fiziksel gelişim ve değişiminde Kadı Nasrullah'ın hayır ve imar faaliyetlerinin büyük rolü olmuştur. Ayrıca burada daha sonra yapılan ilmî ve dini faaliyetler ve bunları ayakta tutan vakıfların kurulmuş olması Kastamonu'nun gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

Bunların yanında Nasrullah Kadı Camii merkezli çarşı merkezinin oluşması ve cami etrafında hanların, dükkânların, medreselerin yapılması burayı Kastamonu'nun eğitim ve ticaret merkezi durumuna getirmiştir. Nasrullah Kadı Camii'nin adı Türk Tarihi'nde sadece Kastamonu ile sınırlı kalmamış, Milli Mücadele yıllarında Milli şairimiz Mehmet Akif'in buranın kürsüsünden yaptığı vaazlarla da adını tüm Türkiye'ye duyurmuştur. Nasrullah Kadı ve onun hayrâtı günümüzde de Kastamonu kenti için hala önemini korumakta ve yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A- ARŞİV VESİKALARI

1-Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterleri (VAD)

1.1. Hurûfat Defterleri: Nr. 551, 552, 553,1091, 1106, 1107, 1108, 1114

1.2. Vakfiye Defteri: Nr. 1962

2-Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)

2.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bulunan Tapu Tahrir Defterleri (TT.D): Nr. TD 438, TD 456.

2.2. Cevdet Evkaf (C. EV.): Nr. 11262, 16204, 30269.

2.3. Cevdet Maarif (C. MF.): Nr. 5283.

2.4. İrade Dâhiliye (İ. DH.): Nr. 19466, 49234.

2.5. İrade Meclis-i Valâ (İ. MVL.): Nr. 13544.

2.6. Sadâret Mektûbî Mühime Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM.): Nr. 93, 50.

2.7. Ali Emirî Tasnifi: Nr. 1438.

3-Tapu- Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (Kuyûd-ı Kadîme Bölümü)

Nr. TD 143, TD 554.

4-Şer'îyye Sicilleri

Kastamonu Şer'îyye Sicilleri (KŞS): 4/414, 5/415, 12/422, 28/438, 29/439, 32/442, 33/443, 37/447, 41/451, 47/457, 53/463, 63/473.

5-Salnâmeler

Kastamonu Vilayet Salnâmesi: H.1286/M.1869 ve H.1293/M.1876 tarihli

6-Özel Arşiv

6.1. Mustafa Gezici Arşivi: Mustafa Gezici Arşivi, Nakibzâde Es-seyyid Mehmed Said Efendi ibn El-merhum Es-seyyid Mustafa Ağa'nın Dükkân Vakfiyesi, H. 5 Cemaziye'l-evvel 1240/ M. 26 Aralık 1824 tarihli belge.

1 Receb 1260/ 17 Temmuz 1844 tarihli belge.

El-Hâc Mustafa İbn Şaban Çelebi'nin 1137/ 1725 Tarihli 3000 Guruşluk Nükûd Vakfiyesi.

6.2. Fazıl Çifçi Arşivi: 24 Temmuz 1331–24 Temmuz 1332 tarihli keşif özeti ve sarf makbuzu ve 1331 tarihli mukavelename.

24 Eylül 1332/ 7 Ekim 1916 tarihli Ocakçı ve Amele ücretlerinin alındığını gösterir makbuz.

6.3. Tuncay Sakallıoğlu Arşivi: Tuncay Sakallıoğlu Arşivi, 25 Zilhicce 1262/14 Aralık 1846 tarihli belge.

6.4. İsmet Yılmaz Üskan: Reisülküttap Mustafa Efendi'nin Vakfiyesi

B- DİĞER KAYNAKLAR

1-Kronik ve Seyehatnâmeler

Hoca Saadettin Efendi, *Tacü-t' Tevarih*, (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bak. Yayınları, Ankara 1999.

İbn-i Kemal, *Tevarih-i A-li Osman*, 7. Defter, (Nşr: Şerafettin Turan), Ankara 1954.

Evliya Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî, Evliyâ Çelebi Seyehatnamesi, 1, 2, 3, 4, 5. Kitaplar, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İbrahim Sezgin, Robert Dankof, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999- 2000- 2001- 2006 (1- 10. Kitap)

İbni Batuta Seyehatnâmesi, Çev. Mü'min Çevik, 1983.

Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, İstanbul 1996, I-VI.

2-Kitaplar

AÇIKSÖZCÜ, Hüsnü, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Vilayet Matbaası 1933.

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900- 1924)*, Konya Ticaret Odası Kültür Yay. Konya 1998.

BAYKARA, Tuncer, *Osmanlı Taşra Teşkilatı'nda XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990.

BALTACI, Cahit, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976

BEHÇET, Mehmet, *Kastamonu Eski Eserleri*, (Kastamonu Asar-ı Kadimesi), 1925, (Hazırlayan: Musa S.Cihangir), Kastamonu 1998.

- CAN, Yılmaz, *İslam Şehirleri'nin Fizikî Yapısı*, Ankara 1995.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997.
- ÇİFÇİ, Fazıl, *Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, Ankara 2006
- ÇİFÇİ, Fazıl, *Mahallî Basın Işığında Milli Mücadelede Kastamonu ve Çevresi*, Kastamonu 2006.
- FARAGHI, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, (Çev. Elif Kılıç), İstanbul 2005.
- GÖKOĞLU, Ahmet, *Paphlagonia*, (Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi), Cilt 1, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952.
- KANKAL, Ahmet, *Türkmen'in Kaidesi, "KASTAMONU"*, (XV.-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı), Ankara 2004.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Karapınar Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 1997.
- OZANOĞLU, İhsan, *Turistik Kastamonu*, Kastamonu Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, Kastamonu 1958.
- OZANOĞLU, İhsan, *Kur'an-ı Kerim'in Edebî Nitelikleri*, (Basılmamış Eseri)
- OZANOĞLU, İhsan, *Reisülküttap Hacı Hafız Mustafa Efendi*, Kastamonu Kültür ve Folkloru Biyografi Serisi, Kastamonu 1950.
- OZANOĞLU, İhsan, *Ammarzadeler*, Kastamonu Kültür ve Folkloru, Biyografi, Kastamonu 1950.
- OZANOĞLU, İhsan, Kastamonu Kültür ve Folkloru, *HİMMETOĞULLARI*, Biyografi, Kastamonu 1972.
- OZANOĞLU, İhsan, Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar, *"BEDİİ"*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1960.
- J. SHAW, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Gaziler İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü 1280- 1808, İstanbul 2004
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 5.Baskı, İstanbul 1998.

TURAN, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, I, İstanbul 1999.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1968.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 1988.

YAKUBOĞLU, Cevdet, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi*, (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu 13.- 15. Yüzyıllar), Ankara 2009

YAMAN, Talat Mümtaz, *Kastamonu Tarihi*, (16. Asrın Sonlarına Kadar), Ahmet İhsan Matbaası Limited Şirketi, Ankara 1935.

YINANÇ, Mükremin Halil, *Anadolu'nun Fethi*, TTK Yayınları, Ankara 1947.

YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, 13.-15.Yüzyıllarda, Kuzey-batı Anadolu Tarihi*, (Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri), TTK. Yayınları, İkinci Baskı, Ankara1998.

3-Tezler

BİLİCİ, Z. Kenan, *Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusu'nun Gelişimi*, (18. Yüzyıl Sonuna Kadar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1991.

GÜZEY, Ahmet Rıfat, *Kastamonu'nun 411/1 Numaralı Şer'iyye Sicili*, H. 1099-1100–1101/ M. 1678–1688–1689 Transkripsiyon ve Değerlendirme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994,

İNAN, Uğur, H. 1311/ M. 1893 Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005

KURUCA, Nazım, *16. Yüzyılda Kastamonu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri*, (Tanıtım Tahlil ve Metin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, Lale Devri'nde Konya, SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.

MADEN, Fahri, 18. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu (Şer'iyye Sicillerine Göre), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2004.

ÖZDEMİR, Gazi, "Hurufat Kaynakları Işığında Konya-İlgın" SÜSBE Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.

ŞAHİN, Burhan, Cumhuriyet Öncesi Kastamonu'nun İdari-Nüfus ve Etnik Yapısı (1839–1903), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1991.

TOSUNOĞLU, Ayşe, Tapu Tahrir Defterine Göre 16. Yüzyılda Kastamonu Sancağı, İ.Ü. SBE., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993.

4- Makaleler

BALTACI, Cahit, "Osmanlılarda Mektep", *DİA*, XXIX, İstanbul 2005, s.5-7.

BEYDİLLİ, Kemal, "Osmanlı Devleti'nde İmamlık", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s.183.

CZICHON, Rainer Maria, KLINGER, Jörg, "Karadenizde'deki Hititler" *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Karadeniz Arkeolojisi, Kasım 2010/18, s. 60-65.

ÇİÇEK, Rahmi, "Milli Mücadele'de Batı Karadeniz", *Türkler*, XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.681, Editörler: Hasan Celal Güzel, Prf. Dr. Kemal Çiçek, Prf. Dr. Salim Koca, s.679-698.

DARKOT, Besim, "Kastamonu", *M.E.B. İA*, VI, İstanbul 1977, 399-403

ERGENÇ, Özer, "Osmanlı Şehri'ndeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, S.4, İstanbul 1994, s. 73–74.

HATEMİ, Hüseyin, "19. Yüzyıl'da Medreseler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1985, s. 505-509

İPŞİRLİ, Mehmet, "Dersiâm", *DİA*, XI, İstanbul 1994, s.185.

KANKAL, Ahmet, "Fetihten 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler" *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu*, 21–23 Mayıs 2000,

Bildiriler, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi
Dekanlığı, Kastamonu 2001, s. 89–120.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, “Memlük Kaynaklarına Göre 15.Yüzyılda
Kastamonu ve Çevresi”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe
Kastamonu, Tebliğler*, Kastamonu 1988, s. 26.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan
Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları”, *Konya Şehrinin
Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Makaleler I*, Konya
2004, s. 105-134.

MATTHEWS, Roger, “Paphlagonia Halkları ve Yerleşimler”, *Aktüel Arkeoloji
Dergisi*, Karadeniz Arkeolojisi, Kasım 2010/18, s.91-97.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Kadısı’nın Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine”,
Amme İdaresi Dergisi, IX/I, Ankara 1976, s. 93-96.

ORTAYLI, İlber, “Kadı”, *DİA, XXVI*, İstanbul 2001, s.70-75.

ÖNKAL, Ahmet- BOZKURT, Nebi, “Cami”, *DİA, VII*, İstanbul 1993, 46-56.

ÖZMEL, İsmail, “Kayyım”, *DİA, XXV*, İstanbul 2004, s.107.

PEDERSEN, Jons, “Mescit”, *İA, VIII*, İstanbul 1979, s. 81–86.

SÜMMERER, Latife, “Pompeus’un Kenti Pompeiopolis” *Aktüel Arkeoloji
Dergisi*, Karadeniz Arkeolojisi, s.112-121.

ŞAHİN, İlhan, “Kastamonu”, *T.D.V.İ.A, XXVI*, 585-588.

ŞAHİN, Kamil, “Selçuklu ve Osmanlı Dönemi’nde Kastamonu’da Tıp
Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler”, *Birinci Kastamonu
Kültür Sempozyumu, 21–23 Mayıs 2000, Bildiriler*, Gazi
Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı,
Kastamonu 2001, s. 41- 48.

TURAN, Refik, “Selçuklular Dönemi’nde Kastamonu”, *Türk Tarihinde ve
Kültürü’nde Kastamonu, Tebliğler*, Kastamonu 1998., s.
2-10.

TURAN, Refik, “Kastamonu’nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı”, *Birinci
Kastamonu Kültür Sempozyumu;21–23 Mayıs 2000,
Bildiriler*, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi
Dekanlığı, Kastamonu 2001, s. 1–2.

UNAN, Fahri, “Osmanlılarda Medrese Eğitimi”, *Osmanlı, VI*, (Editör: Güler
Eren, Kemal Çiçek), Yeni Türkiye Yayınları Ankara
2002, s.148-155.

YEL, Ali Murat, KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “*Mahalle*”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 323.

5-Yıllıklar

Kastamonu İl Yıllığı 1968.

6-Gazeteler

Açıkhöz Gazetesi, 1335–1337 (1919–1921) cilt 1, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Mevlana Nasrullah ve Nasrullah Camii”, s. 2

Doğrusöz Gazetesi, 23 Ekim 1961 tarihli yazısı, yıl: 25, sayı: 4548, İhsan Ozanoğlu Kastamonu’nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar Serisi, “Nasrullah il-Kaadî”.

7-Sözlükler

PAKALIN, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1993.

SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügâtı*, İstanbul 1986.

DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1999

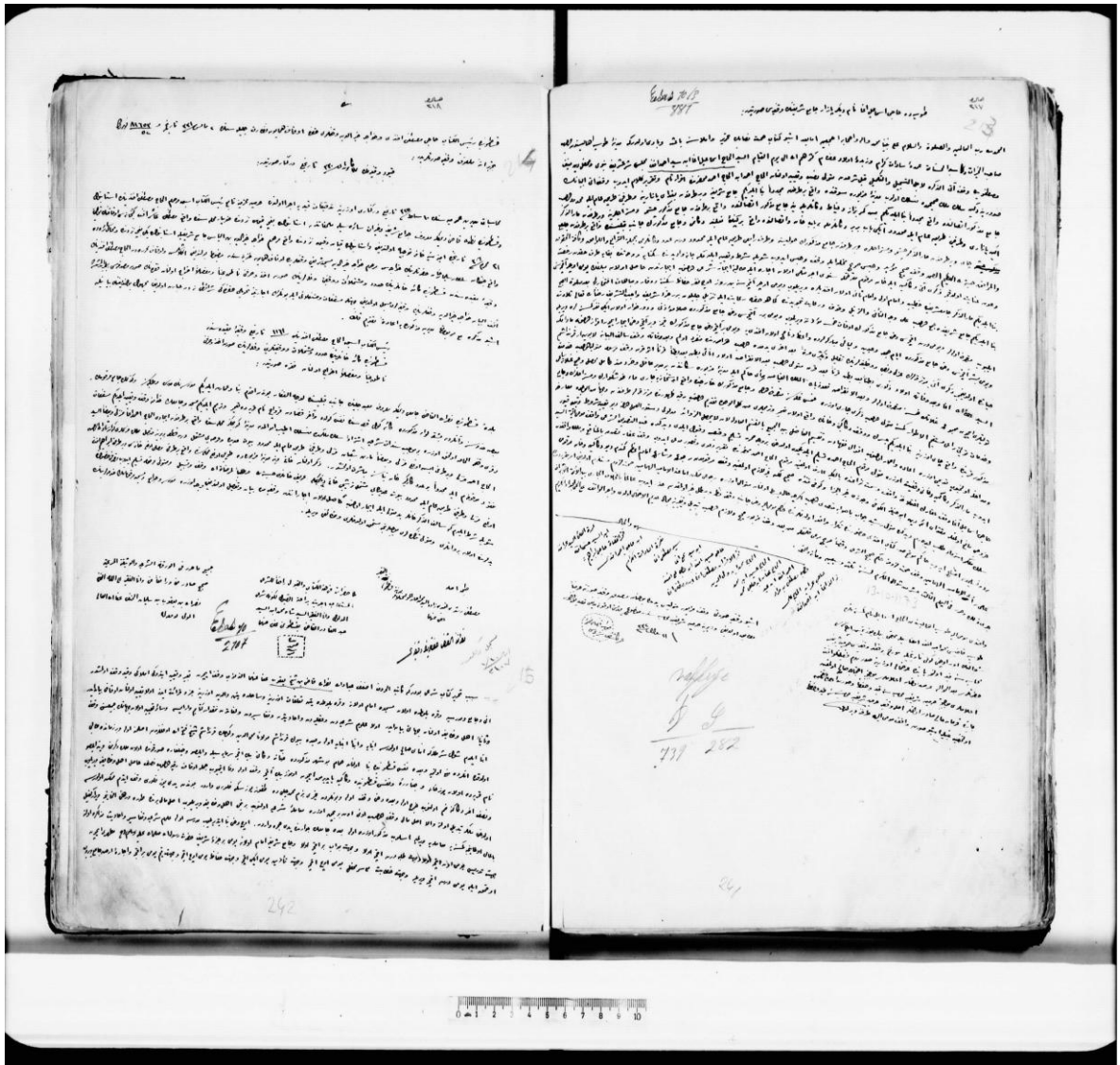
SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2004.

8-Web sayfaları

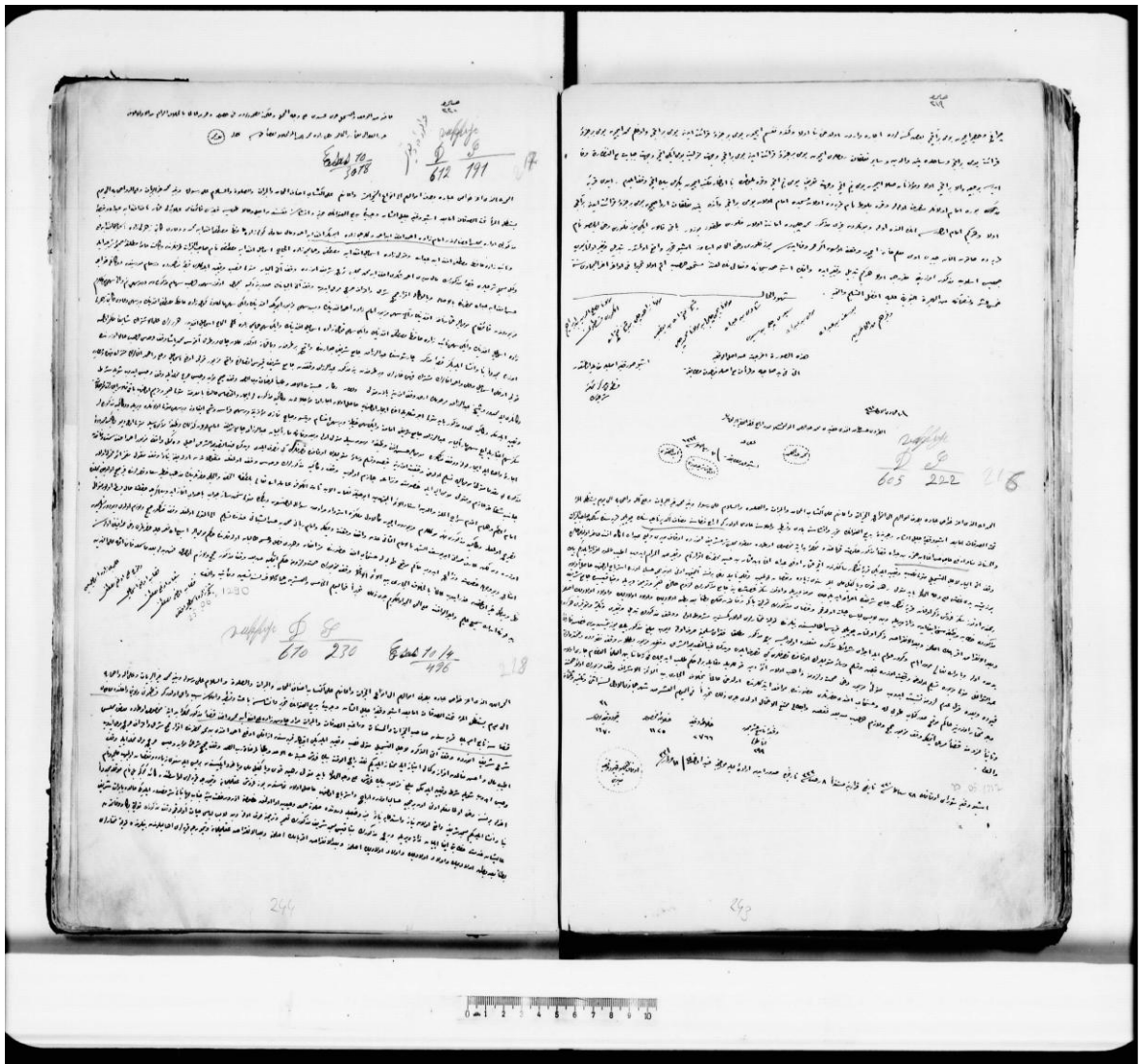
www.Şifa-i Şerif Nedir.com.tr.

www.bayramgazi.blogspot.com

Belgeler:

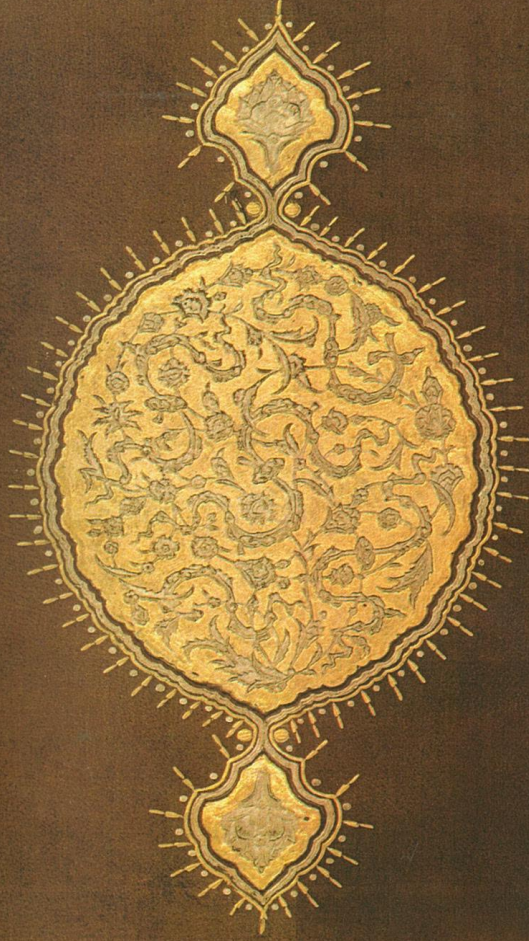

Nasrullah Kadi Efendi' nin Vakfiyesi, VAD 1962 Numaralı Defter, s. 218-219, Vakfiye No: 215

Nasrullah Kadı Efendi' nin Vakfiyesi, VAD 1962 Numaralı Defter, s. 218-219, Vakfiye No: 215, (Vakfiyenin diğer sayfadaki devamı)

REİSÜ'L KÜTTAP EL HAC
MUSTAFA EFENDİ
VAKFIYESİ

14
Иванъ Гвиздо Н-го
Сосна

25 Октября 1909 г.

الحمد لله العظيم الكريم والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم
على ما في الصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم

الحمد لله الذي جعل في سبيل التيسير وصورة على من وصي الله بالخير والبر والعدل والعدل
من أن يجعل على ما في سبيل الله عز وجل الذي هو جابر على شرعية الشريعة التي هي
خير من أجل محكمات عليه بلا خلاف عالميا باختلاف الأئمة الأشراف كالأصول وفروعها
بالصحة والازدحام عافا بالخصوص والعموم فقدت حكمه على طريقة شرعية مع شروطها
فاجريت عليه من قبل القبول بما معناه من ضرورة يقول طولي الوقت الوقت بالخص
أن الصلوة كالحاجة إلى الموقوف في الوقت العشاء وأن الله لا يملك المعين بالبيع
أجر المحسنين نزهة لعب المستمعين إلهاد بربك بغير محمد بن عبد الله
بغير روم إلى خلفا أرغمته من لافه وأخلاقه اثنين

بسم الله الرحمن الرحيم وشكركم يزيد النعم ويدنو

أقر الحمد لأهل الشاء والمجد حمدا كما يقول وخير مما نقول
الذي منه النعم فخص وعم ثم وفق لشكر الآله ونسوق الفكر
لعرفان منعه واعطاه سبحانه سبحانه ما اعظم برهانه
حيث هدى بالرسول إلى اقوم السبل خصوصا بافضالهم
ونصوصا في سالف القدم على اكملهم محمد المبعوث بالبشر ولها
المنعوت بصحابة فاب قوسين أو ادنى فرغب الأئمة إلى تحصيل
بافية النعمة وكشف الغمة عن وجوه النعمة عليه من الصلوة
ازكاهها ومن التسليمات انماها وعلى آله واصحابه وازواجه
واحبابه وعلى سائر الأبناء والمرسلين وآلهم وصحبهم جميعين

فبعد

بسم الله الرحمن الرحيم وشكركم يزيد النعم ويدنو
نقط البسوط جعل الله واقعة من لسان اليعلم
نذكره فاولئك كان فيهم شكورا كما جعل في
كثيرا حرره الفقير اليه غوثا ورقي اوصفي
الهي منكر الهولي
عونه

ورقي بالرسول محمد بن عبد الله
مع لما صحه الاوقات بالسلم والسجل
كسب من الله سر وطلا وهو دا
عليك معاه رسوما وحسودا
ان الله سعة سكر او عمله سرور
عاشق السابى الصبره وسرور
دع المفضل من فضل ربه العذر
محمد صاحب النعم من دار السلطنة
وطولها الحمد
عونه

فبعد ناظم وثيق غرا **راسم** منيف زهرا **ديوان** معالي
 قبايله ثانيا حال رئيس الكتاب اولان سعادتي سماحتي الحاج
 مصطفى افندي ابن محمد اغا ابن امام محمد افندي **وفوق** لرشده
 وسوق الى سعة **حضرت** لري ذكرى آتي خصوص ميمنت
 مخصوص لري فلم شرع قويم ايله ثبت وترقيم ايجون **جانب**
 شريعت بيضاد ن ما ذونا بالمحاكمه ارسال اولنان الحاج احمد
 افندي ابن الحاج اسمعيل افندي **محبيه** استانبول حصني
 ابوابندن باغچه قبوسي داخلند خويار محله سند **واقع**
 مومي اليه افدينك ساكن اولد قلري سعادتيخانه لرينه واروب
 ذيل وثيقه ده مكسوب الاسامي عدول مسلمان **وثقا**ة مؤيد
 حضور لرند عقد ايلديكي مجلس شرع شريف شاخ العماد
 ومحفل دين منيف راسخ **الاوتاد** ده **وقف** آتي الباني لاجل **التسجيل**
 ولا تمام امر الوقف والتكميل **متولى** نصب وتعيين اولنوب
 توليتي قبول ايلين داماد مكرم لري عمدة ارباب التخيرو القلم
 زينة اصحاب **التسطير** والرقم **ابوبكر** افندي ابن مصطفى اغا

محضرند شویله اقرار صحیح شرعی و اعتراف صریح مرعی ایلشد که
 بوفیر مقدم با بلغاد جهاد آبادده و مولدم اولان ولایت
 قسطنونیه بعض ابنیه خیرات و افنیه مبرآت بنا و احیاء سبیل
 بکام و اقتضاسنه کوره و فقیه سی دخی منظومه سر نکشت
 اقلام اولوب عون رب منعام ایلله و فقیه مرقومه ده
 ترتیب ایلدیکم جهانتک وظایفنی اکمال و انعام و آنلردن ماعدا
 حرمین محترمین فخر آسندن معلوم العدد مستحقاره دخی
 بر مقدار صرّه ارسالی ایلله مفضی المرام اولور میم دیوتغلب
 اکف امال و درگاه الهه عرض ابتهال ایلده ایدم محض توفیق
 رهبر طریق اولوب حال وجود و هب اندودی شجرایغ عمان
 شان و عنوان اولان سلطان سلاطین عالم برهان خواجه
 بنی آدم شهریار اقالیم اسلام دادار زمان و ایام
 پادشاه مکارم پناه و آیه خواه عنایات الهه خلیفهدوی
 زمین ظل الله فی الارضین خادم الحرمین الشریفین
 حاکم البلدین المنیفین سلطان البرین و خاقان البحرین

السلطان

والحشمية • دستور اعظم • صدر الصدور الفخم • دولتو
 منقبتلو الحاج سيد محمد پاشا • يستر الله له بالخير ما يشاء •
 حضرتلرينك وساطت سعاد تاريلاه قاعدت دولت عليه يه نظر
 ذكرى آنى خواجه خواص ديمكلاه شهير مقاطعه نك قرأ و مزارعى
 باخط همايون موهبتفرون • بو عبد داعى يه تملك • وجانب
 ميرى يه برد لو كسر و قدى كلامك ايجون مقابله سندن •
 زعامتم خواص ها يونه بعد الاحاق • مقاطعه مزارع نك بالجله
 مال و قلمبى دى بروجيه محرر خاصه چالنان زعامت مذكور •
 اوزرينه وضع و تحمیل • و اولو جمله محلى با فلم توقيعى صحيح
 اولنوب • چونكه وهب جناب و هاب ايله مطلوبه ظفیر باب
 اولندى • لذلك بوجله ده بسط و تمهيد اولندى جنى وجه اوزره
 مقاطعه مرقومه انلردن عبارت اولون قرأ و مزارع و ماينعرا ركي
 و انلردن بشفر جائى الذكر مسقفات مستملكه مى • لوجه الله
 و طلبا للتقرب اليه يوم الانبياء • بالاوزيرده • ذكر و تسطير
 اولنان وجوه خيره • و صيله و مبره • وقف و تسبيل ايلك

مراد يدوب والحالة هذه سالف الذكر وقفندك مضامير
 سداد قري بعضاً بتدليل * وبعضاً تسبيل وتكمل * اولنمق
 ارادة سيله تارة بالعبارة * واخرى بلاشارة * سوف
 وبيان اولنمق اولدغي شبووقفين جديده مه ادخال واملو
 اولنمق مطلوب بدر ديوب بعد البسملة أنك دينا جنة وهما سندن
 بدا ايله بوجه اوزره جمله براندا زخدره بيان حقيقت طراز
 اولمشدركه * الحمد لله الا تم * والثناء المحتم * الله الكريم الوها
 الذي انعم على من شاء من عباده واطاب * ووفق من سبق له
 عنايته للخير ثم اجازة عليه واثاب * فهو الشامل عطاؤه
 والسابل عطاؤه * على الكل من عباده المتمكن والآله *
 والمرغب للستر شدين منهم في القرب اليه بقوله * وما تقدموا
 لا تنفستكم من خير تجددوه عند الله * في الاحسان التام
 وعظيم امتنانه الخاص والعام * لانه هو المعطي والمانع *
 والمفرق والجامع * وله التصرف بدا وعودا حيث ابان شان
 هذا الشجون * بقوله خلقكم وما تعملون * ثم له التكرم

مبايعة وعقدًا • لانتظام عميم حكمته • والزام قوي محجته •
 حيث تنزل في وصاياه الرحمانية للاذهان والعقول • وتلطّف
 في نغيباته الربانية لأفهام الشباب والشيوخ والكهول •
 حيث ما يقول • ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ
 كَيْفَ تَعْمَلُونَ • فوعدًا وأوعد • وهدى وارشد • ورغب وحب
 وآدب وهذب • وبين الأمانة والمنية • وعين طرق الهداية
 السنينة • وسبل الضلالة العنية • وأوفى الكل على منار الهدى
 ومهاوى الردا • بعد ما قدر من السعادة والشقاوة وقضى
 فوفى إلى النجاة من شاء منهم وأرضى • لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ
 بَيِّنَةٍ • وَيُحْيِيَ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ • فلا معبود ولا مقصود •
 ولا موجود في الحقيقة غيره • ولا يخرج من أحد سواه خيره •
 ولا يخاف من من عداء ضيره • فاشهد أن لا إله إلا هو شهادة
 الموقنين الذينهم في ببدأ وحدانيته تاهوا • وبأسد آرداء النعم
 على كواهل شمائهم باهوا • واشهد أن الوسيلة القائمة بأبلاغ
 امرئ إلى العرش الجهم • والوسيلة الخاتمة الصادقة بما يؤمر ويفهم

الذي

الذي هو النور الهادي إلى الصراط المستقيم وألبرها السطع
على قلوب البادي والمقيم عبد ونبية ورسوله وصفيته
سما في سماء طيب الاعراق وعجيب مكارم الأخلاق إلى اقصى
الامد فسمي محمد وبلغ في مراتب الحامدية ورواتب
الشهادة إلى ما لا ينيل به لاحد إلى الابد فنوه إلى هذا
التبجيل في نص التنزيل بقوله ومبشرا برسول يأتي من
بعدى اسمه أحمد فاما من امر ديني وشأن ديني وشغل
أولي وفعل اخروي الأوله في الترغيب إلى أحامده وأحسنه
توقيف ونویر وفي الترهيب عن مكدراته وأولسنة تخويف
وتحذير فبين أن الانسان نهية للحدثان وأن حطام الدنيا
سلبه الفناء وأن مال العالم صائر إلى العدم وأن كل ذي
صوت قدزله الفوت واليكس من دأن نفسه وعمل لها
بعد الموت وأن البلى كما يلحق بالنفس يلحق بالجاء والمال والمصير
في الاخير إلى الله الكريم المنعالي واخبر ان ابن آدم اذا مات انقطع
عنه عمله الا من ثلث علم ينفع به وولد صالح يدعوله وصدقة

جاریه و حضرات افاضه جیلا بعد جیل علی التبتل الی الرب
 الجلیل بقوله كن فی الدنیا ك انك غریبا و عابر سبیل حتی صفا
 كل خیر و میر عن كدر الصد و راق ما عندكم یفقد و ما عند الله یوفی
 صلی الله علیه و سلم و شرف و كرم و عظم و علی اله و اصحابه
 الذین شادوا الدین و كانوا هداة سبل الخیر و البقین ما تنور
 منار الاوقاف و نظاهر الخیرات میل و اتصاف دیوصوغ كلام
 دیباج ایدوب توطئة للوفیة الثانية اشبو مقدمه بی دخی ایراد
 و ادراج المشرر یعنی بوندن اقدم ثلث و خمسون و فاشوالف
 سال فرخنده فالله ریاست کتاب خدمتندن بالانفصال
 بر مقتضای قدر مقدور مولد اولان بلده قسطنیوق اقامته
 مامور اولدیغم اثناده اداي حجت الاسلام و عنبه بوسی روضه
 خیر الانام علیه و علی اله و اصحابه اكل السلام رخصنه طر
 دولت باهق المکتدن موفق اولوب امر مذکورك ابتدا ظهور و بعد
 استتباع جهورینه نظر کریمه فعیسی ان تکرهوا شیئا و یجعل الله
 فیہ خیرا کثیرا مضمونه ماصدق فلندیغه بناء اسقاط فیرضه

اراده سبيله عوده از نكيد نام بلكه به داخل و آندن برق آج كون
 مسافرة نازل اولديغم خانه ده معقود مجلس شرع انور و محفل
 حكم از هر ده من حيث المفدمة للنتيجة المتمة بالنفس
 بوكونه تقري كلام و تحجير مرآة ايشد مكه جناب نشو ساز
 عالم امكان جلّت ذاته عن مزاوله لحدثان حضرت تبارك
 بوكارخانه فيض آشيانه بي غايت اتقان و احكام و نهايت
 ايمان و انظام اوزره خلق و ايجاد و الحكمة خفيت عن
 الافهام و مصلحة الزمت الحجة على كافة الانام ظهور آت
 كون و فسادى مظاهر ثقابل و اضداد ايدوب دمبدم
 خيرى شره توامر و نفعى ضرايله همدم قلدرو خلاصه كاف
 و نون و نفاو ظهور و كمون اولون عالم انسانى صحرى حو
 بعد اذ بران فى الاصل جبلت مودع سعادت و شفاوته
 استعداد و قابليت نادن ناشى بالطبع طرفى اعماله مائل اولوب
 الجنح على الاصح حسن و قبح افعالك رتبة نفلى و عقليستند غير و اصل
 اولمغله و ما كنا معذبين حتى نبعث رسولا لا معصية

طریق معوج شقاوتن اعور قالمیوب ساحه حیر سعادتن
 جلوه کراولسیچون ارسال انبیا و رسل و انزال صحایف و کتب
 ضمنده مقصود و مراد اولان احوال مبداء و مغادی و استبنا
 لوازم اشقا و اسعادی لمن له البصائر و له البصار واضح و اشکار
 ایلدی خصوصاً فرقان معجز باینده و لقد یسرننا القرآن
 للذکر فهل مر مدکر اجمالی ایلداریاب البابی سلوک مسلك
 انبیا به نرغیب و کریمه لیسر لایسار لایسار لایسار و انت
 سعیه سوف یری تفصیلی ایلداریاب اکشابی زاد معاد
 اعدادی ارشاد نه تخضیض ایلدیکدن بشقه طوطی کلشن سیر
 فاوحی الی عبدیه ما اوحی ببلبل هزار دستان و ما یطوق عز
 الهوی سلطان رسل و هادی سبیل بنی آخره دوار
 المصطفی الختار صلی علیه الله ما ضاء النهار جنابی دخی
 کشتزار عقول قاصره یه الدنیا من رعه الاخره بذرین
 زرع و نثار و نذکار انقوا النار و لو یسوقن من ایه شفقتنا
 اربابا فندار اولمشدر ۹

مشاهده

مشاربها فذكرت حين فدرت • فيا صاح فل إلى كيف يصفو شرابها
 مؤد أسنجه اشبو عالم آشوبك سروري غموم • وجوری
 هموم ایله مشوب ع • وحق لسكان البسيطة ان يبکوا •
 مغز اسنجه دخی سکان و قطنانی دأما مکبود و متعوب
 اولد یغنه بناءً اگرچه طرف مدحی کلیا مسدوده • و جبال
 ذمر و فدحی وجهها واحد ممدوده • مشاهد اول نور لکن
 مطلب و مقصد اولون عیش ارغد سرمد و سیله اصله
 و ذریعه جلیله اول غله بیان حضرت احدیت • و لسان جناب
 نبوتدن مستخلف فیها نك حال و شاننه کوره باعتبار الجمال
 و اختلاف الحالات • کاه ذمر و قدحه • و کاه ثنا و مدحه
 چسبان و شایان کوریلوب یعنی بالکلیه اکامیل و رغبت
 و مقصود بالذات دن ذهول و غفلت ایدنلره نظرا •
 وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ • تعیری • وینجه محالده
 وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ • تعیری و دخی الدنیا
 ملعونہ ملعون ما فیها الا ذکر الله تعیری ایله مقدوح •

وانی یزنده عواری مستخلفه بیابوب تصرفی کتصرف المملوک
 فی مال سیدک علی ما امره کورناره نسبت ایله تارده **●** اُحَلَّتْ
 لَکُمُ الطَّيِّبَاتُ **●** وَاخْرَى **●** وَمَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ **●** وَمَرَّةً
 وَإِنْ تَرَكَ خَيْرًا **●** بَيَانِي وَدَخِي الدَّرَاهِمُ وَالْذَّانِيرُ خَوَاتِيمُ اللَّهِ
 فی ارضه من جاء بنجام مولاہ قصیت حاجته عنوانیله شانی
 ممدوح اولغله بوبایدک حیثیت کسب و صرف **●** وکفیت
 جس و وقف **●** انما الاعمال بالنیات مقضیٰ سنجہ **●** یومر
 تبکی الشرائر ده معلوم و ظاهر اولوق اقضیٰ ایلر **●** بادیه یما
 کروب و حیرت **●** وکریوه بند وادی ذنوب و معصیت **●**
 بولنان مذنب هو آرهن **●** و مجرم خطا میکنک ایسه حرکات
 و سکنانک خالصا لوجه الله الکریم **●** ذره و نیم برسنه جک
 وجوده کتورمک ایچون تصحیح نیت **●** و تطهیر طویت **●** حصو
 امر غیر مقدور **●** ایدوکی خفی و مستور اولیبوب و مع هذا عامه
 بشر **●** هو الذي خلقکم من طین ثم قضیٰ اجالا و اجل مسمیٰ عنده
 اخبارندن پزمرده افکار **●** و خاصنه هر فرد زندقی نورده

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۖ كَأْسٌ يُأْسِنُكَ سُرْمٌ وَدَلْفَكَارُ ۖ
 بَلْكَه دَامَنُكَش صَحْبَتِ احْبَابِ وَاغْيَارُ ۖ اَوْلَمُ دَخِي ضَرُورِي
 كُورِي نَوْبُ لَذْلِكِ بَارِي بِالْآخِرِ ۖ هَر كَسِ بَغْدَرِ خَوِشِ ۖ
 بَرَاثِمَائِي دَر پِشِ اَيْلِكَ لَوْ زَمَةُ حَالِ بِرْمَالِي اَوْلَمُ غَلِّه بُو فُقَيْرِ
 عَنَّا سَمِيرِ دَخِي مَغْشُوشِيَّتِ مَا خَذِ جَفْسُنْدَنِ مَصَارِفُنْدَنِ ۖ
 خُلُوصِ نَيْتِ بَرْلَه وَجْهِ جَنَابِ اَحْدِيَّتِ اَرَادَه سَنَه مَظْهَرِ
 اَوْلَه مَدِيغِمْ صُورُنْدَنِ ۖ مَجْدِ ثُوبِهَاتِ اَلْهِيَه رَحْمَانِيَه وَتَبِيهَا
 نَبُوِيَه بِرْهَانِيَه فِي اَدْرَاكِ اَيْلِيْنِ زَمَرُ بِاَكْ خَاكِ اَفْدَامِنَه مَلْخُوفِ
 اَوْلَمُ ۖ وَكُويَا وَمِنْ لَمِجْدِ مَاءِ تَيْمَمِ بِالْاُتْرَبِ صَعِيدِنَه يُولِ
 بُولَمُ اِيچُونِ وَحَضْرَتِ خَلِيلِ جَلِيلِ ۖ عَلَيْهِ وَعَلَى نَبِيْنَا الصَّلَاةِ
 وَالتَّحِيَّاتِ ۖ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ۖ تَمَنَّا سَنَه
 مَسْتَمِنْدَ اَنَّهُ اِتِّبَاعِ ۖ وَاطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ۖ
 تَرْجِيْسُنْدَنِ دَر دَمِنْدَ اَنَّهُ اسْتِشْفَاعِ اَيْتَمِ اِيچُونِ لَنَكَ وَلَوْ
 اَبْقَايِ اِثْرِ طَرِيقِ مُضِيغْنَه سَلُوكِ اَيْلَمِ ۖ اَنَّهُ هُوَ الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ
 وَهُوَ لَا غَيْرَ لِمُجَادِ الْمَطْلُوقِ الْكَرِيمِ ۖ دِيُو وَفَقِيَهْ اَوْلِيْسُنْدَنِ

بیان ماهوالمرام ایله ثانیه سنك ترتیب و تهذیبیه بو طرز ایله
 صرف لجام و وجوه خیرات مبروره سنه بوجمله سوق
 کلام ایدوب دیرکه بوندن اقدم بیک یوزاللی درت سنه
 جمادی الآخر سنك اوز طقوز بنی کونی ناریخیله مورخه
 بر قطعه و فقیتم ناطف اولدیغی اوزن دار الجهاد مدینه
 بلغراد و روشنک بنا ایلدیکم جامع شریف و مکتب منیفک
 خدمه و مضارف لازمه سنه و ولایت انا طولید قسطونی
 قضاسنه تابع کول قریه سنك بنا و تعمیر اولنان مسجد شریفک
 خدمه و مضارف لازمه سنه ذکر اولنان و آروشدن
 عمارت جامع شریفی قریه اطراف اربعه سی اهای بنینده معلوم
 ایکی خلوتلی کار قدیم و اوکنک درت باب دکاکین و برکن
 و مشتملات سائرہ بی حاوی بر قطعه کار کیر ملک حمامی
 و حمام مذکور متصل مجدد بنا اولنان بر باب اشچی دکانی
 وینه و آروش مذکورده اوزون چار شوده کوشه باشندن
 میدانه ناظر لدی اهای معلوم الحدود اون ایکی باب فوفانی

اوطه وایکی کینف واون سکر باب تختانی اوطه وبرزیر زمین
 و مجد دابنا اولنان سکر باب اوطه و اتصالند صکره دن
 بنا اولنان بر باب بقال دکانی و بر باب اتمچی فرونی و مضافا
 سائر معلومه بی حاوی ملک خان کبیری وینه و آروش
 مذکورده تجیص قریندن واقع بر طرفدن صول قول اغاسی الحاج
 احمد اغا ملکی و بر طرفدن مرحوم عبدی پاشا زاده علی پاشا
 ملکی وایکی طرفدن طریق عام ایله محدود بر قطع سلخانه و ظهیر
 اوج باب اوطه وایکی دو نفر مقداری حولونی مشتمل ملک
 ابنیه و عرصه می و ذکر اولنان جامع شریف و خان
 قریلندن واقع لدی الجیران معلوم الحدود مرقوم الحاج احمد
 اغا دن اشترایلدیم سلطانخانه دیمکله معروف منزله
 ابنیه سیله خالی از بنا اولدن عرصه می وینه و آروش
 مذکورده دارالسعادة آغا محله سنده کاین بر طرفدن
 مصطفی افندی ملکی و اوج طرفدن طریق عام ایله محدود
 بیوت عدین و ذات اشجار باغچه و مشتملا سائر بی حاوی

اولوب سکناسی اجرت معلومه ایله بلغراد دفتر دار لرینه مخصوص
اولون ملک خانه می وینه و آروش مذکورده چار شوی سطن
واقع بر طرفدن محمد بشه نک قهوه خانه و دکا کینی و اوچ طرفدن
طریق عام ایله محدود بری برینه متصل مرقوم حاجی احمد اغا
اشترا اولنان اون درت باب دکا کینی و سابق الذکر
خوبنار محله سنک کاشن ملک اولون منزل کبیردن ایکی طرفدن
طریق عام و بر طرفدن مقدما احمد اغا و حاکم کریمه حم حافظه
و دامادم احمد افندی تصرفلرند اولون منزل و بر طرفدن
قبودان حسن پاشا و وفندن اولوب خانه مذکورده نک
خارجیه سی داخلند اولون عرصه محط و بر طرفدن
ملا شمس الدین کورانی و وفندن وینه خانه مزبوره نک
خارجیه سی داخلند اجاره مؤجله لی محله ایله محدود
عرصه سنک مرقوم ملا کورانی و وفند سنه ده اوچ بیک
ایکیوز فرق لچه مقاطع زمین اولوب خانه مذکورده نک
زقاق قیوسنک جانب غربی سندن بخط فرضی ایله نردبان

۱۹
صحنی و راستند اولان ابنیه نک نهائنه و اینفو و جری اوزره
جانب شرقی سنده خارجیت و داخلیه ده واقع فوقانی
و تحتانی بالجه کارگیر و خشاب ابنیه مملوکه مله قیاناؤ
اولان مید آن و ذات اشجار باغچمی وینه خانه مذکور
خارجیتی داخلند طرف غربی سنده بر طرف دن سالف البیا
ملا شمس الدین کورانی و فوفی و بر طرف دن طریق عام و بر طرف دن
وقف آخر و بر طرف دن آنفا و قفیتی ذکر اولنان ابنیه ایله محدود
سنه ده خوبی خاتون و وفنه سکر یوز اچمه مفاطع و منی
اولان بیک ایکیوز یکرمی درت ذراع عرصه اوزرن اولان
ابنیه مملوکه و آخور و مشتملات سائر می وینه مجید
محکیده در غمان قبرند حمایمی محی الدین محله سنده واقع
اطراف اربعه صالحه خاتون و رشی و کراسته جی الحاج علی
و عمر بیک ملکری و طریق عام ایله محدود و صالح چلبی و عمر
افندی نام کمسنه لردن اشترا اولنان التیوز اوزن ذراع
عرصه اوزرنیه بنا ایلدیکم اوج باب منزلی و محروسه

غلطه ده طم طم محله سنه کائن بر طرفدن بعضا ترخان
 لوقاکی ملکی و بعضا فرانسز ایلیاری متمکن اولدیغی منزل
 و بر طرفدن بعضا موریس ورثه سی منزللری و بعضا مانی
 قیزلری منزللری و بر طرفدن وادی و بر طرفدن طریق عام
 ایله محدود داخلیه و خارجیه ده بیوت عدیده و ایکی خلوتلی
 اوچ قورنه لی کار کیر حمام و برجامکان او طریسی و بر بزمه
 و بر صهریج و مخزنلر و درت سدی ذات اشجار باغچه و بر
 کوشک و بر مر حوض و بر طوغله حوض و مشتلا معلومه
 حاوی فرنک خانه تعبیر اولنور ملک منزلی و محروسه
 مذکوره یه مضافه روم ایلی حضارندن قیالقام محله کائن
 بر طرفدن لب دریا و بر طرفدن مقابر مسلمین و آندن یوفای
 صحرا یه چیقلوب و غربه دونیلوب بووجه اوزره بر طرفدن
 عثمان اغا بالیچسی و بعدا قدیم و منورک اولدن طریف
 خاص ایله کله رک بر طرفدن قیالرجامعی امامی محل افندی
 نام کسنه منزلی و آندن همایون اید بلوکباشیخی آنسی

8. August 1952

T. C.
İSTANBUL
Beşinci Noterliği
Mahmutpaşa, Kefeli Han
6563-

bu belge ayet E. İyinin
imzaları verilmiştir

August 1952

وآندن بروقیا الرجامعنه وارنجه حدود ايله محدود دایله
وخارجینده بیوت عدیده وصفه لرو دیوانخانه لرو بر
قاج قطع عرصه لرو باغ و باغچه و صوغرنیه لری و قایقانه
حاوی یالی تعبیر اولنور ملک منزلم ايله مجدداً یوقا روبرک
طاغری اوزرندن حفر و اجرا ایدوب قنواشته تبعیت الیم
اولان ایکی بچق ماصوره ماء لذین جاری یی وینه محیی
مرفومه ده چاقراغا محله سنه کائن اطراف اربعه دن زعیم
مصطفی و نوعی محمد افندی و امام و مؤذنه مشروطه مؤذن
احمد منزلی و طریق خاص و یاغلی و رثه سی و مصری احمد
افندی منزلی و دفتر دار محمد افندی و ففندن مناهلین
اوطه لری و احمد اغا عرصه سی و چوقه حی زاده والد سی
و اوتور اچقی سلیمان و علی چلبی و خواجه خانون و السید
سلیمان منزلی و سلطان جامع مؤذنه مشروطه منزل
والحاج احمد و چشمه لی خانم منزلی و طریق عام ایل محدود
کار کیر اوده و حمام و مخزن و مطبخی مشتمل بحساب نریجی

یدى بىك قوق ذراع ملك عرصه يى وعرصه مذكوره اوزينه
 مجدداً بنا ايلديكم منازلى وینه محیه محکده
 خواجه فاسم کونانی محلہ سنک واقع بر طرفدن سو باشی اهر
 اغاورفه سنک بقال دکانی و بعضاً الحاج احمد باغچی
 و بر طرفدن ارسلان اغانک ارمنی او طه لری و بر طرفدن
 بستان و بر طرفدن طریق عام ایله محدود هربری فوقانی
 و ثخانانی او طه لری وصفه و مطبخی مشتمل بری بر پنه متصل
 النی باب منازله ایلده کراولنان بقال دکانی و الحاج احمد
 باغچینه متصل بریترمانی مشتمل بر مفدا عرصه خالی
 وینه محیه مذکوره ده فنادقیوسی د خلند عبدی سو باشی
 محلہ سنک کائن بر طرفدن حسن اغا و یکی طرفدن جدار حصن
 و بر طرفدن طریق عام ایله محدود فوقانی و ثخانانی اوچ باب
 او طه و بریترمانا وصفه و کیف و حولوی مشتمل ملک منزلی
 و خواص رفیعریه مضافه فصبه خاص کویده کچه محکده
 واقع اطراف ارجسی ابرخام و یاسف و داویت و موصلی نام

یهودیلر منازلی و دییه و طریقی عام ایله محدود علیا و وسطا
 و سفلا ده بیوت عدیده و مشتملات سائرہ بی حاوی
 بر باب یهودیخانہ تعبیر اول نور منزل ملکمی ● بوندن اقدام
 بروجه محررہ وقف صحیح مرعی و تسجیل صریح شرعی برله غلاتی
 شرط و تعیین ایدوب و وفقیہ مذکور مد اولدن شروط
 و قیودک تبدیل و تغییر نی و ایراد و مصارفک تکثیر و تفریح
 مرۃ بعد آخری پدمد قوشیدم ● الحاله هنک ذکر اولنان
 بلغاد و واروشند اولدن عمارات و مسقفاتک و اول طرف
 اولوب هنوز وقف و تسبیل اید حکم ذکر ی آتی بستانک
 غلاتندن کفایت مفداری انجوخ بلغاد ده اولدن سابق الذکر
 جامع شریف و مکتب منیف و بمنہ سبحانہ بنا ایلدیکم
 مدرسه لطیفندک خدمه و مصارف لازمه سنه صفر
 اولنوخ اوزره تعیین و تخصیص و اسنانولد اولدن
 مارا الذکر عمارات و مسقفاتدن حاصل اولدن غلاتی
 انجوقسطیونیک کول قریه سند و افع مسجد و مکتبک ●

ونفس قسطمونیه توسیع و تجدید ایندردیکم نصر الله قاضی
 جامعک و داخلند مجددا بنا ایلدیکم کتبخانه و جامع
 مزبورک محرابی سمنده بنا ایندردیکم مدرسه نک وینه بلد
 مذکوره ده نبات و خوائینه مخصوص اولوق اوزره بناسی
 تصمیم اولنان مکبک وانا طولیده دوره کافی فضاسنه
 تابع قرواج نام قریه ده تجدید ایندردیکم جامع شریفک
 وبنده تعکا محمید مزبوره ده بناسنی تصمیم ایلدیکم مکب
 شریفک و کتبخانه نک تعیین اولدیغی و جملة خدمه و رضا
 لازمه لرینه و محمید محکمه ده چافراغا محلل سندن مجددا
 بنا ایلدیکم چشمه نک و صوبوللرینک و بوغاز ایچنده روم
 حضاری قریه نک قیالر نام محلل مارا ل ذکر ساحلخانه اکنه
 بنا ایلدیکم چشمه نک و صوبوللرینک و چشمه مزبوره دن
 حضار قریه نک کائن طویلر اوکنه و ارنجه ساحل بپرد و افع
 طریق عامک تعمیرات و ترمیماتنه و حرمین شریفین قیطانی
 ففراسندن معلوم العدد کهنه لر بروجه آنی ترتیب

ایلدیکم

ایلدیکم صریح صرف اولمق اوزره تعیین و تخصیص ایدوب
 و وفقیه مذکور مد محتره شروط و قیود مک الان
 بعضینی تبدیل و بعضینی علی حالها ابقا و تفریر ایلدیر لکن
 تفصیلاً بومحکم ذکر و بیان موجب تطویل اولدوغندن
 ما عدا شروط و قیود حقندن و وفقیه اولامه مرجعندن
 مستغنی اولمق ایچون هنوز این حکم شروط جدید
 و ابقا ایلدیکم شروط عتیقه اشبو و وفقیه درج اولوب
 اوفاف آتیه م خالندن بیان اولمغله بعد الیوم انجو
 اشبو و وفقیه مک مسطور شروط و قیود دستور العمل
 طوئیه **ایندی و ف** **آنی الذکر** صدورینه کین
 سلاک ملک صحیحده منسلک اولوب سالف البیان بلغراد
 فلعهی خارجهده ببلبل دره سی دی مکله معروف محکم کائن
 ایکی طرفدن محمد اغا و مراد اغا باغچیلری و بر طرفدن خلیفه
 بالغ و بر طرفدن طریح عام ایلد محدود شرعیاً یکری الخلیف
 الشیوز ذراع اولوب صول قول غاسی الحاج احمد اغان

ANBUL
 Noterliği
 Kefeli Han

550

Custos 1951
 Rusti Vendi

Custos 1951

اشترا ایلدیکم ملک بانجی و قوشانه تبعیت ایلدیکم
 اولوب مارا لذر جامع شریفک شادرو آنه و خان کبیر
 قریب اولون چشمه و حمامه اجر ایلدیکم درت ماصون
 ماء لذیذ جاری بی و ذکر اولنان چاقوا حمله سند و وقع
 بر طرفنا اسمعیل افندی منزلی و بر طرفدن کندی و فخر
 عرصه و بر طرفدن زعیم صطفی اغا منزلی و بر طرفدن نوعی
 محمد افندی خارجی سیله محدود تربیعاً بشیوراون بر
 ذراع عرصه اوزرنده منی علیاده ایکی باب او طه و صفره
 و دهلیز و نصف مابین او طه سی و وسطاده ایکی باب او طه
 و بر کینف و دهلیز و بر حمار و جامکان و نخنه بند و سفلا
 بر مطبخ و بر زیر زمین مخزن و بر کینف و محطب و بر ماء
 و جنبه بی مشتمل موی الیه نوعی محمد افندی اشترا ایلدیکم
 داخله اعتبار اولنان ملک منزلی وینه محمد غریب
 سیدی بیک محله سند کائن بر طرفدن برنج حسین افندی
 زاده احمد اغا بانجی و بر طرفدن بعضاً پنبه علی اغا وجه

منزلی

منزلی و بعضاً جعفر چاوش قری زینب خاتون منزلی
 و بر طرفدن بعضاً قنچی خلیل منزلی و بعضاً بالطبعی حسین
 زوجہ سی منزلی و بعضاً الحاج ابرہیم زوجہ سی شہسوار
 خاتون عرصہ سی و بر طرفدن بعضاً عثمان اوطہ باشی
 منزلی و بعضاً طریق عام ایلم محدود بحساب تربعی یکی بیک
 در تیزاون یکی ذراع عرصہ اوزرندن مبنی بری برینہ
 متصل یکرمی بر باب ملک منازلی و محروسہ غلطہ
 اعمالندن قصبہ فاسم پاشادہ ٹخنہ فاضی محلہ سندہ واقع
 بر طرفدن قصاب باشی اوطہ لری و بر طرفدن شیخ اوسلو
 اسبق مرحوم عبد اللہ افندی ورثہ سی بسنانی و بر طرفدن
 چار شویہ متصل درہ و بر طرفدن طریق عام ایلم محدود
 بر چرخ ایلمہ درت خراسی و مشتملات سائے بی حاوی
 ددہ لرفرنی دیمکله عریف بر باب دقنق دکرمتی و بر باب
 انمکی فرنی و بذرو شیر و غن و طحانہ مخصوص یکی منکھ
 و بر آشی اوطہ سی و درت مخزن و بر آخوری مشتمل یاغی

کارخانه سندنالتی بیک در تیوزسکسان سهم اعتباریله مالک
 اولدیم اوج بیک یدتیوزاون درت سهم شایعی و روم ایل
 حصاری قریندن مزارستان دروندن یالی اوکندن واقع چشمه
 اجرا ایلدیم فنواشته تبعیت ایلدیم اولان برما صوره مالدن
 جاری یی و ولایت اناطولیده قونیہ سینا غندن واقع خوجه
 خاصی مفاطعی دیمکله معروف و مشهور و نجر جدید و جیجی
 هریرینک حدود و سنوری معلوم و ممیز اولوب تملیک نامہ
 هما یون حضرت خلافت مفرورن موجیجی ملک اولان الاطاع
 ناحیه سندن محلات متعدده یی محتوی فصبله پیرلو غندن
 و قریه کاخمه و قریه بسنان اوزی و قریه افینلو و قریه قوریجیل
 و مزرعه اطریه و خانون ساری ناحیه سندن کاش قریه دکورنه
 و فاش نام دیگر غفریات ناحیه سنه تابع قریه صوندلوسر
 و قریه یایچی و قریه صوداش و قریه صوصما و قریه سراجو
 و قریه کورد و قریه فیلبضان و در بندکی و قریه ماصره
 و قریه یکجه و قریه اوغان دلی و بل ویران ناحیه سنه تابع

4756

سند و سنج

قریه باش فشه و آنک سنورند مزرعه سموک و قریه قرلیقا
 و آنک قریند مزرعه اکوش و لارند ناحیه سنه تابع قریه
 کوده لسون و قریه بالفزان نام دیگر چوپل علی و قریه کوند
 و قریه صاندی او علی نام دیگر فلعجک و قریه فرج قوی
 و اسکی ایل ناحیه سنه تابع کونی دره سی اسمیه مستماله
 و عندالاهالی و البحران معلوملر اولون بکرمی یدی پاره قرا
 و مزارعی بالجه اراضی و مراتعی و نالول و جبالی و انهار و آباری
 و بر موجب دفتر سلطانی جمیع توابع و لواحقلر لیه قرا و مزارع
 مزروره می و نفس قمران و افع تحميص و باصمه خانه لر
 ایرادات معلومه لر لیه و اطیب اموال و انفس منالمدن افراز
 ایلدیکم بش بیک غروشن نفودی سالف البیان قسطمونی کائن
 جامع و مساجد و مکتب و مدرسه و محمیه مزروره ده وقع
 جهات خیریة و مضارف معلومه سائر نک و حرمین الشریفین
 صره لرینک لازمه لر یچون لوجه الله الکریم و فف صحیح شرعی
 مؤید و حبس صریح مرعی و مخلص ایلله مجدد اوفف و تسبیل

واوفاف اولامه ضم و تلخیص ایدوب • شویله شرط و تعیین ایله
 سالف البیان عفارآت بامعرفت منولی بروجہ معناد آخر انجار
 وحاصله اولان اجارات ایله سابق الذکر قرأ و مزارعك غلات
 جمع واستحصا لولوب • تولید الاوفاف • کحل احواف
 مضمونی اوزره امر تولیت ذائق امانت عظیمه • و اجرای
 شروطی کاهی حقها اگرچه مشقت جسمه در • لکن مثوبه
 اخرویہ حیثیتله منبج نعم عیمه اولغله نوبت بنوبت منصرف
 تولیت بولنان مشروط الحمد نهر بری بومفهوم فکر ایدرک
 لوازمی و شروطی رؤینند صدافت و دیانت ایله عل و حرکت
 ایدوب • بومقابلہ ده بروجہ محرر جمع اولنان مبلغن بومی
 فرق اچمیه منصرف اولد • و بروجہ آتی تولیت و فف کدولر
 شرط فلنانلردن بر مسنعد و مستقظی بومی او توز لچه وظیفه
 ایله کاتب و فف اولوب نفویضند ال قدم فالأقدام حیرنه
 رعایت اولند • و مجدد ایومی بکرمی اچمیه بر مشاهیر کاتبی
 و بکرمی اچمیه ایله سواری جیانی • و اون بش اچمیه بیا دجبت

واستانبولک بناسی منوی و مصمم اولوب ان شاء الله تعالی
 بوندن صکره یا بله حق بفعل مخصوصه بناسنه موفق اولوراسیم
 اول بفعلده اولوق اوزره شمدیلک محیی مزبوره ده باعج قیوسند
 والدہ جامعندہ تدریس علوم شرعیہ وفنون عربیہ ایملک طبله
 یومی قرقه ایله درس عاملق اول وکذلک شمدیلک محمود
 پاشا جامعندہ تدریس علوم متنوعه ایملک اوزره یومی کریمه ایله
 ایله درس عاملق ثانی وشرط آنفه اوزره اون ایله
 شیخ القرائی وان شاء الله الرحمن یه محیی محکیده بناسی
 اراده اولنان مکیندہ اون ایله معلمک صبیان وایلی ایله
 ایله خلیفدک صبیان مکین وشمیدیلک محل مائیسره ویمند
 سبحانه اولوق مکتب مرقومده هفتنه ده ایکی دفعه بالجله طباط
 خطه انواعندن مشق ویرمک ایچون اون ایله خطاطلق
 و ذکر اولنان چشمه لردن چاقرا غامحله سند اولان چشمه یه
 درت ایله و قیالرده یالی اوکنده اولان چشمه یه ایلی ایله
 ایله ایکی نفره آه ایملک وکتب موقوفه مک حفیظیون بمنه سبحانه

محمد مرقومه ده بناسی تصمیم اولنان کتخانه یه موفق اولدیغی جمعه دن
 غیری ایامک جمله سند اچمی وکلانله علی ما هو العاده مطلوباری
 اولان کتب و رسائل و نسخی و یروب تیقظ ایله یدلرندن اعاده
 و محالینه نهاده ایملک شرطیله هر برینه یومی او توزراقه ایله ایکی
 نفر حافظ کتبک جهانری ترتیب و تعیین اولغله اشبوجاهات
 مرقومه مشروطهمده علی اختلاف طبقاتهم اهلیت و قابلیت کسسه
 بولنورسه آنلره والا مستحق کسسه لره توجیه یوریلوب
 برمنوال محتر تعیین اولنان وظیفه لری متولیلری یدیله ماه بماه
 هر برینه ویریله و مدینه منوره علی منورها افضل الخیة قطانی
 فخر اسندن قرق نفر کسسه یه سنوی یوزیکرمی بش زر محبوب
 تعبیر اولنان و یا خود بدلی مصر نخبیر لسی دنیا لوز سکه حسنه ^{الثون}
 تعیین اولغله بونلرک او توز طغوز نفرینه یدلرینه ویریلان
 سند آتده ذکر اولندیغی وجهله اوچرالثون ویریلوب بونلر
 مواجهه رسول کریم علیه و علی اله واصحابه اکمل الخیة و التسلیم
 وقت وقت صلاة و سلام ایلدکلرندن بشقه لطفاً و کرماسنده

بر ردفعه اولسون دلائل خیرات واستعدادی اولنلرادل خیرات
 نام کتابی صالواتیینه مواجهه بنویه ده قرأت وائمام ایله ثوابدن
 بوفقیری حصته مندوبکام ایدلر فوجخیلری بونلره موزع
 صتره وناظر اولوب آنلردخی جیلا بعد جیل متصرف اولدقجه
 بوفقیریچون الی ماشاء الله تعالی فراشت روضه مطهره
 علی منورها افضل الصلوات المکرره ده وکالت مستمر معنویه
 ایله ویکلم اولوب نوبت بنوبت ادای خدمت فراشت وبومقابله ده
 سنوی مبلغ مذکور دن سکر رسکه حسنه النونه متصرف اوللر
 كذلك مکرمه شرفها الله تعالی الی یوم الفیامه قطانی ففرسند
 اون نفر کسنه یه دخی سنوی بروجه محرر اوتوز بش عدد زنجیری
 سکه حسنه النون تعیین اولنمشدر بونلرک دخی بدلیرینه
 ویریلدن سند آتد بیان اولندیغی اوزره بونلردن ایکی نفری دعاگو
 وفقر عرفات وایکی نفری سنه ده وقت معلومدن علی مائیسر
 عمره گذار وایکی نفری مطاف شریفه طواف وایکی نفری معتاد
 اوزره سقاء زمزم وبنفری ~~مکرمه~~ مکرمه کده کذلک اوفات

ما تيسر ده امامت ايدوب هر چيون سنوي اوچرالنون ارسال
 اولند وعاشر عشره سي حرم شريفه علوم نافعه شرعيه ايله
 مدرّس و بونلره موزع و مقسم اولوب اكا سنوي بشالنون صوره
 كوندريله و بونلر و قيله بومناسك و عباداته مباشرت ايلدكلر
 نفعلا بوفقيري و والدينني خاطر كتوروب ثوابلرندن و ايدار
 فلغمه مروت ايله لر منولي بولنان كمسنه سالف الذكر يوز
 آلمش بش زنجيري النونلري سنه بسنه موسمندن مقدم حزين
 الشريفي خزينه سنه تسليم و تسليمي مشعر حرمين الشريفي
 قلندن سند اخذ ايلوب اولطردن سائر اوفاف شريفه صوره لر
 معيّنك امين صوره ايله حرمين محترمين جانبنا رسالدين صكه
 امين مرقوم دخي فاعده اوزره محالرينه بعد الايضال معرفت شرع
 و موزعين مرقومين معرفتيه اصحابنه دفع و تسليم و توزيع و تقسيم
 ايلدكي مخبرينه معرفت شرعه مهورد فترلرني كتوروب فلند
 قيد ايندروب اجر و ثوابندن حصه دار و اصحاب صوره دخي
 متولي وقف طرفه مكسوبلريله اخبار ايلدكلر و بونلر دن بری

محلول

محلول اولدېقه اولاد وافر بالرندن اهل و محل كسنه لر بولنور ايسه
 آنلره ● والا امانه الله اولغله مسخني ذاتلره توجيدا اولنور
 ايجون موزعلري كيفيتي متولي طرفنه انها ايدرك ذكر اولنان
 صره لر وجه سابق اوزره ارباب استخفافه توجيه وسند اولنور
 او وجهه بنا ايله متصرف اولنور دخی بو طريقه انيغه يره عايله
 فنور وقصور ايلير لر ● وكول قريه سنه اولون مسجد و مكته
 ونفس قسطمونيك كائن مدرسه و كتيخانه و مكته بنائك
 ونصر الله جامعك وقرواج قريه سنه اولون جامعك خد^س
 وظيفه لر ايجون حرمين محاسبه سنه قيد ايندر يلاون ترتيب اوزره
 شمدريك يومى يوزالتمشلقچه و طيفه تعيين و محندن بيا مين ايله
 ارسال و تسليم اولنور ● وكول قريه سنه واقع مارا الذكر مسجد
 و مكته شريفك حصير لري و مسجدك دروننده وقت معينه
 و منار سنه ليالى مباركده اشغال اولنور ^{ايجون} حق فنادينل
 شمع و زيت بها سى اولنور اوزره امام و معلم مكته بولنانه
 سنوي اون بش غروش ● و بوندن غيري معلم مكته مرقومه

صبیان مکتب و اهل قریه ایلله نفعیه چغماق ایچون سنوی
 اون بش غروش ویریلده و قریه مزبوره حوالیسنده شینار
 بالخی نام محلدن جریان ایدن سلو کلی بکار نام صودن قریه
 مزبوره ده واقع چشمه یه وینه اند بنای وفایلدن یک حمامه اجرا
 ایندر دیکم ماء لذیک مرور و قشله یوللری بوزلمق لازم کلسه
 آند اولون امام و معلمک نظارت و سائر اقربا لرمک مقبرلله
 بعد الکشف الشرعی منولی و فف اذینله جانب و ففدن تعمیر اولنده
 بلغر آده کاشن مسقفات و عقارات بروجه محرر بلغر آده
 واقع جامع و مکتب و مدرسه ایچون مقرر و مختصر اولوب
 باشقه کاتب و جابی و فایمقام منولی نصب و تعیین اولنغله
 عقارات مرقومه نك غماسندن و وقوع بولان محلولانك
 مجلاشدن لازمه مقرر آیه سی کوریلده آند ترتیب اولنان
 وظایف و تعیین اولنان مصارف معناده ایچون اصل منولی
 و فف طرفندن فایمقام منولی اولنلرک یدلرینه ویریلان
 دفتر دن زیاده ماذون اولدقچه کلیتاً لوجّه تعمیر و ترمیم ایچون

سنه صرف و لایموب فایمقام مزبور ایراد و مضار فک دفریخی
 سنه آخرند مرتزفه و فقه مهرلدوب اصل منولی به ارسال
 و ظهور ایدن نما و فضلدهی سال بسال منولی مزبور طرفه
 تسلیم و ایضال و حسابی بومنوال اوزره رؤیت و اکمال
 ایلیه دارالجهاد مرقومه واقع موقوف لها اولون جامع
 شریف و مکتب و مدرسه ده و عقار ائنه ذکر اولنان
 جزئیان دن ماعدا تعمیرات کلیه حادثه اولور سه معرفت شرعه
 کشف و دفن اولند فدن صکره اصل منولی اذینله و فایمقام
 منولی بدیده ممکن مرتبه آندک اولون فضله و فغن کور
 اکروفا ایتیموب ضرورت مس ایدرایسه اولوفت اصل منولی
 طرفدن بوندک اولون فضله و فغن امداد اولنه
 و بلغارده اولون فایمقام منولینک و خدمه سائر ذک
 عزل و نصبی اصل منولی بدندن اوله بلغارده کار و فقه
 مزبورک امورینی رؤیت ایچون یومی اون اچقه و طیفه ایله
 آندک بر فایمقام منولی و اون اچقه ایله برکانب و النی اچقه

ايله برجاى اولوب امامت اولى و خطابت و معلمك مكنت
 ويس و نبارك خوانلق جهنلر يك جمله سنى نفريق اولما
 شرطيله يومى قرقر اچقه ايله فقه صلاته عارف و او قودنغى
 خطبه نك معناسنه واقف و صبياننه تعليم فرآن و تفهيم
 احكام اسلامه مقدم و ساعى بر كمنه يه و يريله امامت
 ثانيه و دور خوانلق اول جهنلر چون يومى كرمي اچقه
 و مؤذنك اول و دور خوانلق ثانی و تجيد خوانلق ايچون
 يومى كرمي اچقه و مؤذنك ثانی و دور خوانلق ثالث
 و خليفك مكنت دخی يومى كرمي اچقه و داخله و خارجيه
 فرآشتى مع قيمان يومى اوز التى اچقه و در سعاميه يومى
 اوز اچقه و وعظيه كذلك اوز اچقه و راه آبی دخی التى اچقه
 ترتيب و المنغلة اشبوجها ت مرقومه ايچون من حيث المجموع
 يوز الشمس سكر اچقه يوميه و ظيفه منصرف بولنا نلره بر و انكر
 موجب لر بنجه و يريله و جامع شريفه سنوى الى و قيه شمع
 و يا خود بدلى روغن زيت و محرابى طرفينه وضع ايچون

اوز وفتدايكي قطعه شمع عسل بهر سته آلهه وكذلك ليالي
 رمضان شريف وليالي رغايب وبرايت ومولد حضرت نبويه
 مماثل اولاد شب باهر الطربك مناره في تنوير ايچون دخي لزوم
 مرتبه روغن زيت وجامعه افضا ايلد كچه حصير ومفروش
 وفذيل ولازم مقولسي هرنه ايسه قدر معروف اوزره مبتدا ^{بعه}
 اولنه وانلردن بشقه مكث صبيان سته ده ايكي دفعه
 بر منتره محلك نقرجه چقاروب نقرخ ايلد ايچون اوزر
 غروشدن بهر سال يكرمي غروش ومكث حصير وخطب وحق
 ايچون دخي سنوي اون بش غروش معلمارينه ويريله وتبع
 دار الجهاد مزبورده بنا فلان مدرسك سكاني بولناز
 صلاي طلبه علومه منولي دفترند مسطور اولديغي اوزره
 طعامتد دخي وقف مزبورده ويريله بلغراد جامعي ومدرسي
 ايچون وجه محرر اوزره افراز اولناز وفهمك واندن ماعد
 اسنانبولك وقسطمونيك وغيري محالرده اولدن بالجملة اوقاف
 نولتي امورني رويته خياندك اولد كچه كنده حسبي منصرف

وفضلہ وقف بنہ وقف شریفہ عفارات المنق ایچون صندوق
 وقفہ محفوظ اولہ وشرط لھدن مادام کہ بری کند
 مالیلہ عفارات نذاریک ایدوب وقفہ الحاق ایلید لر آنلر ایچون
 برورلو مجدداً جہات ووظایف احداث ایلک جائز اولید
 وآنلردن بریسی اگر ایراد و عفاراد بر سنہ یہ مالک وقف
 مزبورہ الحاقہ سالک اولور ایسہ اولوف موقوف اولدیغی مقدار جہات
 خیریہ احداث ایلد کلرنن مثاب و مآجور اولد جغاری
 ان شاء اللہ تعالیٰ مقرر اولغله بو و جملہ اولدن احداث
 اولد لر و اوفاف مزبورہ نک بروجه محرر حسبی تولیتی
 مادمت فی الحیوة کند و تصرفی اولوب نفس اودہ کدورت
 محض رحمت رب عزت ایلہ ان جعی نداسنہ توفیق اجابت لہ
 مظهر غفران و صفوت اولدیغدن یعنی مرغ روح اشیان
 قدیمہ یول بولدیغدن تولیت مزبورہ بی ان شاء اللہ الرحمن
 اولادمہ و اولاد اولادمہ و احفادمہ و احفاد احفادمہ
 واسباطہ و اسباط اسباطہ بطناً بعد بطن و قرناً غت قرناً

شرط

T. C.
 ISTANBUL
 Beşinci Not
 Mahmutpaşa, Ke
 8867

his sureti
 Verifol

9. Eki

ومحلولا نلری معجلا شدن ظهور ایدن فضله و غلات طبقة
 اولاده موجود بولنان اولاد مك ذكور و اناثی بنیلر نه علی السؤنه
 تقسیم اولند. طبقة اولاده مادامكه بولردن برسی حیو
 اولد طبقة ثانیه ده اولناره حصه ویرلیه. بولردن صكره
 طبقة ثانیه ده احفاد مك یعنی اولاد بینمك اكبری منولی اولوب
 بوصور ثله فضله و وف طبقة ثانیه ده موجود اولون احفاد
 واسباط اعنی اولاد ابنا و اولاد بنانم میانلرند لذلک مئیل
 حظ الانثین. نصی اوزره تقسیم اولند. احفاد مدن
 برکسنه بولند یعنی صورته اسباط مدن اكبر و ارشدی منولی
 اولوب ینه شروط مذکوره ینه رعایت اولند مادامكه اولاد
 و اولاد اولاد و احفاد واسباط هم موجود اولد بوترتیب و نظام
 مغیر و مرعی طویل. البقاء لوجه رب البریه. ونسئل
 من العافیه السرمديه. بولر من فرض اولور لایسه برآدرم
 اخذ افندی مرحومك نسبدن و همشیره لر حوآ و فاطمه
 خانولرك ذریلرندن موجود اولون اولاد ذكور و ثانیاً

انانك

T. C.
 İSTANBUL SAK
 Nispetiye Dairesi
 Yevmiye No: 1
 Tarih: 1583

اناثك ارشد واصلی اولنلرندن بریسی منولی اولوب فضلده
 وقف بونلردن ذکور و اناثی و طیفه اولی و ثانیه سی میانلرین
 علی السویه تقسیم اولنده. اما نوبت نصرف تولیت بونلره
 نزول و انتقال ایدر ایه اولوق آتی الذکر عصبیات و ذوی
 الارحامدن استانبولده و قسطنطنیه و سائر محالرده بونلار
 افریامده وان بعد و اتحل غله یه کوره یومیته اوچر و بشرایه
 دعا کوی و طیفه سی بر وات ایله تعیین و کندولری وفات
 ایتدیکجه اولاد و یا افریالرینه توجیه اولوب اجنبی یه ویرلمه
 بونلردن صکره عمم و عثائم نسللرندن اولون اولدک اصلح
 وارشدی و اگر بولنماز ایه والدیم حاجه فاطمه خاتون
 مرحومه نك همشیره زاده سی و سائر نسبی اولادلرینک ارشد
 واصلی. و كذلك حلیله م امنه خاتونک عثمیلری حسن آغا
 و حاجی سلیمان آغانک انسابلرندن کلان اولدک اصلح و اشک
 منولی اولوب فضلده وقف بروجیه محرم معمول اوله. بونلردن
 صکره عنقا و عنقا تمک اولادلرینه مشروط اولوب اولاد

ذکور لرینک اصلحی تولیتہ تعین و فضلہ وقف طیفہ یه و قدم بطنہ
 اعتبار نسر موجود بولنا نلرک ذکور و انانی میانندک علی السویه
 تقسیم اولند. بولاردن صکره دخی مطاق حرمین شریفین فقره
 مشروطه اولوب معرفت شرع و بروجه آتی ناظر وقف حضرت لرینک
 معرفت لر یله فضلہ وقف فقرای حرمینه ایضال اولند. قیالر
 نام محله مارالذکر ساحلخانه موقوفه نک سکاسی و سکاسی
 نصر فی حلیله م امنه خاتونه مشروطه اولوب کدوسی حیانه
 اولد قیژ اولاد مک ذکور و انانیله بله ساکنه اولد. کدیسندن
 صکره مطلقا اولاد مه و اولاد اولاد مه مشروطه اولوب مجتمعا
 و یا خود مناوبه ساکن اولد لر. ساکن اولیا نلر حق سکنا طبلله
 ساکن اولنلردن اجاره و کرانامند نسنه مطالبه ایتمیه لر.
 مرور زمان ایله بولنلر ایچون ساحلخانه مزبور ده ساکن اولف
 منعذر اولور سه اولوق رأی متولی ایله بالاجارین طابینه
 ایجار و معجله سیله حال لرینه مناسب بر ملک یا لی اشترا اولوب
 وقف الحاقینه بر منوال محرم مشروطه لر ی اولف اوزره ساکن اولر

بودخو

T. C.
 İSTANBUL ŞE
 Meter Dahi
 Yeminye No. 1
 Tarih 27 8

Verildi.

SEYİĞLU S.
 FUAT BİLGİ
 21 Haziran

بودخی میسر اولمز ایسه معجله سن فضله و فضا اضا فیه و مفاسمه
ایده لر ○ وساحلخانه مذکوره یه متصل مسجد شریفک مناره سنه
لیالی رمضان شریفه ایقاد فنادیل ایچون امام اولند روغز
نبها سنوی اون بش غروش و یریه ○ و وفیق اولاده مسطور
واوزرنده و فقیه مهری طبع اولنان کتب موقوفه و نسخ
منوعه معدوده مک وضع و حفظ ایچون کتبخانه نامنه بقعه
ندارک اولنجیده ک بولند یغی محلک نظارت منولی ایله محافظه
واولادم و اولاد اولادم و اصهارمدن مسعود اولند مطایفه
استفاده ایده لر ○ بمنده کتبخانه کتبخانه سی معین اولد فیه ○
کتبخانه دن چقارلماق شرطیه عامه ناس استفاده ایده لر ○
خاصه اولاد و اصهارم منولی و حافظ کتب معرفتیه رهز
ویا تمسک و یرمک اوزره استغاره ایدر لر ایسه کتبخانه دن
الخراج اولمغه جماعت اولمیه ○ و کتب مرقومه تجدید و غیره
وفهرس کتابنه محتاج اولد قچه فضله و فقه منولی یدیه
کوریه ○ و وقف مزبور و فقیه اولاده مسطور اولد یغی اوزره

حرمین الشریفین اوفافی ناظر لری اولان دارالسعادة الشریفه
 اغا لری حضرتانک تحت نظارت علیہ لرنده اولند و مبلغ مزبور
 بش بیک غروش نفود موقوفه نظار و خدمه وقف نظار لری
 و مثولی معرفت لریله بر صند و فله محفوظ اولوب اوائل شهور
 ارباب و طایفک بعد اداء الخدمه مسخوق اولدقلری و طیفه لری
 نقد مرقوم دن اصحابه تسلیم اولنغه دقت و تعمیرات و غیره
 ظهور نده کذلک اصل ایراد و فک تحصیل و جلبه انتظار ^{لنفیسین}
 نفود موجوده مزبوره دن مضار فی رؤیت و وارد اند ^{کلکجه}
 مبلغ مزبور دن صرف اولنان مقدار ای اجماعه معرفت لریله ^{بعضا}
 یرینه قونمغه مسارعت اولند بو مبلغ بشقه صند و فله
 اولوب وجه محرر اوزره صرف وینه در حال یرینه وضع رله
 بهر سنه ابتداء محرم الحرامه عدد و اکمال اولنوب بر در لو آخره
 اقراض و ادانه دن احتراز اولمنق و جمیله بر وجه محرر حین تضاده
 الجنح خصوصیات مرقومه ایچون استعمال اولند و وقف
 شریفه نماکلوب و آردات سائره دن اولمقدار نقد موجود ^{لضکره}

مبلغ

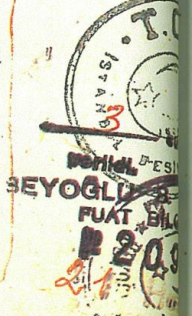
مبلغ مرپورک دخی عفارہ تبدیلی ووقف شریفہ ضمیمہ جائز اولہ
 وان شاء الله المنان بوندن بویله دخی وقف اولمق اوزره
 ندارک ایدم بلدیکم عفار و مقابله سند موقوف اولدیغم خیرات
 و مبارز هرنه ایسه آخر محله ثبت و قید اولمقوبینه ^{لکشیجیل} بعد
 اشب و وقفیتک ذیلند ابقا اولنان اوراق بیضه نسطیر
 و تحیر اولند و اوقاف مذکوره دن خواجه خاصی نام
 مقاطعتک قیلصان دیمکله معروف دربند قریه سند
 حلیله مرقومه امنه خا ثونک کندی و فقی اولمق اوزره بنا
 و احیا ایلدیجی جامع شریف و مکتب منیفک لازمه و خدمت
 ترتیب اولنان عفار و اوقافنه مرور زمان ایله ندنی و اضحلا
 سریان ایدرسه جامع و مکتب مذکورک وظایف مقرر
 و مضارف لازمه سیخیم کندی و فقی اولان مقاطعه مرپور
 ریع و غاسندن کد و وقفک منولسی بدیل کوریل و اشبو
 وقفیت معمول بهامدن نصریج و نسطیر اولنان و جمله بالجه
 اوقافدن سالف الذکر بلغارده کائن ابنیه خیرات و عفارات

و فنی افزاید و ب شرط و قیودی ایله اناری بشقده
 و حمیه اسنانبول و بلاک قسطبونی و ولایت قمراندن و آفغ اوفا
 و مایعلاق بهامک جمله سی بشقده وقف و تسبیل و شروط
 و قیودلرنی ذکر و تفصیل ایلدیکم اجلدنینه ایرادلرینک توفیر
 و تکییری و شروط و قیودلرینک تبدیل و تغیری و فیکابد
 و جوه خیرات و جهات حسنات ترتیبی ایله وظایف احداثی
 خصوصلری مری بعد آخری یدمدن اولد و مرور ایام و کرد
 شهور و اعوام ایله اوفا مذکوره یه فتور و غلاشه فصور
 ترتیباید و ب شروط مذکوره یه رعایت منعذره اولور ایسه
 وقف مذکور بوجه بالامطلفا و وقف فقرای حرمین الشریفین
 اوله دیو تعیین شروط و تبیین قیود برله ختم کلام و استیفا
 مرام ایند کدن صکره عفار آت مذکوره و قر و مزارع مرقومه
 فارغاعن الشواغل مفدما و نقد مزبوری حال منولی مووی الیه
 تسلیم اولدخی قبض و تسلیم ایلدوب سائر منولیان اوفا و منصفان
 اسلاف کی نصرف نام و رعایت شروط و قیودنن صرف اهتمام

ایلدی

T. C.
 İSTANBUL
 Beşinci No
 Mahmutpaşa, K.

7137
 26. Temmuz

26. Temmuz

T. C.
 İSTANBUL
 Beşinci No
 Mahmutpaşa, K.

7137
 26. Temmuz

ايلدى ديدكلرنده غب التصديق الشري امر و ف غام و شرط
 تسليم انجام بولمشيكن واقف موحى اليه عنان كلامنى سمع
 رجوعه عطف و زمانه مفاالى صوب استرداده صرف
 ايدوب و ف غفار مخرائمه كبار اولون امام اعظم و همام اقدم
 سراج الملة والدين اسناد الائمة المجتهدين ابو حنيفه
 نعمان بن ثابت الكوفي عامله الله تعالى بلطفه الجلى والخفى
 حضرت نرينك مذهب شريف لرنده صحيح لكن غير لازم اولغله
 صحت لزومى مستلزم اوليوب عالم ربانى حضرت امام ثالث
 محمد بن الحسن الشيبانى راي منير لرنده و ف مشاع دخی جائز
 اوليوب و و ف نفود و اكاستفزع اولون شروط و قيود
 عند الائمة الثلاثة الكبار عليهم رحمة الملك الغفار
 صحيح اولدغيغه بناء او فاف مذکور مدن رجوع و ذكر اولنا
 غفارات و قرا و مزارع و نفدى كالاول ملكه استردايدرم
 ديدكن منولى شري المفال جواب باصوابه انتقال ايدوب
 اگرچه حقيقت حال ذكر اولنا منوال اوزره در لکن مشار اليه

امام محمد بن حنبل حضرت ثلثینک مذهب خطیر لرندک تسلیم الی التلوی و ذکر
 تأبید ایلله و فضل لزوم عارض اولدیغندن ماعدافاضل صمدانی
 حضرت ابی یوسف الامام الثانی ناک رأی رزین و مذهب اصابت
 قرین لرندک وافق مجرّد و ففت دیمکله و فف صحیح و لا زمره
 وصحت و لزوم توأمان و مثلاً زمان اولوب و وفف مشاعی
 ائمه حنفیه دن بعض مشایخ کرام تجویز و حضرت امام زفر
 علیه رحمة الملك الاکبر دن امام محمد بن عبد الله الانصاری
 علیه رحمة الملك الباریدن روایة تصیح ایتد کیری اوزر صحت
 و فف نفود غنی عن البیان اولوب اکابنا اولنان شروط و قیود
 دخی صحتی نمایان اولمغله رد و تسلیم دن امتناع ایدوب افاف
 مذکوره ناک صحت و لزومند حکم طلب ایدرم دیو مجلس معقود
 مذکوره مترافعان و هریری مبغاسنجه فصل و حسمه طالبان
 اولد قلرنه مرقوم حاجی احمد اقدی دخی جانب و ففی اولی و ای
 کوروب عالماً بالخلاف الجاری بین الأئمة الأشراف ائمة ثلثة
 نحاریر مشار الیه هم حضرت آنک قول شریف لری اوزره و علی قول

من يراه • اوقاف مزبوره نك اولو صحتنه وثانيا لزو مندر حكم
 صحيح شرعى وقضاء صريح مرعى ايتديكن محله تخرير وبعد
 معامبعوث چوقدار الحاج حسين اغا ابن محمد ومحمد بن عثمان
 ايله مجلس شرعه كلوب على وقوعه انها وتقرير ايتديكن •
 حكم مذکور قبل شرعدن دخى تنفيذ اولنمغين وقف مذکور
 من بعد وقف صحيح شرعى ولوزم • وجبس صريح مرعى ومتحتم
 اولمغله نفى وتحويل محال وتبدیل وتغیری عديم الاحتمال
 اولمشدر • فمن بدله بعد ما سمعه فانما ائمه على الذين
 يبدلونه ان الله سميع عليم • وسامح الله الواقف •
 يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من اتى الله بقلب سليم •
 واجه على الحى الجواد الكريم • جرت محاكمة العفار مع الفراء
 والمزارع فى اليوم الحادى عشر من محرم الحرام • ومحاكمة النقد
 يوم السابع من صفر الخير • وختم التخيير والتصحيح يوم العاشر
 من ذلك سنة ستين وماندولف • من هجرة من ليس في وعد
 خلف صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم •

4.1. Haziran 1965

3 suret

verildi.

20983

ROGLU 8. NOTER

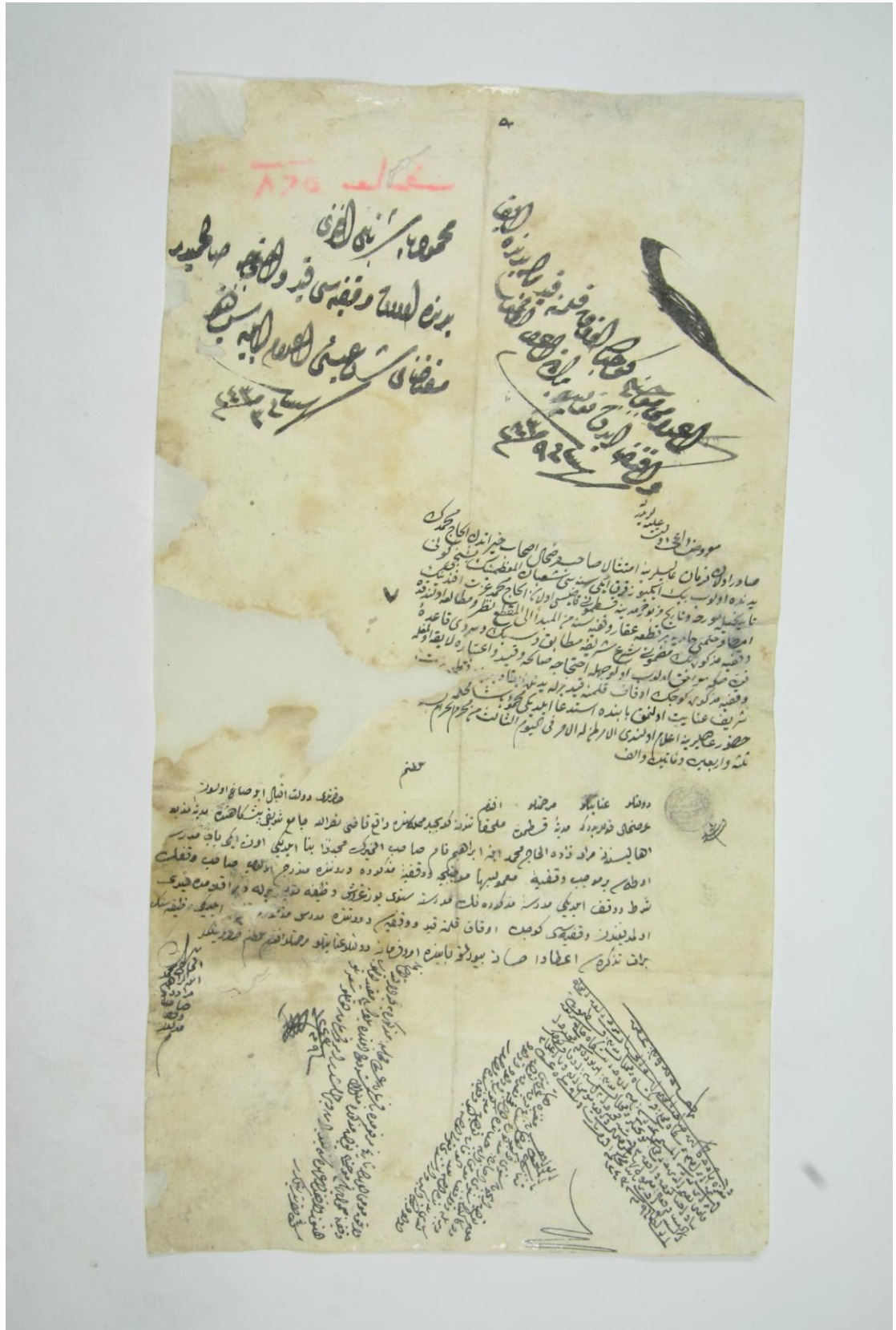
FUAT BILGIN

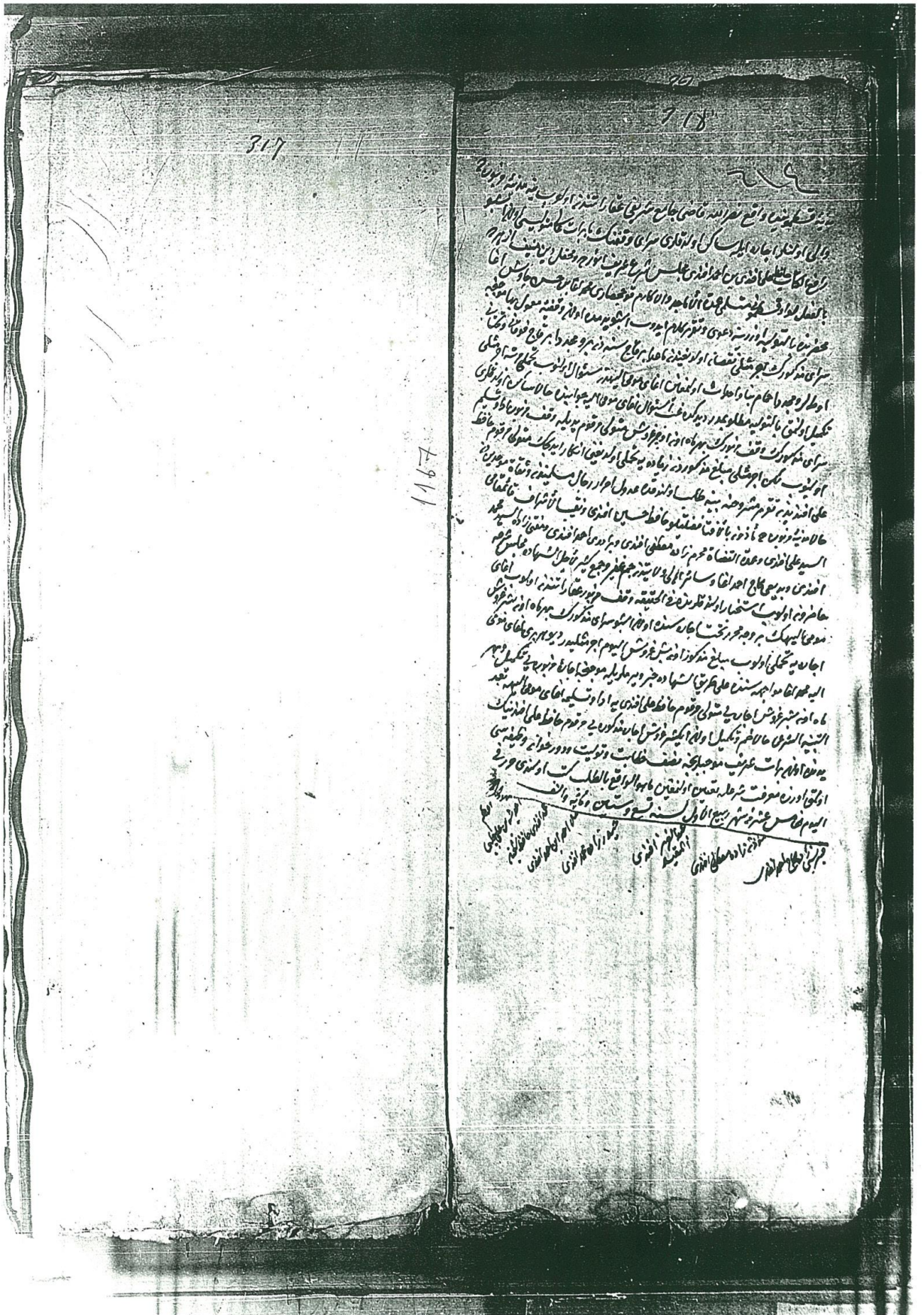
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

<p>عده ارباب التخریر و القلم سابقا موقوفاتی
السید نور الدین افندی بن مجی افندی</p>		<p>هوذا الحال
مفخر ارباب التخریر و القلم حالا بجله کچی نا علی
عبد الله افندی ابن الحاج خلیل</p>	
عده الدرسین اکرام
الحاج لعده افندی
ابن حسین	فخر المحققین الفخام در سعام
اول حسین افندی بن
محمد البصری	قدوة المدققین الفخام در علم
ثانی طور و تخریر افندی
ابن الحاج ابرهیم	
زینة اصحاب التسطیر و الترقم
رسمی الحاج احمد افندی
ابن ابرهیم	مفخر ارباب التخریر و القلم حالا
رؤس کتبه داری ابرهیم افندی
ابن الحاج محمد	زعیم عبد الله اغا
ابن محمد الله	
حافظ الحاج محمد افندی
ابن الحاج علی خطب
استخی پاشا	عمر افندی بن محمد نسیم
عن کتاب دیوان
هایون	جو قد آرجاجی حسین
اغای بن محمد	
الحاج حسن بن عبد الله
چرکس	کریدی علی جلجی ابن
سلیمان	حافظ الحاج حسن اغا
ابن حسن اغا	
السید احمد اغا ابن الحاج
حسن اغا من الاقرباء	السید حسین اغا ابن الحاج حسن
اغامن الاقرباء	وصالی لعده افندی
ابن محمد	
کویک حافظ خلیل
افندی بن اسمعیل	السید محمد جلجی ابن السید
احمد الوئی زاده	دایه زاده حسن
ابن علی	
الحاج حسن ابن
عبد الله	الحاج سلیم
ابن عبد الله	حسین بن
علی	عثمان بن
اسمعیل
السید علی هاشم افندی
خفند شهید
علی پاشا	قدسی الحاج محمد افندی ابن سلیمان
کتبه دار بجله کچی دیوان
هایون	خلیل افندی ابن اسمعیل
الموقف
بقره جلجی	

<p>سليم حلي بن عبد الله
تابع ابو جعفر</p>	<p>التيد محمد افندي السيد
عمر تقي بن غفر سابقا</p>	<p>الحاج يوسف اغا بن الحاج
قاسم وديلي</p>
	<p>الحاج احمد بن سليمان تابع
واقف مولى اليه</p>	

BOA, Cevdet Maarif 5283 nolu, Merdiye Medresesine yapılan atama ile ilgili belge.

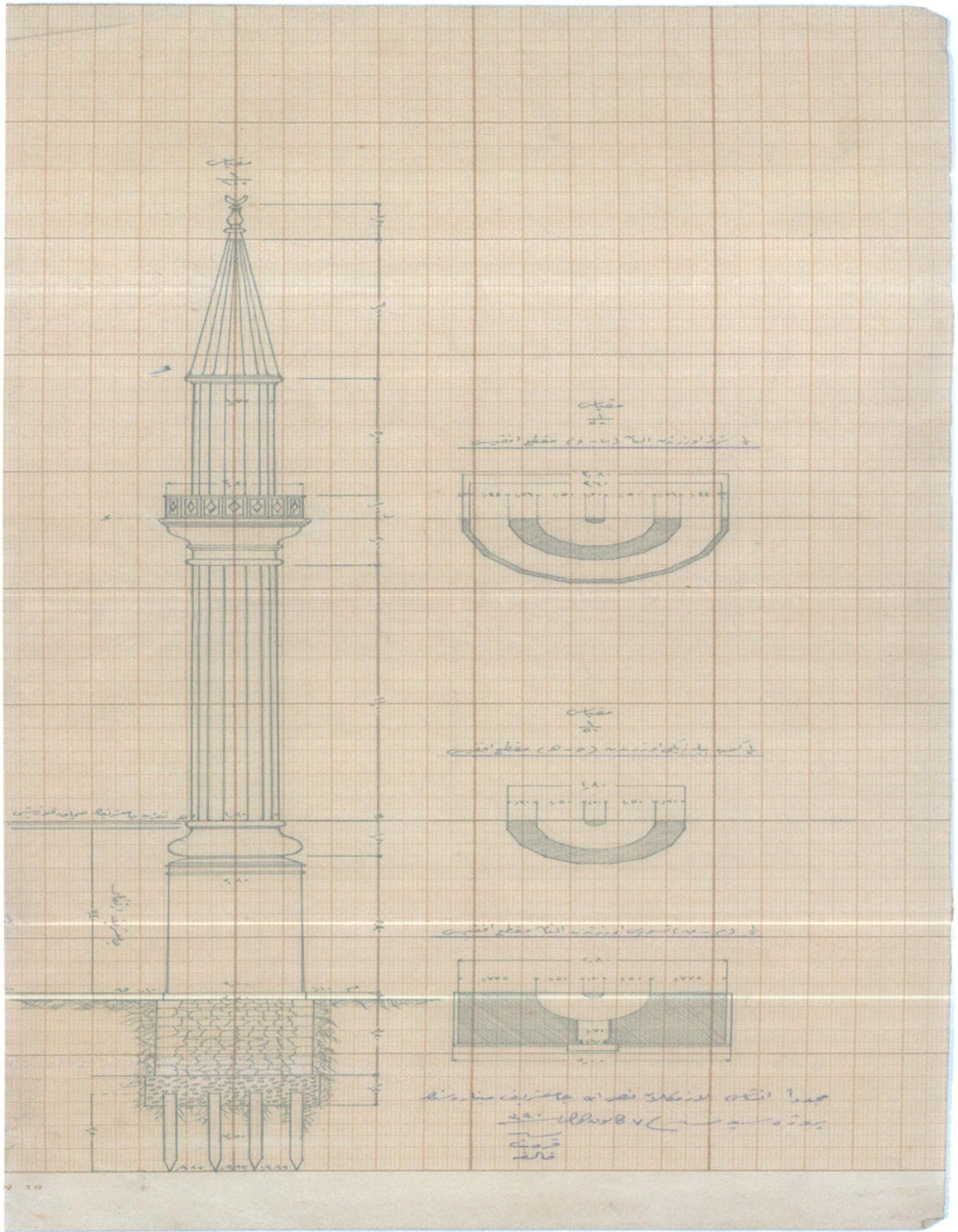
Milli Kütüphane, Nasrullah Kadı Camii'nin Saray Vakfı'nın kirasının artışıyla ilgili bilgilerin yer aldığı şer'îye sicil kaydı.

فکون فی قضا سر جم الرضی و الحارثی
لکیرام و دمسکر و جاف ای انیم حکم و کلام

کتابخانه و اسناد خطی و چاپی
موزه و گنجینه اسناد و کتابخانه

Ankara, Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Daire Başkanlığı Arşivi'nde yer alan 554 nolu tahrir defterinde yer alan Nasrullah Kadı Vakfı ile ilgili kısım.

Nasrullah Kadi Camii'nin minaresinin 1916 tarihli proje çizimi.

Fotoğraflar:

1940'lı yıllarda Kastamonu'nun Saat Kulesi'nden Genel Görünüşü: Ortada görülen cami Nasrullah Kadı Camii (Kaynak: Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

Nasrullah Kadi Köprüsü'nün 1928 ve 2011 yıllarına ait fotoğrafları

Nasrullah Kadi Şadırvanı'nın 1920'lerden sonraki ve 2011 yılına ait fotoğrafı.
(Kaynak: Kastamonu Valiliği Kent Tarihi Müzesi Arşivi)

Nasrullah Kadı (Arabapazarı) Hamamı.

Nasrullah Kadı Camii, Numaniye, Münire, (Reisülküttap-Bayraklı) Medreseleri